

OIKEUSTIEDE

JURISPRUDENTIA

LVII

2024

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN VUOSIKIRJA

Toimitusneuvosto

Kirsi-Maria Halonen, puheenjohtaja

Mia Hoffrén

Juha Häyhä

Susanna Lindroos-Hovinheimo

Toimittaja

Teemu Juutilainen

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

© kirjoittajat ja Suomalainen Lakimiesyhdistys 2024

ISSN 0355-8215 (painettu)

ISSN 2954-3185 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-951-855-771-8 (kovakantinen)

ISBN 978-951-855-772-5 (PDF)

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2024

Eelis Paukku

**MUOTO ENNEN SISÄLTÖÄ? –
OIKEAN JA RIITTÄVÄN KUVAN
VAATIMUKSESTA SUOMESSA**

Sisällys

1	JOHDANTO	181
2	HISTORIAA JA OIKEUSVERTAILUA	183
2.1	Varhaishistoriaa muista maista	183
2.2	Käsitteen nykyinen sisältö eri kirjanpitojärjestelmissä ja kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa.....	186
2.3	EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntöä ja sen vaikutuksia muihin tahoihin.....	190
2.4	EFRAG:n lausunnot ja EU-komission arviointi oikean ja riittävän kuvan varmistamisesta.....	194
2.5	Override-säännös	201
2.6	Erityiskysymyksiä: varovaisuusperiaate, tilinpäätöspäivän jälkeiset tapahtumat ja olennaisuus	204
3	OIKEA JA RIITTÄVÄ KUVA KOTIMAISESSA OIKEUSJÄRJESTYKSESSÄ	208
4	OIKEAN JA RIITTÄVÄN KUVAN VAATIMUS SUOMESSA: MUOTO VAI SISÄLTÖ?.....	224
5	LOPUKSI	233
	LÄHTEET.....	238
	OIKEUSKÄYTÄNTÖ.....	244
	LYHENTEET.....	245
	ABSTRACT	246

Muoto ennen sisältöä? – Oikean ja riittävän kuvan vaatimuksesta Suomessa

1 JOHDANTO

Laskentatoimen ammattilaiset, erityisesti kirjanpitäjät ja tilintarkastajat, joutuvat, ainakin teoriassa, miettimään oikean ja riittävän kuvan vaatimusta. Tilinpäätöksen keskeinen vaatimus on, että se antaa oikean ja riittävän kuvan. Viime kädessä kysymys oikean ja riittävän kuvan vaatimuksen sisällöstä ratkaistaan tuomioistuimissa esimerkiksi osana siviili- tai rikosprosessia. Kirjanpidon luotettavuuden viimesijainen tae on rikoslain (39/1889, RL) 30:9:n mukainen kirjanpitorikoksen kriminalisointi. Kirjanpitorikokseen syyllistyminen edellyttää aina, että tekijä on vaikeuttanut oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta. Kirjanpitorikosasioiden käsittelyssä joudutaankin, ainakin periaatteessa, aina arvioimaan tämän ehdon täyttymistä erikseen.

Kun otetaan huomioon käsitteen merkityksellisyys yhteiskunnan kaikkien voimakkaimman ohjauskeinon, rikosoikeuden, käytön kannalta, voidaan pitää tärkeänä, että käsite olisi suhteellisen hyvin ymmärretty. Tästä syystä, vaikka käsite vaikuttaisikin ensi ajattelulta liittyvän enemmän laskentatoimen alaan, on käsite vahvasti juridiikan ydinalueella. Ongelmallista kuitenkin on, että käsitettä on tulkittu suhteellisen vähän kotimaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Käsitteen mukaan on kyllä nimetty kirjanpidon oppikirja, Oikeat ja riittävät kirjaukset¹, joka ei kuitenkaan käsittele juuri lainkaan itse käsitettä. Käsite ei myöskään ole perinteisesti kotimaiseen oikeusjärjestykseen kuuluva, vaan sillä on pitkät juuret EU-oikeudessa ja Yhdistyneen kuningaskunnan oikeusjärjestyksissä, ja käsitteen tulkinta edellyttää EU-oikeuden ymmärtämistä. Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää, miten oikean ja riittävän kuvan käsitettä tulisi tulkita kirjan-

¹ Leppiniemi – Leppiniemi – Kaisanlahti 2000.

pito- ja rikoslain kontekstissa. Tutkimuksessa on kaksi tutkimuskysymystä ja kaksi apututkimuskysymystä:

1. Mitä oikean ja riittävän kuvan käsite tarkoittaa?
 - a. Miten käsitettä tulkitaan EU-oikeudessa?
 - b. Miten käsitettä tulkitaan kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa?
2. Tulkitaanko oikean ja riittävän kuvan käsitettä Suomessa muoto- vai sisältönäkökulmasta?

Tutkimuksen pääasiallinen kontribuutio on teoreettinen ja systematisoiva, kirjanpito-oikeuden keskeisen käsitteen sisällön selvittämistä. Tutkimus voi myös joissain tapauksissa hyödyttää käytännön lainsoveltajaa, joka tulkitsee käsitteen sisältöä esimerkiksi kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön täyttymistä arvioidessaan. Tutkimuksen yksi uutuusarvo on myös käsitteen merkityksen esittelyssä EU-oikeudessa ja kansainvälisissä tilinpäätösjärjestelmissä, joita ei ole juuri aiemmin käyty läpi kotimaisessa oikeustieteellisessä kirjallisuudessa. Torkkel käsittelee aihetta tuoreessa, vuonna 2003 ilmestyneessä teoksessaan Yrityksen verolaskenta. Myös Mähönen on sivunnut teemaa vuonna 2009 ilmestyneessä teoksessaan Osakeyhtiön taloudellinen raportointi ja tilintarkastus.

Käsitteen sisällön tulkitsemisessa joudutaan hyödyntämään myös oikeushistoriallisia ja -vertailevia näkökulmia. Käsite on useissa kohtaa politisoitunut, ensin EU:n sisällä ja myöhemmin EU:n ja IFRS-standardeja ylläpitävän IASB:n välillä. Näiltä osin sääntelyyn on otettu erilaisia kompromisseja, joita on tulkittu eri tavalla eri valtioissa. Näiden tulkintaerojen ja siten myös käsitteen sisällön ymmärtämiseksi on jossain määrin välttämätöntä tiedostaa niiden taustalla olevia historiallisia vaikuttimia ja tapahtumia.

Tutkimus jakaantuu viiteen pääluukuun. Luvussa kaksi käyn läpi käsitteen kansainvälistä historiaa ja oikeusvertailevia näkökulmia, erityisesti muista EU:n nykyisistä tai entisistä jäsenvaltioista. Luku kolme sisältää käsitteen sisällön tulkintaa lainopillisesta näkökulmasta. Luvussa neljä tarkastelen, tulkitaanko käsitettä Suomessa muoto- vai sisältönäkökulmasta ja miten näitä näkökulmia painotetaan. Luku viisi sisältää johtopäätökset ja keskustelun.

2 HISTORIAA JA OIKEUSVERTAILUA

2.1 Varhaishistoriaa muista maista

Oikea ja riittävä kuva on alun perin Yhdistyneen kuningaskunnan kirjanpitosääntelyä varten kehitetty konsepti.² Konseptin alkuperä on kuitenkin jo 1800-luvulla, jolloin se tunnettiin nimellä *true and correct*³ eikä nykyisellä nimellä *true and fair*.⁴ Tämä käsite lisättiin Yhdistyneen kuningaskunnan osakeyhtiötä sääntelevään lakiin vuonna 1900 kohtaan, jonka mukaan tilintarkastajien tuli lausua, antaako tilinpäätös oikean ja tarkan kuvan yrityksen tilanteesta.⁵ Käsite muutettiin nykyiseen muotoonsa Yhdistyneen kuningaskunnan päivittäessä yhtiöoikeudellista sääntelyään vuonna 1947.⁶ Tällöin osakeyhtiötä sääntelevään lakiin lisättiin kohta, jonka mukaan tilinpäätöksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot.⁷ Käsite päätettiin jättää määrittelemättä, koska se katsottiin siinä määrin dynaamiseksi, että sen määrittelyä pidettiin jopa mahdottomana.⁸ Tilinpäätöksen laajempi ja tarkempi sääntely johti tällöin siihen, että tilinpäätöksen laatijalle asetettiin pääomamarkkinoiden toiminnan vuoksi lisävelvoitteita, kuten oikean ja riittävän kuvan antaminen.⁹ Tilintarkastusta varten kehitetty käsite on myöhemmin muuttunut tilinpäätöksen laatijan velvollisuudeksi.

Kansainväliseen tietoisuuteen tämä käsite nousi tilinpäätösdirektiivin¹⁰ laatimisen yhteydessä, kun Yhdistyneen kuningaskunnan ja Irlannin modernit yhtiö- ja tilinpäätösnormistot huomioitiin direktiivin tilinpäätösnormeja laadittaessa siten, että oikean ja riittävän kuvan vaatimus otettiin osaksi direktiivin myöhempiä luonnoksia ja lopullista direktiiviä.¹¹ Käsite lainattiin sellaisenaan Yhdistyneen kuningaskunnan oikeusjärjestelmästä ja oikeudellisesta termistöstä, mikä herätti useiden vuosikymmenien ajan

² Ciocan 2019, s. 112.

³ Termiä ei voida kääntää suomeksi kovinkaan sujuvasti. Artikkelin sujuvuuden vuoksi käytän tästä eteenpäin vapaata suomennosta *oikea ja tarkka* erottaakseni tämän käännöksestä termille *true and fair* eli 'oikea ja riittävä'. Varoitan kuitenkin lukijaa, että käännös *oikea ja tarkka* ei edusta konseptin sisältöä siten, miten se tulisi alkuperäiskielellä ymmärtää.

⁴ Chandler 2019, s. 279.

⁵ Braggion – Moore 2013, s. 156.

⁶ Walton 1997, s. 727.

⁷ Cheffins 2001, s. 494.

⁸ Evans 2003, s. 314.

⁹ Walton 1997, s. 727.

¹⁰ Neljäs neuvoston direktiivi 78/660/ETY, annettu 25 päivänä kesäkuuta 1978, perustamissopimuksen 54 artiklan 3 kohdan g alakohdan nojalla, yhtiömuodoltaan tietynlaisten yhtiöiden tilinpäätöksistä VL L 222, 14.8.1978, s. 11–31.

¹¹ Walton 1997, s. 729.

keskustelua siitä, missä merkityksessä käsite otettiin direktiiviin.¹² Mielenkiintoisena sivuhuomiona voidaan todeta, että periaatetta pidettiin jo melkein unohdettuna myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa, ennen kuin se ”herätettiin henkiin” tilinpäätösdirektiivin laatimisneuvotteluissa.¹³ Direktiivi jäikin eräänlaiseksi kompromissiksi sisällöllisen ja muodollisen näemyksen välillä, ja käsittelen tätä osaa tarkemmin luvussa neljä.

Kompromissina erilaisten lainsäädäntötraditioiden välillä, ja erityisesti civil law -järjestelmien lainsäädäntöperinteistä kumpuavien vaatimusten täyttämiseksi, oikea ja riittävä kuva määriteltiin myöhemmin oikeuskäytännössä osittain muiden tilinpäätösdirektiivin periaatteiden kautta.¹⁴ Käsitteen hyvin vaihtelevat käännökset muiden EU-jäsenvaltioiden kielille johtivat myöhemmin merkityksiltään hyvin erilaisiin käännöksiin samasta termistä, mikä teki käsitteen määrittelystä vielä haastavampaa.¹⁵ Tästä huolimatta ympäri maailmaa käsitettä on jouduttu määrittelemään oikeuskäytännössä, oikeuskirjallisuudessa sekä laskentatoimen alan tutkimuksessa, minkä vuoksi on mahdollista esittää jonkinlaisia arvioita siitä, mitä kaikkea käsite sisältää.¹⁶ Direktiivin lopullisessa versiossa kompromissi toteutettiin yhdistämällä oikean ja riittävän kuvan vaatimus saksalaisiin ”kunnollisen kirjanpidon periaatteisiin”^{17, 18} Näitä olivat direktiivin 31 artiklan periaatteet: jatkuvuus, vertailukelpoisuus, varovaisuus, suoriteperusteisuus, erillisarvostus ja johdonmukaisuus. Samat vaatimukset oikeasta ja riittävästä kuvasta sisällytettiin myös direktiiviin, joka sisälsi konsernitilinpäätökseen liittyviä määräyksiä.¹⁹ Käsite siirrettiin sellaisenaan vuoden 2013 uudistettuun tilinpäätösdirektiivin 4 artiklaan.²⁰ Käsitteen merkitys onkin nykyään hyvin keskeinen EU-oikeudessa: EU:lla on katsottu olevan toissijaisuusperiaatteen nojalla toimivalta antaa sääntelyä asioissa, jotka varmentavat sitä, että tilinpäätöksissä annetaan oikea ja riittävä kuva, sekä

¹² Nobes – Stadler 2018, s. 1997–1999.

¹³ Walton 2015, s. 140.

¹⁴ Bischof – Holger 2016, s. 14–20.

¹⁵ Nobes – Stadler 2018, s. 1997–1999.

¹⁶ Tarr – Mack 2013, s. 1010.

¹⁷ Grundsätze ordnungsmässiger Buchführung.

¹⁸ Van Mourik – Walton 2018, s. 3–4.

¹⁹ Seitsemäs neuvoston direktiivi 83/349/ETY, annettu 13 päivänä kesäkuuta 1983, perustamissopimuksen 54 artiklan 3 kohdan g alakohdan nojalla, konsolidoiduista tilinpäätöksistä VL L 193, 18.7.1983, s. 1–17.

²⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/34/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, tietuystyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsernitilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta ja neuvoston direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY kumoamisesta VL L 182, 29.6.2013, s. 19–76.

sääntelyä, jolla varmistetaan, että tilinpäätösten käyttäjät voivat luottaa oikean ja riittävän kuvan saamiseen.²¹ Tätä perustellaan sillä, että ilman yhtenäistä EU-sääntelyä ei voida varmistua siitä, että oikea ja riittävä kuva ja muut tilinpäätösperiaatteet toteutuisivat samalla tavalla kaikkialla EU:ssa, mikä taas haittaisi EU:n perusvapauksien käyttämistä.²² EU-komissio on saanut EU-parlamentilta kritiikkiä siitä, että oikean ja riittävän kuvan sisällystä ei ole laadittu suuntaviivoja EU-tuomioistuimen runsaan oikeuskäytännön perusteella.²³ EU-komissio on tunnistanut tämän kritiikin, jota myös sidosryhmät ovat esittäneet, ja lisäksi todennut, että eri toimijoilla ei ole yhteistä käsitystä siitä, mitä ”oikea ja riittävä” tarkoittaa EU-oikeudessa.²⁴

Mielenkiintoisena vaiheena oikean ja riittävän kuvan sisällyttämisessä EU-lainsäädäntöön voidaan mainita toimintakertomuksen sääntely: kun direktiiveissä käytettiin muilta osin termiä *oikea ja riittävä kuva*, toimintakertomuksen osalta käytettiin termiä *oikea kuva* (engl. *fair review*).²⁵ Samaa termiä käytettiin myös vuoden 2013 tilinpäätösdirektiivissä toimintakertomuksen osalta: ”Toimintakertomuksessa on oltava oikean kuvan antava selostus.” Vuoden 2013 sääntelyä kritisoi tosin epäselvyydestä ja siitä, että se mahdollisti hyvin vapaan valinnan siitä, millaista tietoa raportoitiin.²⁶ Syynä toimintakertomuksen sääntelyn lisäämiseen oli ympäristöasioiden ja kestävyuden korostaminen tilinpäätöksissä.²⁷ Oikean kuvan käsitteen sisällön avaaminen on kokonaan oman käsikirjoituksensa aihe erityisesti nyt, kun tuoreessa kestävyysraportointisääntelyssä vaadittu varmuustaso on nimenomaan toimintakertomuksen ”oikea kuva” -taso.

²¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/56/EU, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta EUVL L 158, 27.5.2014, s. 196–226, perustelukappale 31.

²² Commission staff working document, Fitness Check on the EU framework for public reporting by companies Accompanying the document Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the review clauses in Directives 2013/34/EU, 2014/95/EU, and 2013/50/EU SWD/2021/81 final, s. 88.

²³ Euroopan parlamentin päätöslauselma 6. lokakuuta 2016 kansainvälisistä tilinpäätösstandardeista: IFRS 9 (2016/2898(RSP)), kohta 2.

²⁴ COM(2015) 301 final: Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle – arviointi kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamisesta 19 päivänä heinäkuuta 2002 annetun asetuksen (EY) n:o 1606/2002 soveltamisesta {swd(2015) 120 final}, kohta 3.2.3.

²⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/51/EY, annettu 18 päivänä kesäkuuta 2003, yhtiömuodoltaan tietynlaisten yhtiöiden, pankkien ja muiden rahoituslaitosten sekä vakuutusyritysten tilinpäätöksistä ja konsolidoiduista tilinpäätöksistä annettujen direktiivien 78/660/ETY, 83/349/ETY, 86/635/ETY ja 91/674/ETY muuttamisesta VL L 178, 17.7.2003, s. 16–22, perustelukappaleet 9 ja 10.

²⁶ Bini – Dainelli – Giunta 2017, s. 64.

²⁷ Baumüller – Sopp 2022.

2.2 Käsitteen nykyinen sisältö eri kirjanpitojärjestelmissä ja kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa

Aihetta käsiteltäessä on tärkeää huomioida, että vaikka oikean ja riittävän on implementoitu kaikkien EU-jäsenvaltioiden lainsäädäntöön, on se sovitettu kansallisiin lainsäädäntöihin eri tavoilla, ja käsitteellä onkin nykyisellään hyvin monta, usein toisistaan hyvin vahvasti eroavaa, tulkintatraditiota eri jäsenvaltioissa.²⁸ EU:n tasolla on mainittu unionin globaalisti valvottavana etuna, että kansainväliset tilinpäätösstandardit (IFRS) antavat oikean ja riittävän kuvan.²⁹ Useissa jäsenvaltioissa käsite on käännetty kansalliselle kielelle vastaamaan sitä merkitystä, joka sille annetaan kansallisessa oikeusjärjestyksessä.³⁰ Erityisen hyvin ero on havaittavissa mannermaisten ja angloamerikkalaisten kirjanpitojärjestelmien välillä: angloamerikkalaisissa maissa tyypillinen tulkinta on, että oikea ja riittävä kuva ylittää lain tai standardien sanamuodot, kun taas mannermaissa periaatteen katsotaan pääsääntöisesti voivan vaikuttaa vain lain sanamuodon sallimissa rajoissa.³¹ Angloamerikkalaisissa maissa periaatteen yksi tarkoitus onkin mahdollistaa teleologinen laintulkinta koko kirjanpitolainsäädännön tasolla, jotta lain tarkoituksesta ei päädyttäisi poikkeamaan lain sanamuodon vuoksi.³² Mielenkiintoinen havainto on, että osa EU-maista hyödynsi periaatetta myös muussa lainsäädännössä: esimerkiksi Espanja ja Portugali ottivat käsitteen käyttöön tilinpäätösoikeuden lisäksi myös yritysverotusta käsittelevässä lainsäädännössä, jonka perusteella myös veroilmoitusten on annettava oikea ja riittävä kuva.³³

Käsitteen tulkinnassa EU:ssa ääripäitä ovat Yhdistynyt kuningaskunta ja Saksa.³⁴ Traditionaalinen Yhdistyneessä kuningaskunnassa vieläkin voimassa oleva tulkinta periaatteen sisällöstä jättää huomattavasti enemmän harkinnanvaraa laskentatoimen ammattilaisille, jotka laativat tilinpäätöksiä.³⁵ Periaatteen nykyinen tulkinta Yhdistyneessä kuningaskunnassa on alkuperäiskielellä seuraava:³⁶

²⁸ Ciocan 2019, s. 117–118.

²⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) N:o 258/2014, annettu 3 päivänä huhtikuuta 2014, tilinpäätösraportointiin ja tilintarkastukseen liittyvien yksittäisten toimien tukemiseksi toteutettavasta unionin ohjelmasta kaudelle 2014–2020 ja päätöksen N:o 716/2009/EY kumoamisesta EUVL L 105, 8.4.2014, s. 1–8, perustelukappaleet 5–6.

³⁰ Nobes – Stadler 2018, s. 1984–1986.

³¹ Alexander – Eberhartinger 2009, s. 575.

³² Alexander – Eberhartinger 2009, s. 575.

³³ Aldeia 2019, s. 7–9.

³⁴ Bischof – Holger 2016, s. 15.

³⁵ Duska – Duska – Ragatz 2011, s. 211.

³⁶ Accounting Standards Board, Statement of Principles for Financial Reporting, kappale 10.

”The concept of a true and fair view lies at the heart of financial reporting in the UK and the Republic of Ireland. It is the ultimate test for financial statements and, as such, has a powerful, direct effect on accounting practice. No matter how skilled the standard-setters and law-makers are, it is the need to show a true and fair view that puts their requirements in perspective.”

Siteeraus kuvaa hyvin periaatteen merkitystä. Lainsäätäjän ja standardien asettajan työ nähdään toissijaisena oikean ja riittävän kuvan periaatteelle, joka toimii viimesijaisena tulkintakriteerinä siitä, miten jokin asia tulee esittää tilinpäätöksessä ja miten lainsäädäntöä ja standardeja tulee tulkita. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että myös EU-tasolla oikean ja riittävän kuvan periaatetta tulisi tarkastella sen idean valossa, että yksikään lainsäätäjää ei ole täydellinen vaan periaate on olemassa mahdollistaakseen yksittäistapaukselliset poikkeamat.³⁷

IFRS-standardeissa käytettiin termiä *oikea ja riittävä* (engl. *true and fair*) vuoteen 1997 asti, jolloin siirryttiin ilmaisuun *oikea kuva* (engl. *fair presentation*)³⁸, vaikka käsitteiden merkityksen on tämänkin jälkeen katsottu olevan identtinen.³⁹ IASB:n oma käsitys asiasta on, että EU:ssa käytetty termi *present a true and fair view* eli *antaa oikea ja riittävä kuva* vastaa pääosin IFRS-standardeissa käytettyä *faithfully represent* -termiä.⁴⁰

Oikean ja riittävän kuvan periaate omaksuttiin IAS 1 -standardiin vuoden 1997 uudistuksessa samassa merkityksessä kuin EU:ssa eli periaatteenä, jonka avulla voidaan ohittaa muu tilinpäätösnormi, jotta oikea ja riittävä kuva saadaan annettua.⁴¹ Myöhemmin periaate esiintyi käsitteellisessä viitekehityksessä, josta se poistettiin vuoden 2010 uudistuksessa. Perusteluina käytettiin sitä, että oikeaa ja riittävää kuvaa ei ole määritelty niiden maiden lainsäädännöissä, joissa sitä käytetään, ja sitä, että kyseessä ei ole oikeastaan tilinpäätösinformaation laadullinen ominaisuus vaan periaate, jolla voidaan ohittaa pakottavaa tilinpäätösnormistoa, jos oikeaan ja riittävään kuvaan ei päästä noudattamalla tilinpäätösnormistoa.⁴² Käsite onkin ollut IFRS:ssä jossain määrin jännitteinen, ja EU-komission asettama Euroopan tilinpäätösraportoinnin neuvoa-antava ryhmä (European Financial

³⁷ Van Hulle 1997, s. 719.

³⁸ Käännös on peräisin ST-Akatemia Oy:n käännöksestä IFRS-standardeista, minkä vuoksi sitä voidaan pitää vakiintuneena suomenkielisenä ilmaisuna, ks. esim. kyseisen käännöksen kohta IAS 1:15.

³⁹ Garvey ym. 2021, s. 1929.

⁴⁰ IASB 2006, kohta B 2.49.

⁴¹ Evans 2003, s. 314.

⁴² IASB 2006, kohdat BC 2.46–2.48.

Reporting Advisory Group, EFRAG) on lakisäateisenä tehtävänänsä ottanut kantaa siihen, vastaako yksittäinen IFRS-standardi EU:ssa käytettyä oikean ja riittävän kuvan periaatetta.⁴³ Nykyään oikea ja riittävä kuva on EU:ssa tilinpäätösperiaate, joka on ainakin muodollisesti muiden tilinpäätösperiaatteiden yläpuolella.⁴⁴ EU:n ja IFRS:n oikean ja riittävän kuvan periaatteellisessa merkityksessä on ero, vaikka käsitteillä sinänsä tarkoitettaisiinkin samaa asiaa eli sidosryhmien saaman kuvan merkitystä, koska IFRS antaa vähemmän mahdollisuuksia ohittaa pakottavia normeja oikean ja riittävän kuvan nojalla.⁴⁵ Useiden sidosryhmien näkemysten mukaan IFRS:n periaatteet vastaavat yhä EU:ssa käytettyä oikean ja riittävän kuvan vaatimusta.⁴⁶

Yhdysvaltojen US GAAP -järjestelmässä käytetään termiä *present fairly*, joka käsitteellisesti on suhteellisen lähellä sekä IFRS:n fair presentation- ja EU:n true and fair -käsitteitä.⁴⁷ Toisaalta kirjallisuudessa on puoleltu myös muodollista tulkintaa eli sitä, että fair presentation saavutetaan, jos noudatetaan kaikkia teknisiä tilinpäätösnormeja.⁴⁸ Käytännössä Yhdysvalloissa periaatteen merkitys on ollut vähäisempi, ja sen soveltamisala on ollut huomattavasti kapeampi, minkä vuoksi EU:n ja Yhdysvaltojen käsitteillä on sisällöllinen ero.⁴⁹ Tilintarkastajia koskevasti velvoitetta on kuitenkin tulkittu suunnilleen samalla tavalla sekä EU:ssa että Yhdysvalloissa: molemmissa tilintarkastajan velvoitteet on rakennettu paikallisen käsitteen varaan, eli tilintarkastajan tulee lausua, antaako tilinpäätös oikeat ja riittävät tiedot (EU) tai onko taloudelliset tiedot esitetty riittävällä tavalla⁵⁰ (US, fairly presented).⁵¹ Vaikka käsitteet ovatkin suhteellisen lähellä toisiaan, true and fair herättää enemmän luottamusta tilinpäätösten käyttäjissä verrattuna fair presentation -vaatimukseen.⁵²

EU:n tilintarkastusdirektiiviin⁵³ vaatimus lausua oikean ja riittävän kuvan antamisesta lisättiin vasta vuoden 2013 tilinpäätösdirektiivin säätämi-

⁴³ Komissio 2015, s. 6.

⁴⁴ Ciocan 2019, s. 111–122.

⁴⁵ Garvey ym. 2021, s. 1947.

⁴⁶ Komissio 2015, s. 3.

⁴⁷ McEnroe – Martens 1998, s. 303–305.

⁴⁸ Salihin – Ousama 2014.

⁴⁹ Garvey ym. 2021, s. 1929.

⁵⁰ Kirjoittajan vapaa suomennos, virallista käännöstä ei tiettävästi ole.

⁵¹ McEnroe – Martens 1998, s. 303–305.

⁵² McEnroe – Martens 1998, s. 296.

⁵³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY, annettu 17 päivänä toukokuuta 2006, tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisäateisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta VL L 157, 9.6.2006, s. 87–107.

sen yhteydessä, jolloin tilintarkastajalta poistettiin aiemmin neljännen yhtiöoikeudellisen direktiivin artiklaan 51 a sisältynyt velvollisuus lausua siitä, antaako tilinpäätös oikeat ja riittävät tiedot. Tämä velvoite taas lisättiin tilintarkastusdirektiivin 28 artiklaan. Lisäystä perusteltiin sillä, että tällä selkeytetään tilintarkastajan velvollisuuksia ja sitä yhteyttä, jossa tilintarkastuslausunto annetaan.⁵⁴ Taustalla tässä oli tosin myös vuoden 2008 finanssikriisi, jonka seurauksena EU-komissio totesi tilintarkastuksessa olevan oikean ja riittävän kuvan saavuttamiseen liittyviä ongelmia. Ongelmat ilmenivät erityisesti siten, että tilintarkastuksissa oli keskitytty enemmän teknisten vaatimusten saavuttamiseen kuin oikean ja riittävän kuvan antamisen varmistamiseen.⁵⁵ Tämän päätelmän seurauksena tilintarkastuksen ja tilintarkastusyhteisöjen sääntelyä lisättiin merkittävästi vuonna 2014 tilintarkastusdirektiivin muutoksilla.^{56,57} Yhteisen lainvalmistelun ja yhteisen muutossäännöksen vuoksi osin voidaankin esittää suhteellisen vahvaa argumentaatiota siitä, että oikeaa ja riittävää kuvaa tulee tulkita EU-tasolla samalla tavalla sekä tilinpäätöstä että tilintarkastusta sääntelevän normiston osalta.

Oikean ja riittävän kuvan yhteydessä on keskusteltu runsaasti, onko käsitteellä käytännön merkitystä tilinpäätösjärjestelmissä. Tältä osin tutkimustulokset ovat ristiriitaisia: empiiriset ja muut tutkimukset jakautuvat molempien kantojen puolesta.⁵⁸ Negatiivisten tulosten osalta on viitettä siitä, että periaatepohjaiset ja johdon harkintaa korostavat, oikean ja riittävän kuvan merkitystä painottavat, järjestelmät johtavat tilinpäätösinformaation heikompaan laatuun ainakin petosherkemmällä maantieteellisillä alueilla.⁵⁹ Periaatteen puuttuminen voi kuitenkin pahimmillaan johtaa siihen, että sidosryhmien vuoksi aletaan julkaista kaksi tilinpäätöstä: toinen kirjanpitonormiston mukaisesti ja toinen oikean ja riittävän kuvan antamiseksi sidosryhmille, kuten sijoittajille.⁶⁰ Tilinpäätösten käyttäjät, ainakin pääomamarkkinoilla toimivat tahot, vaikuttaisivat kuitenkin

⁵⁴ Direktiivi 2013/34/EU, perustelukappale 43.

⁵⁵ Komissio 2010, kohta 2.

⁵⁶ Direktiivi 2014/56/EU.

⁵⁷ Ks. vihreän kirjan vaikutuksista muutoksiin tarkemmin KOM(2011) 778 lopullinen 2011/0389 (COD) Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisäätteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta, kohta 2.

⁵⁸ Evans 2003, s. 313.

⁵⁹ Kaserer – Klingler 2008, s. 857–859.

⁶⁰ Evans 2003, s. 313.

ainakin jossain määrin käsittävän eri järjestelmien erot ja niiden vaikutukset tilinpäätösinformaatioon.⁶¹

Oikean ja riittävän kuvan vaatimus juontaa juurensa tilintarkastajia velvoittavaan normistoon, ja käsite on edelleen keskeisessä roolissa ammattikunnan standardeissa. Kansainväliset ISA-standardit, tarkemmin standardikohta ISA 200:13(a), sisältävät myös todennäköisesti kattavimmat oikeudellisesti sitovat määritelmät siitä, mitä oikealla ja riittävällä kuvalla tarkoitetaan:

”Termiä ’oikean ja riittävän kuvan antamiseen perustuva normisto’ käytetään tarkoittamaan tilinpäätösnormistoa, joka edellyttää normiston vaatimusten noudattamista ja

(i) jossa suoraan tai epäsuorasti myönnetään, että johdon saattaa olla tarpeellista esittää tilinpäätöksessä myös muita tietoja kuin ne, joita normiston mukaan nimenomaisesti vaaditaan, jotta tilinpäätös olisi oikein esitetty; tai

(ii) jossa suoraan myönnetään, että johdon saattaa olla tarpeellista poiketa jostakin normiston vaatimuksesta, jotta tilinpäätös olisi oikein esitetty; tällaisten poikkeamisten odotetaan olevan tarpeellista vain äärimmäisen harvinaisissa tapauksissa.”

Tämän vertailukohtana esitetään heti seuraavassa standardikohdassa 200:13(b) niin sanottu säädösten ja määräysten varaan perustuva normisto, jolla tarkoitetaan tilinpäätösnormistoa, joka edellyttää normiston vaatimusten noudattamista mutta jossa ei myönnetä kohdissa (i) ja (ii) tarkoitettuja seikkoja.

2.3 EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntöä ja sen vaikutuksia muihin tahoihin

Komission lausumista voisi tehdä sen päätelmän, että oikean ja riittävän kuvan vaatimusta tulisi tarkastella enemmän brittiläisestä näkökulmasta ja välttää saksalaista lakisidonnaista tulkintaa.⁶² Komissiolla ei toki ole näiltä osin toimivaltaa luoda uutta direktiivien tulkintaa, mutta lausumat kuvaavat hyvin sitä, miten periaatetta tahdotaan tulkita EU-tasolla. Tuomio-

⁶¹ Kaserer – Klingler 2008, s. 857–859.

⁶² Bischof – Holger 2016, s. 15–20.

istuumella sen sijaan on toimivaltaa tulkita periaatetta. Oikean ja riittävän kuvan todennäköisesti runsaimmat oikeuslähteet ovatkin EU-tuomioistuimesta. Ensimmäinen merkittävä tapaus oikean ja riittävän kuvan tulkinnasta oli vuonna 1996, jolloin korostettiin yleisten tilinpäätösperiaatteiden noudattamista oikean ja riittävän kuvan antamiseksi.⁶³ Tämän on kirjallisuudessa katsottu tarkoittavan sitä, että oikeaa ja riittävää kuvaa ei ole EU-oikeuden näkökulmasta mahdollista antaa, jos muun tilinpäätösjärjestelmän peruseriaate poikkeaa EU-direktiivissä mainituista.⁶⁴ Tämä tulkinta nousi myöhemmin merkittäväksi, kun alettiin arvioida IFRS-tilinpäätösnormiston käyttöä EU:ssa. Periaate on EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä määritelty seuraavasti: ”[oikean ja riittävän kuvan] periaate edellyttää yhtäältä sitä, että tilinpäätös kuvastaa niitä toimintoja ja liiketoimintoja, joita sillä on tarkoitus kuvata, ja toisaalta sitä, että tilinpäätöstiedot annetaan sellaisessa mahdollisimman päteväksi katsotussa muodossa, jolla voidaan parhaiten tyydyttää ulkopuolisten tiedon tarve kyseisen yhtiön etuja loukkaamatta.”⁶⁵ Tässä tapauksessa määritelmä koostuu nimenomaan ulkopuolisten tahojen tarpeista, mikä on taloudellista todellisuutta korostava lähestymistapa.

Oikean ja riittävän kuvan periaatetta on tulkittu suhteellisen joustavasti. EU-tuomioistuin on katsonut, että oikea ja riittävä kuva voidaan antaa monella eri tavalla, kunhan tilinpäätös kuvaa niitä toimintoja ja liiketoimintoja, joita sillä on tarkoitus kuvata, ja sidosryhmien tarpeet huomioidaan edellä kuvatulla tavalla.⁶⁶ Tuomioistuin antoi myös aikaisemmassa oikeuskäytännössään tilaa kansallisesti toisistaan poikkeaville tulkinnoille oikean ja riittävän kuvan saavuttamiselle.⁶⁷ Toisaalta tuomioistuin on ollut myös hyvin konservatiivinen siinä, että direktiivin sanamuodosta poikkeamista ei ole pääsääntöisesti sallittu edes oikean ja riittävän kuvan antamisen vuoksi.

EU-parlamentti on korostanut, että periaatteen tulkinnassa on huomioitava tilinpäätösdirektiivien johdanto-osassa mainitut sidosryhmät, johto, omistajat ja ulkopuoliset, sekä tunnistettava direktiivin tavoite suojata yhtiöön sijoittaneita tahoja määrittelemällä yhtiön nettovarallisuus oikein.⁶⁸ Periaatteen noudattamisen, erityisesti lakisäätöisen vähimmäisinforma-

⁶³ C-234/94 Tomberger v. Gebrüder von der Wettern, ECLI:EU:C:1996:252.

⁶⁴ Bischof – Holger 2016, s. 16–18.

⁶⁵ C-640/18 Wagram Invest, ECLI:EU:C:2020:293; C-275/97 DE + ES Bauunternehmung, ECLI:EU:C:1999:406.

⁶⁶ C-444/16 Immo Chiaradia, ECLI:EU:C:2017:465, perustelukappaleet 41–44.

⁶⁷ Bischof – Holger 2016, s. 17.

⁶⁸ P8_TA(2016)0381, kohta 3.

tion antamisen ylittävältä osalta, on nähty olevan keskeisessä roolissa siinä, että julkisesti noteerattujen yhtiöiden tilinpäätöksiin voidaan luottaa.⁶⁹

Sisältöpainotteisuutta korostaa myös EU-tuomioistuimessa valittu lähestymistapa, jonka mukaan tilinpäätöksessä on annettava myös sellaisia tietoja, jotka eivät liity jo päättyneeseen tilikauteen, jos ne ovat välttämättömiä yhtiön taloudellisen tilanteen arviointiin.⁷⁰ Sisältöpainotteisuuden noudattaminen nähtiin 2000-luvun lopussa ongelmana, mikä johti lopulta tilintarkastusalan sääntelyn muuttamiseen.⁷¹ EU pyrki myös vaikuttamaan IFRS:n käsitteelliseen viitekehykseen niin, että sisältöpainotteisuuden periaate palautettaisiin käsitteelliseen viitekehykseen uusissa versioissa, joita valmisteltiin 2010-luvun puolivälissä.⁷² Periaate palautettiin käsitteelliseen viitekehykseen, oikean ja riittävän kuvan kannalta keskeisimpään kohtaan eli hyödyllisen taloudellisen informaation laadullisten ominaisuuksien yhteyteen. Nykyisin kohta 2.12 on tällainen: ”Useissa olosuhteissa taloudellisen ilmiön tosiasiallinen sisältö on sama kuin sen oikeudellinen muoto. Jos ne eivät ole samat, pelkästään oikeudellista muotoa koskevaa informaatiota antamalla ei annettaisi todenmukaista kuvaa taloudellisesta ilmiöstä.”

Toisaalta oikeuskäytännössä on myös korostettu, että lähtökohtaisesti oikea ja riittävä kuva annetaan noudattamalla tilinpäätösdirektiivin yleisiä tilinpäätösperiaatteita.⁷³ Näistä erityisesti varovaisuusperiaatteen merkitystä on korostettu useissa tapauksissa sekä uudemmassa että vanhemmassa oikeuskäytännössä.⁷⁴ Tapauksessa Wagram Invest⁷⁵ EU-tuomioistuin lausui myös varovaisuusperiaatteen tulkintaohjeesta todeten, että lähtökohtaisesti hankintamenon mukainen käypää arvoa alempi arvostus on keskeinen EU:n tilinpäätös-oikeuden lähtökohta, joka seuraa varovaisuusperiaatteen noudattamisesta.⁷⁶ Tältäkin osin tuomioistuin pidättäytyi direktiivin sanamuodossa sen sijaan, että poikkeaminen olisi sallittu oikean ja riittävän kuvan antamisen perusteella. Tulkintatradition osalta on tässä kohtaa merkityksellistä korostaa, että varovaisuusperiaate, ainakin sellaisessa epäsymmetrisessä muodossa,⁷⁷ miten se ymmärretään EU-oikeudessa, ei kuulu

⁶⁹ Komissio 2021, s. 43.

⁷⁰ C-306/99 BIAO, ECLI:EU:C:2003:3, perustelukappale 13.

⁷¹ Komissio 2010, kohta 2.

⁷² Komissio 2016, s. 6.

⁷³ C-322/12 GIMLE, ECLI:EU:C:2013:632, perustelukappale 32.

⁷⁴ C-640/18 Wagram Invest; C-275/97 DE + ES Bauunternehmung; C-306/99 BIAO; C-322/12 GIMLE.

⁷⁵ C-640/18 Wagram Invest.

⁷⁶ Smeets ym. 2014.

⁷⁷ Käsittelen tätä tarkemmin alaluvuissa 2.4 ja 2.6.

käsitteen perinteiseen tulkintaan niissä tilinpäätösjärjestelmissä, joista käsite otettiin alun perin EU-oikeuteen.⁷⁸ Kuitenkin myös lainsäädännön teknisillä määräyksillä on merkitystä. Käyvän arvon direktiivi⁷⁹ annettiin osittain siitä syystä, että EU:n tilinpäätösjärjestelmät saataisiin sovitettua IFRS:n kanssa riittävän hyvin yhteen, jotta IFRS:ää noudattamalla voitiin antaa oikea ja riittävä kuva myös tilinpäätösdirektiiveissä tarkoitetulla tavalla.⁸⁰ Myös EU-parlamentti on korostanut, että tilinpäätösdirektiivin tavoitteiden, erityisesti oikean ja riittävän kuvan antamisen, saavuttamiseksi on tärkeää, että tappioita ja menetyksiä ei kirjata liian pieneen ja voittoja liian suureen määrään.⁸¹ Kirjallisuudessa on tosin myös korostettu, että muut tilinpäätösperiaatteet ovat alisteisia oikean ja riittävän kuvan vaatimukselle.⁸² Komission esityksessä tilinpäätösdirektiiviksi puollettiin myös tämän näkemyksen kodifiointia, ja esityksen 5(3) artiklassa esitettiin, että yleisistä tilinpäätösperiaatteista pitäisi voida poiketa oikean ja riittävän tiedon antamiseksi.⁸³

EU-tuomioistuin on myös useissa tapauksissa edellyttänyt lisäinformaation ja sellaisen informaation antamista, joka lisää yhtiön arvoa ulkopuolisen tarkastelijan silmissä. Esimerkiksi tapauksessa BIAO todettiin hyvin yksiselitteisesti, että oikean ja riittävän kuvan vaatimusta ei voida noudattaa, jos tilinpäätöksessä ei anneta lisätietoa sellaisesta riskistä, joka on tilikauden päättyessä arvioitu tiettyyn arvoon mutta joka on tarkentunut positiivisesti tilikauden päättymisen jälkeen mutta ennen tilinpäätöksen laatimista.⁸⁴ Tuomioistuin totesi myös, että tällainen tieto on annettava mutta sen antamistapa jää kansallisen oikeuden määriteltäväksi.⁸⁵ Tästä saadaan kaksi oikeusohjetta: 1) oikean ja riittävän kuvan antamiseksi on annettava myös positiivista tietoa ja 2) myös tilinpäätöspäivän jälkeisiä tapahtumia on huomioitava tilinpäätöksessä, jos ne ovat merkittäviä oikean ja riittävän kuvan kannalta. Pakottavista tilinpäätösnormeista poikkeamisen kannalta tuomioistuimen tulkinta on ollut hyvin selkeä: varovaisuusperiaatteen liittyvien normien osalta poikkeaminen ei lähtökohtaisesti ole koskaan

⁷⁸ Walton 2015, s. 140.

⁷⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/65/EY, annettu 27 päivänä syyskuuta 2001, direktiivien 78/660/ETY, 83/349/ETY ja 86/635/ETY muuttamisesta tietynlaisten yhtiöiden sekä pankkien ja muiden rahoituslaitosten tilinpäätöksien ja konsolidoitujen tilinpäätöksien laadinnassa noudatettavien arvostussääntöjen osalta EYVL L 283, 27.10.2001, s. 28–32.

⁸⁰ Bischof – Holger 2016, s. 19–21.

⁸¹ P8_TA(2016)0381, kohta 4.

⁸² Mähönen 2009, s. 77–78.

⁸³ KOM/2011/0684 lopullinen, s. 27.

⁸⁴ C-306/99 BIAO, perustelukappaleet 124–126.

⁸⁵ C-306/99 BIAO, perustelukappale 125.

mahdollista, koska varovaisuusperiaate on keskeisessä roolissa oikean ja riittävän kuvan antamiseksi.⁸⁶

2.4 EFRAG:n lausunnot ja EU-komission arviointi oikean ja riittävän kuvan varmistamisesta

Kansainvälisten tilinpäätösstandardien noudattaminen tehtiin EU:ssa pakolliseksi julkisesti noteeratuissa yhtiöissä⁸⁷ ja tietyissä muissa yhtiöissä vuonna 2002 annetulla IAS-asetuksella.⁸⁸ Asetuksen 3 artiklan mukaan IAS-/IFRS-asetus voidaan hyväksyä sovellettavaksi EU:ssa vain, jos se antaa oikean ja riittävän kuvan, minkä lisäksi sen on oltava Euroopan yleisen edun mukainen ja noudatettava ymmärrettävyyden, olennaisuuden, luotettavuuden ja vertailtavuuden periaatteita. Käytännössä oikean ja riittävän kuvan vaatimus antoi runsaasti valtaa EFRAG:lle ja EU-komissiolle, koska nämä pystyivät siihen vedoten hyväksymään tai hylkäämään standardeja suhteellisen vapaasti tai vaatimaan niihin muutoksia, jotta ne voitaisiin hyväksyä EU:ssa.⁸⁹ Kriteerin onkin mainittu olevan niin tulkinnanvarainen, että se käytännössä mahdollistaa poliittisen ohjauksen sen sijaan, että arvio keskittyisi tilinpäätösstandardien teknisiin seikkoihin.⁹⁰ Toisaalta kirjallisuudessa on myös arvioitu, että poliittinen ohjaus keskittyisi enemmän Euroopan yleisen edun mukainen -kriteeriin ja oikean ja riittävän kuvan vaatimus jäisi enemmän teknisen yhteensopivuuden arvioinniksi.⁹¹

Maininta oikean ja riittävän kuvan vaatimuksesta muutti tilinpäätös-direktiivien tulkintaa pysyvästi. Aiemmin EU:n jäsenvaltiot olivat saaneet soveltaa oikean ja riittävän kuvan vaatimusta suhteellisen vapaasti ja halua-

⁸⁶ Smeets ym. 2014.

⁸⁷ Tällä tarkoitetaan asetuksen 4 artiklan mukaisesti yhtiöitä, joiden arvopapereita on otettu kaupankäynnin kohteeksi kyseisten yhtiöiden tilinpäätöspäivänä sijoituspalveluista arvopaperimarkkinoilla 10 päivänä toukokuuta 1993 annetun neuvoston direktiivin 93/22/ETY 1 artiklan 13 kohdassa tarkoitetuilla jäsenvaltion säännellyillä markkinoilla. Nykyisin julkisesti noteeratut yhtiöt määrittellään Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2014/65/EU, annettu 15 päivänä toukokuuta 2014, rahoitusvälineiden markkinoista sekä direktiivin 2002/92/EY ja direktiivin 2011/61/EU muuttamisesta EUVL L 173, 12.6.2014, s. 349–496. Tämä säännös on implementoitu arvopaperimarkkinalain (746/2012) 2 luvun 5 §:ään, jossa taas viitataan kaupankäynnistä rahoitusvälineillä annetun lain (1070/2017) 1 luvun 2 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaiseen kaupankäyntimenettelyyn.

⁸⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EY) N:o 1606/2002, annettu 19 päivänä heinäkuuta 2002, kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamisesta VL L 243, 11.9.2002, s. 1–4.

⁸⁹ Van Mourik – Walton 2018, s. 11.

⁹⁰ Abela – Mora 2012, s. 165–166.

⁹¹ Van Mourik – Walton 2018.

mallaan tavalla, mutta nyt standardien hyväksymismenettelyä varten jouduttiin luomaan yhtenäinen oikeudellinen määritelmä oikeasta ja riittävästä kuvasta EU-oikeudessa.⁹² EFRAG on myöhemmässä käytännössään siirtänyt arvioitaan varovaisuusperiaatteen suuntaan ja keskittynyt tekniisiin kriteereihin. Tämä on näkynyt siinä, että EFRAG on usein todennut, että IFRS-standardi ei häiritse oikean ja riittävän kuvan antamista, jos se täyttää kaksi edellytystä: sen on täytettävä kaikki ”tekniset kriteerit” eli relevanssin, luotettavuuden, vertailukelpoisuuden ja ymmärrettävyyden vaatimukset, minkä lisäksi sen on oltava varovaisuusperiaatteen mukainen.⁹³

Relevanssin, luotettavuuden, vertailukelpoisuuden ja ymmärrettävyyden arviointiin ei ole olemassa mitään varsinaisia julkistettuja kriteereitä, vaan tietyn standardin soveltuvuus näihin periaatteisiin arvioidaan pitkälti EFRAG:n omien asiantuntijoiden näkemysten, kansallisten tilinpäätösstandardien laatijoiden⁹⁴ ja komission kuulemisella.⁹⁵ Sinänsä tämä tekee oikean ja riittävän kuvan oikeuslähteellisestä sisällöstä eräänlaisen itseään kehittävän prosessin: jäsenvaltiot ovat omaksuneet käsitteen EU-oikeudesta kansalliseen oikeuteensa suhteellisen vapaasti omista lähtökohdistaan, ja nyt kun oikeaa ja riittävästä kuvaa määritellään kansainvälisten tilinpäätösstandardien kautta, jäsenvaltioiden näkemykset palautuvat jossain määrin takaisin määrittelemään oikeaa ja riittävästä kuvaa EU-oikeudessa.

Jo melko pian IAS-asetuksen voimaantulon jälkeen, vuonna 2005, jouduttiin arvioimaan, voiko tilinpäätösdirektiivien kanssa ristiriitainen lähestyminen tiettyyn kirjaustapaan täyttää oikean ja riittävän kuvan vaatimuksen. IFRS 3:n tapauksessa omaisuuserien arvonalentumiset liikearvoon päädyttiin tekemään ainoastaan ehdollisen varovaisuuden mukaisesti eli sen tulevien tulonodotusten perusteella, kun EU:ssa liikearvo piti poistaa tiettyä ennalta määritettyä taloudellisenä vaikutusaikana riippumatta siitä, mitkä sen tulevat tuotto-odotukset minäkin hetkenä olivat.⁹⁶ Tämän on kirjallisuudessa tulkittu tarkoittavan sitä, että oikea ja riittävä kuva voidaan antaa, vaikka tietty kirjaustapa ei olisikaan EU:n tilinpäätösdirektiiveissä valitun kirjaustavan mukainen.⁹⁷ Tämä on kirjallisuudessa esitetty myös

⁹² Bischof – Holger 2016, s. 14–20.

⁹³ EFRAG 2023, käännetty vapaasti termeistä *relevance, reliability, comparability, understandability, prudence*.

⁹⁴ Näillä on suhteellisen merkityksellinen rooli lopputuloksessa, ks. aiheesta tarkemmin Gäumann – Dobler 2019, s. 68–70.

⁹⁵ Abela – Mora 2012, s. 154–155.

⁹⁶ EFRAG 3.6.2004 – Endorsement Advice, Final Endorsement Advice, s. 2.

⁹⁷ Bischof – Holger 2016, s. 14–20.

niin, että IFRS-standardin mukainen kirjaustapa voidaan hyväksyä, vaikka myös muulla kirjanpito tavalla voitaisiin saavuttaa oikea ja riittävä kuva.⁹⁸

Toisaalta EU:n tilinpäätösnormistoa on tämän jälkeen muutettu, jotta siinä saavutettaisiin suurempi yhdenmukaisuus IFRS:n kanssa.⁹⁹ Oikean ja riittävän kuvan konkretian puute on havaittavissa EFRAG:n hylkäävästä lausunnosta ehdotettuun IFRS 14 -standardiin. EFRAG ei suosittelut standardin käyttöönottoa, mutta tämän lausunnon perusteluissa ei mainittu sannallakaan oikeaa ja riittävää kuvaa. Kuitenkin oikean ja riittävän kuvan alla oleva periaate vertailukelpoisuus mainittiin useita kertoja, ja sitä myös käytettiin perusteena olla suositamatta standardin käyttöönottoa EU:ssa.¹⁰⁰ Myös toisen kiistanalaisen standardin, käypää arvoa koskevan IFRS 13 -standardin, hyväksymissuosituksessa oikeaa ja riittävää kuvaa arvioitiin pääasiassa muiden IAS-asetuksessa mainittujen taustaperiaatteiden eli ymmärrettävyyden, luotettavuuden, vertailukelpoisuuden ja relevanssin kautta.¹⁰¹ Kaikkein kiistanalaisimman standardin eli rahoitusinstrumentteja koskevan IFRS 9 -standardin, tapauksessa EFRAG totesi myös erikseen, että oikean ja riittävän kuvan antaminen arvioidaan välillisesti näiden taustaperiaatteiden kautta, minkä lisäksi varovaisuusperiaate lisättiin hyväksymismenettelyssä arvioitavien asioiden listaan.¹⁰²

EU on vaikuttanut merkittävästi siihen, miten IFRS:ssä huomioidaan oikean ja riittävän kuvan vaatimus. EU osallistui vuodesta 2009 alkaen IFRS:ää kehittävän ja ylläpitävän organisaation IASCF:n rahoittamiseen erityisellä ohjelmalla, jonka painopisteenä oli varmistaa, että standardit ovat ”yhdenmukaisia sisämarkkinoiden oikeuskehysten vaatimusten kanssa”.¹⁰³ Vuodesta 2014 alkaen rahoitusohjelman painopisteenä ja rahoitukseen osallistumisen ehtona oli, että oikean ja riittävän kuvan vaatimus säilyy riittävän edustettuna tilinpäätösstandardeissa.¹⁰⁴ Kirjallisuudessa onkin katsottu, että EU:n merkittävän rahoitusosuuden vuoksi koko tilinpäätösstandardi on ohjautumassa suuntaan, johon EU sitä tahtoo viedä, mikä näkyy myös sen korostamisessa, että EU:ssa hyväksyttävien standardien tulee olla Euroopan yleisen edun mukaisia.¹⁰⁵ Samaan aikaan

⁹⁸ Nobes 2006, s. 82.

⁹⁹ Direktiivi 2001/65/EY, perustelukappale 8.

¹⁰⁰ EFRAG final comment letter IFRS 2014. 10.9.2013.

¹⁰¹ EFRAG endorsement advice – adoption of IFRS 13 Fair Value measurement. 20.1.2012.

¹⁰² EFRAG endorsement advice – IFRS 9 financial instruments. 15.9.2015.

¹⁰³ Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös 716/2009/EY, tehty 16 päivänä syyskuuta 2009, rahoituspalveluihin, tilinpäätösraportointiin ja tilintarkastukseen liittyvien yksittäis-toimien tukemiseksi toteutettavasta yhteisön ohjelmasta EUVL L 253, 25.9.2009, s. 8–16.

¹⁰⁴ Asetus 258/2014, perustelukappaleet 5–6.

¹⁰⁵ Walton 2015, s. 138–140.

EFRAG:tä uudistettiin merkittävästi niin, että sen tehtäviin lisättiin tilinpäätösstandardien teknisten vaikutusten arvioinnin ohella myös standardien makrotaloudellisten vaikutusten arviointi. Syynä tähän muutoksen olivat finanssikriisi ja siitä johtuvat paineet uudistaa tilinpäätössääntelyä.¹⁰⁶ Vuodesta 2020 alkaen EU-komission on tullut antaa asiaa koskeva kertomus ja arvioida varovaisuuden periaatetta sekä oikean ja riittävän kuvan antamista EFRAG:n ja IFRS:n toiminnassa.¹⁰⁷ IAS-asetuksen 9 artiklan 3 kohdan mukaan komission tulee antaa kertomus siitä, katsooko se EFRAG:n varmistaneen, että uudet ja muutetut IFRS-standardit noudattavat ”oikeaa ja riittävää kuvaa”.

Varovaisuusperiaate¹⁰⁸ sai merkittävän roolin IASB:n ja EU:n välisissä keskusteluissa. Vuoden 2015 kertomuksessaan komissio katsoi, että IAS 1:n mukainen oikean kuvan vaatimus johtaa useiden sidosryhmien näemyksen mukaan oikean ja riittävän kuvan antamiseen.¹⁰⁹ Ongelmaksi nähtiin kuitenkin varovaisuusperiaatteen ja sisältöpainotteisuuden liian vähäinen rooli. Tähän mennessä varovaisuusperiaate oli saanut EU-oikeudessa sellaisen roolin, että sitä pidettiin ehdottomana edellytyksenä sille, että oikean ja riittävän kuvan antaminen oli ylipäätään mahdollista.¹¹⁰ Varovaisuusperiaate oli poistettu käsitteellisestä viitekehyksestä vuoden 2010 uudistuksessa. Syynä tähän oli IASB:n mukaan se, että varovaisuusperiaate on neutraliteetin vastainen, koska se johtaa nykyisten voittojen esittämiseen liian matalina tulevien voittojen eduksi.¹¹¹ Tätä edelsi varovaisuusperiaatteen kanssa jännitteisten standardien antaminen melkein vuosikymmenen ajan ennen käsitteellisen viitekehyksen muutosta.¹¹² Erityisesti saksalaiset toimijat kritisoivat voimakkaasti varovaisuusperiaatteen puutumista sekä varovaisuusperiaatteesta IASB:n piirissä ylipäätään esitettyä

¹⁰⁶ Maystadt 2017, s. 32–33.

¹⁰⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2021/690, annettu 28 päivänä huhtikuuta 2021, sisämarkkinoita, yritysten, mukaan luettuna pienten ja keskisuurten yritysten, kilpailukykyä, kasvi-, eläin-, elintarvike- ja rehualaa ja Euroopan tilastoja koskevan ohjelman (sisämarkkinaohjelma) perustamisesta ja asetusten (EU) N:o 99/2013, (EU) N:o 1287/2013, (EU) N:o 254/2014 ja (EU) N:o 652/2014 kumoamisesta PE/18/2021/INIT EUVL L 153, 3.5.2021, s. 1–47, perustelukappaleet 44–45, 18 artikla.

¹⁰⁸ Alkuperäislähteitä luettaessa on syytä tunnistaa, että EU:n piirissä käytetään yleensä termiä *prudence*, kun taas IASB käyttää tämän lisäksi usein termiä *conservatism*. Kansainvälisessä kirjallisuudessa käytetään molempia termejä. Syynä tähän on se, että yhdysvaltalaisessa kirjallisuudessa käytetään termiä *conservatism*, joka on sieltä levinnyt myös IASB:n käyttöön. Ks. tästä tarkemmin Bischof – Holger 2016, s. 18–19.

¹⁰⁹ Komissio 2015, s. 3.

¹¹⁰ Bischof – Holger 2016, s. 14–20.

¹¹¹ IASB 2006, kohta BC 2.22.

¹¹² Hellman 2008, s. 72–74.

tulkintaa.¹¹³ Finanssikriisin jälkeen myös G20-maiden piirissä kritisoiitiin laajasti tilinpäätösstandardien arvostuskäytäntöjä, joiden nähtiin osaltaan vaikuttaneen finanssikriisin syntyyn.¹¹⁴ Erityisesti IFRS:n piirissä käytetty omaisuuserien arvostaminen käypään arvoon sai huomattavasti kritiikkiä.¹¹⁵ Kritiikki on tosin myöhemmässä akateemisessa tutkimuksessa todettu osittain perusteettomaksi, ja on yhä epäselvää, vaikuttivatko käyvän arvon käyttäminen ja epäsymmetrisen varovaisuusperiaatteen puuttuminen kriisiin.¹¹⁶

Näistä syistä huolimatta monet muut merkittävät sidosryhmät kritisoiivat IASB:n näkemystä varovaisuusperiaatteesta ja vaativat muutoksia epäsymmetrisen varovaisuusperiaatteen suuntaan.¹¹⁷ Vielä vuonna 2013 IASB puolusti varovaisuusperiaatteen poistamista sillä, että se on neutraalisuuden vastaista ja että kansainvälinen symmetrinen tulkinta, jonka mukaan johdon tulee käyttää harkintaa ja pidättäytyä epärealistisista tulkinnoista, johtaa samaan lopputulokseen.¹¹⁸ IASB teki 2015 päätöksen palauttaa varovaisuuden periaate käsitteelliseen viitekehykseen, minkä EU-komissio näki erittäin suotavana kehityksenä.¹¹⁹ Tällöinkin käsitteellisen viitekehyksen kohdassa 2.17 todetaan yhä, että varovaisuus ei johda epäsymmetriaan. Toisaalta kirjallisuudessa on huomautettu, että käytännössä yksittäiset standardit ovat usein epäsymmetrisiä siten, että negatiiviset erät kirjataan aiemmin ja matalammalla kynnyksellä kuin positiiviset.¹²⁰

Vuonna 2016 tehtiin myös periaatteellinen valinta varovaisuusperiaatteesta todeten, että joissain tapauksissa tuloja voi olla tarpeen kohdella eri tavalla kuin menoja ja varoja eri tavoin kuin vastuita. Myös tässä EU:n vaikuttamisen rooli oli merkittävä.¹²¹ Vuoden 2018 alussa käsitteelliseen viitekehykseen lisättiin lopulta varovaisuuden periaate uudestaan.¹²² Vuonna 2017 EU-parlamentti antoi myös asetuksen 2017/827, joka sisälsi lainsäädäntötekniisen erikoisuuden: IFRS-säätiötä kehoitettiin antamaan vuosittain täysi selonteko Euroopan parlamentille kansainvälisten tilinpäätösstandardien kehityksestä. Vuonna 2019 komissio arvioi, että vuoden 2018 muutokset käsitteelliseen viitekehykseen sisältävät käsitteellisen taustan

¹¹³ Adam – Heiling – Meglitsch 2022, s. 521–523.

¹¹⁴ G20 2009, kappale 15.

¹¹⁵ André ym. 2009, s. 22.

¹¹⁶ Bischof – Holger 2016, s. 18–19.

¹¹⁷ Ball 2016, s. 562–564.

¹¹⁸ IASB 2013, kohdat 9.15–9.22.

¹¹⁹ Komissio 2016, s. 5.

¹²⁰ Ball 2016, s. 561.

¹²¹ Komissio 2017, s. 5.

¹²² Komissio 2018, s. 2.

oikeiden ja riittävien tietojen periaatteelle määrittelemällä hyödyllisten tilinpäätöstietojen laadulliset ominaisuudet.¹²³ Tästä voidaan tehdä varovainen päätelmä siitä, että IFRS:n käsitteellisessä viitekehyksessä on määriteltävy oikea ja riittävä kuva siten, miten se on tarkoitettu ymmärrettäväksi EU-oikeudessa. Tältä osin käsitteellistä viitekehystä voidaan pitää suhteellisen vahvana tulkintaohjeena. Tässä on huomioitava, että IFRS:n piirissä käytetään termiä *faithful representation*, käännettynä suomeksi *todenmukainen esittäminen* tai *todenmukaisen kuvan antaminen*, kuvaamaan EU:ssa käytettyä ilmaisua *present a true and fair view* eli suomeksi *oikean ja riittävän kuvan antamista*.¹²⁴ Toisaalta myöhemmin, ennen EU:n vaikutusta 2010-luvun puolessavälissä, näiden ominaisuuksien kuvattiin liittyvän enemmän luotettavuuteen kuin oikean ja riittävän kuvan antamiseen.¹²⁵

Maininnalla *hyödyllisten tilinpäätöstietojen laadulliset ominaisuudet* viitataan käsitteellisen viitekehysten lukuun 2, nimeltään Hyödyllisen taloudellisen informaation laadulliset ominaisuudet. Tämän luvun kohdan 2.4 mukaan hyödyllisellä taloudellisella informaatiolla on kaksi perustavanlaatuista ominaisuutta: merkityksellisyys ja todenmukaisen kuvan antaminen. Kohtien 2.6–2.10 mukaan informaatio on merkityksellistä, jos se pystyy vaikuttamaan käyttäjien tekemiin päätöksiin tarjoamalla ennustavaa tai vahvistavaa arvoa raportoivan yhteisön tilanteesta. Todenmukaista kuvaa käsitellään käsitteellisen viitekehysten kohdissa 2.12–2.19. Kohdan 2.12 mukaan lähtökohtaisesti oikeudellinen muoto kuvaa asian tosiasiallista sisältöä, mutta tästä voidaan joutua poikkeamaan. Tämä periaate vastaa kuvausta sisältöpainotteisuudesta. Kohdan 2.13 mukaan todenmukaisen kuvan antaminen vaatii, että kuva on täydellinen, puolueeton ja virheetön. Täydellisyys määritellään kohdassa 2.14: ”Täydellinen kuvaus sisältää kaiken informaation, jonka käyttäjä tarvitsee kuvattavan ilmiön ymmärtämiseksi.” Määritelmän selvennetään kattavan numeerisia ja ei-numeerisia tietoja.

Puolueettomuus kuvataan kohdassa 2.15 negaation avulla: ”Puolueeton kuvaus ei ole väritynyttä, painottunutta, liian paljon tai liian vähän korostettua eikä muutoin manipuloitua sen todennäköisyyden lisäämiseksi, että käyttäjät näkevät taloudellisen informaation suotuisasti tai epäsuotuisasti.” Englanninkielinen termi *neutrality* on tässä jossain määrin kuvaavampi. Tämä puolueettomuus, tai neutraalisuus, toimi jossain kohtaa varovaisuusperiaatteen korvaajana: informaatiota ei saanut esittää liian positiivisessa

¹²³ Komissio 2019, s. 37.

¹²⁴ IASB 2006, kohdat BC 2.46–2.48.

¹²⁵ IASB 2013, taulukko 9.1 ja kohta 9.14.

tai negatiivisessa valossa.¹²⁶ Varovaisuusperiaate poistettiin vuonna 2010 käsitteellisestä viitekehyksestä nimenomaan sen vuoksi, että se on ristiriidassa tämän puolueettomuusperiaatteen kanssa, koska varovaisuusperiaatteen nähtiin ohjaavan tilinpäätöksen käyttäjiä näkemään taloudellinen informaatio epäsuotuisasti.¹²⁷ Vuoden 2015 käsitteellisessä viitekehyksessä varovaisuusperiaatteen palauttamisen jälkeen nämä on pyritty sovittamaan yhteen, ja nykyään viitekehyksen sisältö onkin seuraava: ”Varovaisuuden noudattaminen tukee puolueettomuutta.” Käsittelen tätä tarkemmin alaluvussa 2.6. Käytännössä tässä kohtaa voidaan kuitenkin todeta, että puolueettomuusperiaate on yhä jännitteinen Suomessa ja EU:ssa käytetyn varovaisuusperiaatteen kanssa.

Virheettömyys kuvataan kohdassa 2.18: ”Virheetön tarkoittaa, ettei ilmiön kuvaamisessa ole virheitä eikä siitä ole jätetty mitään pois, ja että esitettävän informaation tuottamiseen käytetty prosessi on valittu ja sitä on sovellettu siten, ettei prosessissa esiinny virheitä. Tässä yhteydessä virheetön ei tarkoita kaikilta osin täydellisen tarkkaa.” Tämän lisäksi käsitteellisessä viitekehyksessä korostetaan, että tilinpäätösinformaatioon sisältyy arvionvaraisia seikkoja, jotka eivät luonteensa vuoksi voi olla tarkkoja. Käsitteellisen viitekehyksen kohdan 2.18 mukaan tällaisetkin arviot voivat antaa todenmukaisen kuvan, jos arviointiprosessi ja sen rajoitteet itsessään ovat tilinpäätöksen käyttäjän tiedossa.

Informaation hyödyllisyys tiivistetään lopuksi käsitteellisen viitekehyksen kohdassa 2.20 siten, että hyödyllinen laadullinen informaatio on sellaista, joka sekä on merkityksellistä että antaa todenmukaisen kuvan siitä, mitä sen väitetään esittävän. Samassa kohdassa korostetaan, että merkityksettömästä informaatiosta annettava todenmukainen kuva ei auta käyttäjiä tekemään hyviä päätöksiä. Käsitteellisen viitekehyksen kohdassa 2.4 mainitaan tiettyjen ominaisuuksien lisäävän informaation hyödyllisyyttä: ”Taloudellisen informaation hyödyllisyys lisääntyy, jos informaatio on vertailukelpoista, todennettavissa olevaa, oikea-aikaista ja ymmärrettävää.” Kohdissa 2.39–2.43 todetaan taloudelliseen informaatioon liittyvä kustannusrajoite ja se, että kaiken informaation antaminen ei ole tarkoituksenmukaista, koska informaation antamisesta aiheutuvat kustannukset aiheuttavat tilinpäätöksen käyttäjille suurempaa haittaa kuin mitä he saavat hyötyä paremmasta informaatiosta. EU:ssa samaa kysymystä ei ole käsitelty samalla tavalla oikean ja riittävän kuvan yhteydessä, mutta se on huomioitu lainsäädännön valmistelussa. Niin sanottu suojasatamasään-

¹²⁶ Kao 2014, s. 86–88.

¹²⁷ Pelger 2020, s. 40–41.

nös¹²⁸ lisättiin tilinpäätösdirektiiviin suojaamaan pienimpiä yrityksiä, jotta niiden hallinnollinen rasitus olisi kohtuullinen niiden kokoon ja merkitykseen nähden.¹²⁹

2.5 Override-säännös

Oikean ja riittävän kuvan alkuperäinen merkitys oli toimia niin sanottuna override-säännöksenä. Oikean ja riittävän kuvan vaatimuksella saatiin ohittaa käytännössä mikä tahansa kirjanpito- ja yhtiöoikeudellinen normi tilinpäätöksen esittämisestä, jos tällä mahdollistettiin oikean ja riittävän kuvan antaminen paremmin kuin noudattamalla normeja.¹³⁰ Tämä on myös oikean ja riittävän kuvan periaatteen kiistanalaisimpia sisältöjä, koska se jättää merkittävästi harkintavaltaa tilinpäätöksen laatijalle ja tilintarkastajalle.¹³¹ Tästä onkin merkittäviä hyötyjä tilinpäätöksen käyttäjille, jos periaatetta hyödynnetään sen hengen mukaisesti.¹³² Periaate on ollut merkittävässä roolissa siinä, kuinka teleologisesti oikean ja riittävän kuvan vaatimusta tulkitaan oikeusjärjestelmässä: mitä enemmän tilinpäätösnormiston tavoitteet huomioidaan, sitä vahvemman roolin tämä poikkeamismahdollisuus on saanut.¹³³ Käytännössä tilinpäätöksen laatijat valitsevat yleensä helppouden vuoksi teknisten normien soveltamisen sen sijaan, että niistä poikettaisiin tämän mahdollisuuden nojalla.¹³⁴ Tämä onkin johtanut tilanteeseen, jossa empiiristen tutkimusten perusteella EU:n tilinpäätösdirektiivin ja sitä kautta kansallisen lainsäädännön tarjoamaa poikkeamismahdollisuutta käytetään pääsääntöisesti sellaisissa tilanteissa, joissa sen nähdään parantavan yritykselle epäedullista tilinpäätöstä.¹³⁵

EU:n tilinpäätösdirektiivin 4 artiklassa poikkeamismahdollisuus on ilmaistu seuraavasti: ”Jos jonkin tämän direktiivin säännöksen soveltaminen poikkeustapauksissa johtaa ristiriitaan 3 kohdassa säädetyn velvollisuuden kanssa, kyseistä säännöstä ei sovelleta, jotta voidaan antaa oikea ja riittävä kuva yrityksen varoista ja veloista, taloudellisesta asemasta sekä tuloksesta. Tieto tällaisen säännöksen soveltamatta jättämisestä sekä selvitys sen

¹²⁸ Ks. termistä tarkemmin HE 89/2015 vp, s. 8.

¹²⁹ Direktiivi 2013/34/EU, perustelukappale 13.

¹³⁰ Alexander – Jermakowicz 2006, s. 139–140.

¹³¹ Salihin – Ousama 2014.

¹³² Livne – McNichols 2009, s. 4.

¹³³ Alexander – Eberhartinger 2009, s. 575.

¹³⁴ Ho 2016, s. 17–18.

¹³⁵ Livne – McNichols 2009, s. 27.

perusteluista ja vaikutuksista yrityksen varoihin ja velkoihin, taloudelliseen asemaan ja tulokseen on esitettävä liitetiedoissa.”

Myös IFRS sisältää vastaavan poikkeamisnormin, IAS 1:19:n:

”Niissä äärimmäisen harvoissa tapauksissa, joissa johto toteaa, että jonkin IFRS-standardin mukaisen vaatimuksen noudattaminen johtaisi niin harhaanjohtavaan tulokseen, että se olisi vastoin Käsitteellisessä viitekehyksessä määrättyä tilinpäätöksen tavoitetta, yhteisön on poikettava kyseisestä vaatimuksesta kappaleessa 20 tarkoitetulla tavalla, mikäli asianomainen sääntelynormisto edellyttää tällaista poikkeamista tai ei muutoin kiellä sitä.”

Käytännössä IFRS:n mahdollisuus poiketa pakottavista normeista on soveltamisalaltaan huomattavasti kapeampi kuin EU:ssa käytössä oleva mahdollisuus.¹³⁶ Normin soveltaminen on niin poikkeuksellista, että usein poikkeamisen tapahtuessa arvioidaan erikseen, onko standardeissa muutostarpeita.¹³⁷ Empiirisissä tutkimuksissa on havaittu, että IFRS:n mukaisen tilinpäätöksen laativissa yhtiöissä poikkeamat tällä perusteella ovat pieniä murto-osia EU:n tilinpäätösdirektiiviä ja kansallista tilinpäätösnormistoa noudattaviin yhtiöihin verrattuna.¹³⁸ Yhdysvalloissa taas on pyritty hankiutumaan koko poikkeamismahdollisuudesta eroon.¹³⁹ Oikeuskirjallisuudessa periaatteen sisältöä EU:ssa on kuvattu siten, että teknisten tilinpäätösnormien noudattaminen luo oletteman siitä, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan, mutta tämän oletteman osoittautuessa vääräksi joudutaan turvautumaan poikkeamissäännökseen.¹⁴⁰

Joissain jäsenvaltioissa tämän override-säännöksen rooli on jäänyt lähinnä muodolliseksi implementaatioksi ja tosiasiaa oikea ja riittävä kuva vaikuttaa vain kirjoitetun lain sanamuodon sallimissa rajoissa.¹⁴¹ Saksassa säännöstä ei edes implementoitu kirjanpitolainsäädäntöön 1900-luvulla vaan katsottiin, että oikean ja riittävän kuvan antaminen ei voi mahdollistaa poikkeamista pakottavista teknisistä normeista.¹⁴² Säännöstä ei vielä ole implementoitu Saksan kirjanpitolainsäädäntöön muutoin kuin liitetietojen osalta. Romaniassa kyseinen mahdollisuus koskee vain alemmanasteista kirjanpitosääntelyä, mikä on nähty ongelmallisena EU:n tilin-

¹³⁶ Garvey ym. 2021, s. 1947.

¹³⁷ Ho 2016, s. 17–18.

¹³⁸ Livne – McNichols 2009, s. 26–28.

¹³⁹ Alexander – Eberhartinger 2009, s. 578.

¹⁴⁰ Garvey ym. 2021 ja siinä viitattu kirjallisuus aiheesta.

¹⁴¹ Alexander – Eberhartinger 2009, s. 586–587.

¹⁴² HE 111/1992 vp, s. 14.

päätösdirektiivin implementaationa.¹⁴³ Tätä voitiin ennen vuotta 2013 pitää jossain määrin EU-oikeuden kanssa jännitteisenä tilana, vaikka jäsenvaltio-optio direktiivissä mahdollistikin, että jäsenvaltio voi määritellä tämän poikkeaman soveltamistilanteet.¹⁴⁴ Vuoden 2013 tilinpäätösdirektiiviä laadittaessa sekä EU-parlamentti että neuvosto katsoivat, että jäsenvaltioille tulisi jättää oikeus säätää lailla siitä, milloin tätä oikean ja riittävän kuvan poikkeusta sovellettaisiin.¹⁴⁵ Komission esitykseen tämä ei kuitenkaan sisältynyt, vaan komission ehdotuksessa jäsenvaltio-optio olisi poistettu.¹⁴⁶ Asiassa on syytä korostaa, että on yhä EU-oikeudellisesti epäselvää, rikkooko jäsenvaltio velvoitteitaan jättämällä tämän kokonaan implementoimatta lainsäädäntönsä.¹⁴⁷

Syynä Saksan vastahakoisuuteen oli, että periaatteen ei ole katsottu kuuluvan tai sopivan saksalaiseen kirjanpitosääntelyyn tai -oikeuteen.¹⁴⁸ Toinen syy on, että Saksan kirjanpitosääntely on sidottu vahvasti verotukseen ja yhteiskunnan tulonjakoon, minkä vuoksi oikean ja riittävän kuvan vaatimuksella olisi laajoja seurauksia myös kirjanpidon ulkopuolelle.¹⁴⁹ Ei voida sulkea pois, etteikö myös Suomessa olisi vastaavia jännitteitä kirjanpitosääntelyn muuttamisessa, koska kirjanpito on ollut perinteisesti hyvin vahvasti sidottua verotukseen ja koska kirjanpitonormistoa on usein myös tulkittu verolakien edellyttämällä tavalla.¹⁵⁰ Tältä osin voidaankin esittää epäily, että arvioitaessa oikean ja riittävän kuvan vaatimuksen täyttymistä voitaisiin joutua tilanteeseen, jossa veronormiston huomioiminen johtaa tilinpäätösnormiston tulkittamiseen tavalla, jossa oikean ja riittävän kuvan periaatetta ei tulkita alkuperäisessä (sijoittajien intressejä tarkastelevassa) hengessä.

Sisällölliseen ja periaatepohjaiseen lähestymistapaan on joissain tapauksissa päädytty ilman override-säännöksen korostamistakin lähestymällä asiaa siten, että tilinpäätöksen laatimisessa tulee pääsääntöisesti noudattaa kaikkia teknisiä sääntöjä mutta tämän lisäksi tilinpäätöksen on kokonaisuutena annettava oikea ja riittävä kuva.¹⁵¹ Käytännössä override-säännös kuitenkin toimii vahvana tulkinta-apuna siinä, millainen rooli oikean ja riittävän kuvan vaatimuksella on tilinpäätösjärjestelmässä.

¹⁴³ Albu – Albu – Alexander 2013, s. 72–73.

¹⁴⁴ Garvey ym. 2021, s. 1929.

¹⁴⁵ 2011/0308 (COD), s. 6.

¹⁴⁶ KOM/2011/0684, s. 26.

¹⁴⁷ Alexander – Eberhartinger 2009, s. 572.

¹⁴⁸ Van Hulle 1997, s. 716, joka tosin sisältää vanhentunutta tietoa Suomen osalta, käsite implementoitiin hieman ennen artikkelin julkaisua.

¹⁴⁹ Mähönen 2005, s. 87.

¹⁵⁰ Mähönen 2009, s. 77–78.

¹⁵¹ Duska – Duska – Ragatz 2011, s. 211–212.

2.6 Erityiskysymyksiä: varovaisuusperiaate, tilinpäätöspäivän jälkeiset tapahtumat ja olennaisuus

Joissain erityiskysymyksissä oikean ja riittävän kuvan vaatimus korostuu välillisesti, minkä vuoksi nämä ovat huomionarvoisia tässä tutkimuksessa. Yksi näistä on tilinpäätöspäivän jälkeisten tapahtumien raportointi. Vaikka tämän liityntä tilinpäätöksen antamaan oikeaan ja riittävään kuvaan ei ole intuitiivisesti selvä, seuraa tämä melko suoranaisesti EU-tuomioistuimen oikeuskäytännöstä. EU-tuomioistuin totesi tapauksessa BIAO, että joissain tapauksissa oikean ja riittävän kuvan antaminen edellyttää myös tilinpäätöspäivän jälkeisten tapahtumien raportoimista, jos tämä vaikuttaa tilinpäätöksen käyttäjän tekemiin johtopäätöksiin.¹⁵²

Myös IAS 10¹⁵³ sisältää säännöksen siitä, että tilinpäätöspäivän jälkeisistä tapahtumista on annettava informaatiota. IAS 10:21:n mukaan tietoa raportointikauden päättymisen jälkeisistä tapahtumista on annettava, jos ”niiden esittämättä jättämisen voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan päätöksiin, joita yleiseen käyttöön tarkoitetun tilinpäätöksen ensisijaiset käyttäjät tekevät tiettyä raportoivaa yhteisöä koskevaa taloudellista informaatiota sisältävän tilinpäätöksen perusteella”.

Oikeustapauksella BIAO on sinänsä merkittävä EU:n tilinpäätösoikeuden sisältöä laajentava merkitys, koska silloinen tilinpäätösdirektiivi ja nykyinen direktiivi sisältävät tilinpäätöspäivän jälkeisistä tapahtumista ainoastaan hyvin teknisiä määräyksiä, kuten 6 artiklan mukaisen varovaisuusperiaatteen siitä, että negatiivisia eriä on kirjattava, vaikka ne tulisivat tietoon tilinpäätöspäivän ja tilinpäätöksen laatimisen välisenä aikana. Toisaalta nykyisen direktiivin johdanto-osassa mainitaan, että arvostuskysymyksissä voidaan, ja myös tulisi, hyödyntää tilikauden päättymisen jälkeisten tapahtumien tuomaa lisänäyttöä.¹⁵⁴

Varovaisuusperiaatteen rooli on ollut jossain määrin jännitteinen IFRS-standardeja kehittävän IASB:n ja EU:n välillä, koska EU:ssa vallalla oleva näkemys varovaisuusperiaatteesta johtaa epäsymmetriaan saamisten, tulojen, velkojen ja kulujen kirjaamisessa, minkä vuoksi se poistettiin vuonna 2010 IFRS:n käsitteellisestä viitekehyksestä, vaikka periaate onkin IASB:n näkemyksen mukaan huomioitu teknisissä vaatimuksissa.¹⁵⁵ Teoreettisena perusteluna tälle oli varovaisuusperiaatteen, ainakin epäsymmetrisen sellaisen, ristiriita toisen keskeisen tilinpäätösperiaatteen, puolueettomuuden,

¹⁵² C-306/99 BIAO, perustelukappaleet 124–126.

¹⁵³ IAS 10: Raportointikauden jälkeiset tapahtumat.

¹⁵⁴ Direktiivi 2013/34/EU, perustelukappale 22.

¹⁵⁵ Komissio 2015, s. 6–7.

kanssa.¹⁵⁶ Varovaisuusperiaatteesta onkin olemassa kaksi erilaista tulkintaa. Toinen on kirjallisuudessa saksalaiseksi tulkinnaksi kutsuttu epäsymmetrinen varovaisuus, jossa negatiiviset erät kirjataan matalammalla kynnyksellä verrattuna positiivisiin eriin, ja kansainväliseksi tulkinnaksi kutsuttu tulkinta, jossa eriä kirjattaessa on noudatettava varovaisuutta harkinnassa mutta jossa negatiiviset ja positiiviset erät kirjataan samanlaisilla kriteereillä.¹⁵⁷ Epäsymmetrisen varovaisuusperiaatteen mukainen tulkinta on perinteisesti saanut kannatusta Manner-Euroopassa, kun taas angloamerikkalaisissa järjestelmissä¹⁵⁸ tämän on nähty johtavan liian mataliin voittoihin (engl. profit smoothing).¹⁵⁹ Mannermainen tulkinta juontaa juurensa pitkälti velkojien suojaan, joka on ollut perinteisesti tällä alueella yksi tilinpäätöksen keskeinen käyttötarkoitus.¹⁶⁰ Tämän lisäksi varovaisuus jaetaan ehdolliseen ja ehdottomaan, joissa ehdottomassa omaisuuserien arvot kirjataan mekaanisesti matalampaan arvoon kuin käypä arvo ja ehdollisessa huomioidaan enemmän käyvän arvon muutoksia ja vähemmän mekaanisia arvonalentumissääntöjä.¹⁶¹

Vuoden 2014 jälkeen EFRAG:n on edellytetty analysoivan perusteellisemmin osana oikean ja riittävän kuvan vaatimusta sitä, täyttääkö tietty standardi varovaisuuden periaatteen vaatimukset.¹⁶² Finanssikriisin jälkiselvittelyiden lisäksi tähän on vaikuttanut se, että IFRS-normistoon siirtyneiden eurooppalaisten yhtiöiden yksi suurimmista puutteista tilinpäätöksissä on nimenomaan arvonalentumiskirjausten tekeminen, sillä kirjausten laatu heikkenee merkittävästi siirryttäessä kansallisista tilinpäätösjärjestelmistä IFRS:n käyttöön.¹⁶³ Osana EFRAG:n ja muiden sidosryhmien vaikutustoimintaa IASB teki 2015 päätöksen palauttaa varovaisuuden periaate käsitteelliseen viitekehykseen.¹⁶⁴ Tällöin varovaisuusperiaate palautettiin puolueettomuutta, tai neutraalisuutta, tukevana periaatteena esittäen sen merkityssisältö seuraavasti käsitteellisen viitekehyksen kohdassa 2.16: ”Varovaisuuden noudattaminen tukee puolueettomuutta. Varovaisuudella tarkoitetaan harkitsevaisuuden noudattamista tehtäessä harkintaan perustuvia ratkaisuja olosuhteissa, joihin liittyy epävarmuutta. Varovaisuuden

¹⁵⁶ Pelger 2020, s. 40–41.

¹⁵⁷ Adam – Heiling – Meglitsch 2022, s. 522.

¹⁵⁸ Vaikkakin tässä tapauksessa Yhdysvallat on ollut suhteellisen lähellä mannermaisia linjoja monta kertaa, ks. tarkemmin Hellman 2008, s. 89.

¹⁵⁹ George – Li – Shivakumar 2016, s. 905.

¹⁶⁰ Ball 2016, s. 556–557.

¹⁶¹ Bischof – Holger 2016, s. 18–19.

¹⁶² Komissio 2015, s. 8.

¹⁶³ Cairns 2015.

¹⁶⁴ Komissio 2016, s. 5.

noudattaminen tarkoittaa, ettei varoja ja tuottoja esitetä todellista suurempina tai velkoja ja kuluja todellista pienempinä. Varovaisuuden noudattaminen ei myöskään salli varojen tai tuottojen esittämistä todellista pienempinä taikka velkojen tai kulujen esittämistä todellista suurempina. Tällaiset virheellisyudet voivat johtaa liian suuriin tai pieniin tuottoihin tai kuluihin tulevilla kausilla.” Käytännössä tämä tarkoittaa varovaisuusperiaatteen symmetristä tulkintaa, joka poikkeaa EU:ssa omaksutusta tulkinnasta.

Tätä epäsymmetrian ja symmetrian välistä rajanvetoa täsmennetään vielä standardin kohdissa 2.16 ja 2.17. Näissä kohdissa varovaisuus määritellään epävarmuuden vallitessa tehtävien ratkaisujen kautta kahden reunaehdon avulla. Ensinnäkin kohdassa 2.16 korostetaan, mihin suuntaan varovaisuus vaikuttaa minkäkin erän tapauksessa: tuloja tai varoja ei saa esittää liian suurina ja velkoja ja kuluja todellista pienempinä. Kohdassa 2.17 taas todetaan, että varovaisuus ei saa johtaa epäsymmetriaan: ”Varovaisuuden noudattaminen ei tarkoita, että tarvittaisiin epäsymmetriaa, esimerkiksi että varojen tai tuottojen kirjaamisen tueksi tarvittaisiin systemaattisesti vakuuttavampaa näyttöä kuin velkojen tai kulujen kirjaamisen tueksi.” Toisaalta samassa kohdassa todetaan, että joissain standardeissa voi tästä huolimatta olla epäsymmetrisiä vaatimuksia. Käytännössä yksittäisissä standardeissa onkin sovellettu epäsymmetrisyyttä erityisesti arvonalentumisten ja arvonorotusten perusteita arvioitaessa.¹⁶⁵ Näiltä osin varovaisuusperiaate hankaloittaa IFRS:n käsitteellisen viitekehyksen käyttämistä oikean ja riittävän kuvan tulkinnassa. EU-oikeuden varovaisuusperiaate on ristiriidassa IFRS:n varovaisuusperiaatteen kanssa, koska se on jännitteinen IFRS:n käsitteellisen viitekehyksen keskeisen laadullisen ominaisuuden eli puolueettomuuden kanssa. Tämä ristiriita on ratkaistu standardikohtaisesti, mutta tästä ei ole hyötyä tarkasteltaessa oikean ja riittävän kuvan sisältöä periaatetasolla.

Suomessa tilinpäätöspäivän jälkeisten tietojen esittämistä alettiin edellyttää kirjanpitolainsäädännössä modernisointidirektiivin tullessa voimaan.¹⁶⁶ Osakeyhtiölainsäädännössä oli tosin edellytetty näiden tietojen antamista jo vuodesta 1978 alkaen (734/1978). Tällöin syynä tällaisten tietojen antamiselle oli se, että yhtiön tuli antaa tietoa, jolla voi olla vaikutusta yhtiökokouksen voitonjakopäätökseen.¹⁶⁷ Vuoden 2013 tilinpäätös-direktiivissä ei enää vaadita tilinpäätöspäivän jälkeisten tapahtumien ilmoittamista toimintakertomuksessa, vaan vaatimus siirrettiin liitetietoihin.

¹⁶⁵ Ball 2016, s. 561.

¹⁶⁶ HE 126/2004 vp, s. 18–19.

¹⁶⁷ HE 27/1977 vp, s. 84–85.

Osassa EU:n jäsenvaltioista tämän esittämistä ei olekaan vaadittu enää.¹⁶⁸ Toisaalta joissain jäsenvaltioissa toimintaa on muutettu kansainvälisten normien mukaiseksi ja tilinpäätöspäivän jälkeisten tapahtumien esittämistä edellytetään yhä.¹⁶⁹ Suomessa vuoden 2015 kirjanpitolain uudistuksessa tämä vaatimus kuitenkin säilytettiin toden, että pykälän asiasisältö vastaa aiempaa direktiiviä, vaikka tämä keskeinen säännös oli poistettu.¹⁷⁰

Tilikauden päättymisen jälkeiset tapahtumat olivat vielä mukana komission esityksessä, sekä liitetiedoissa että toimintakertomusosassa.¹⁷¹ Talous- ja sosiaalikomitean lausunnon mukaan näiden tietojen tapauksessa hallinnollisen taakan lisääminen oli hyväksyttävää, koska tietojen lisääminen oli välttämätöntä, jotta voitiin kompensoida käytettävissä olevien tietojen vähentymistä ja suojella tietojen käyttäjiä.¹⁷² Vaatimus jäikin liitetietovaatimusten 17 artiklaan. Ministerineuvostossa toimintakertomusvaatimus muutettiin muotoon ”siinä määrin, kun ei ole julkistettu liitetiedoissa”.¹⁷³ Tämän jälkeen vaatimus poistettiin toimintakertomusvaatimuksista. Sinänsä muutos ei ole tilinpäätöksen käyttäjän kannalta huono, koska oikean ja riittävän kuvan vaatimus kohdistuu nimenomaan tilinpäätökseen, josta toimintakertomus on erillinen osa. Nykytila kodifioi eräällä tavalla aiemmin oikeuskäytännössä olleen vaatimuksen julkistaa tilinpäätöspäivän jälkeisten olennaisten tapahtumien vaikutusta, jos oikean ja riittävän kuvan antaminen edellytti tätä.

Olennaisuusperiaate lisättiin vuoden 2013 tilinpäätösdirektiiviin. Tätä ei perusteltu kovinkaan laajasti direktiivissä. Perusteluissa ainoastaan todetaan, että olennaisuusperiaatteen olisi ohjattava tilinpäätöksissä kirjaamista, arvostamista, esitettäviä tietoja, esittämistapaa ja konsernitilinpäätökseen yhdistelemistä.¹⁷⁴ Tarkasteltaessa komission esitystä havaitaan, että olennaisuuden lisääminen tilinpäätösperiaatteeksi mainitaan kohdassa, jossa kuvataan keinoja, joilla pyritään lisäämään suurten ja keskisuurten yritysten tilinpäätösten selkeyttä.¹⁷⁵ Myös talous- ja sosiaalikomitea näki olennaisuusperiaatteen nimenomaan vertailukelpoisuutta parantavana työkaluna.¹⁷⁶ Direktiivin aineellisissa säännöksissä olennaisuus esiintyykin helpotuksena: 17, 19 ja 27 artiklassa todetaan, että vain olennaiset tiedot tietyistä seikoista on esitettävä.

¹⁶⁸ Vergoossen – Beest 2021, s. 155–160.

¹⁶⁹ Donatella – Haraldsson – Tagesson 2022, s. 120.

¹⁷⁰ HE 89/2015 vp, s. 51.

¹⁷¹ KOM(2011) 684/3 2011/0308 (COD).

¹⁷² Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto 2011, kohta 3.1.

¹⁷³ Ministerineuvosto 2011.

¹⁷⁴ Direktiivi 2013/34/EU, perustelukappale 17.

¹⁷⁵ KOM(2011) 684/3 2011/0308 (COD), s. 7–8.

¹⁷⁶ COD (2012/C 181/15), kohta 3.5.

Olenaisuutta on käsitelty kirjallisuudessa suhteellisen vähän. IFRS:n olenaisuuskuvausta ja sen tulkintaa on pidetty merkityksellisenä direktiivin säännösten tulkinassa.¹⁷⁷ IFRS:n käsitteellisen viitekehyksen kohta 2.11 sisältää olenaisuuden määritelmän: ”Informaatio on olennaista, jos sen esittämättä jättämisen, virheellisen esittämisen tai tekemisen vaikeasti ymmärrettäväksi voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan päätöksiin, joita yleiseen käyttöön tarkoitettujen taloudellisten raporttien ensisijaiset käyttäjät (ks. kappale 1.5) tekevät tiettyä raportoivaa yhteisöä koskevaa taloudellista informaatiota sisältävien raporttien perusteella.” Sanamuoto on hyvin samankaltainen kuin tilinpäätösdirektiivin 2(16) artiklassa: ”[Tässä direktiivissä tarkoitetaan] ’Olenaisella’ tiedon asemaa silloin, kun sen pois jättämisen tai väärin ilmoittamisen voidaan kohtuullisesti odottaa vaikuttavan päätöksiin, joita tiedon käyttäjät tekevät yrityksen tilinpäätösten perusteella.” Olenaisuutta käytetään IAS 1 -standardin kohdissa 29–31 sääntelyä kiristävässä muodossa: epäolennaisia tietoja ei saa esittää tilinpäätösinformaation laatua huonontavalla tavalla eikä olennaisia eriä saa jättää esittämättä. IAS 34 -standardissa taas olenaisuus koskee myös tietojen esittämistä pakottavassa muodossa: olennaisten tietojen esittämistä korostetaan harhaanjohtavan kuvan välttämiseksi. Näiltä osin direktiivin ja IFRS:n yhtäläisyys onkin selkeä: molemmat pyrkivät karsimaan epäolennaista informaatiota ja varmistamaan, että olennainen informaatio esitetään. EU:n tapauksessa tosin periaate lisättiin erityisesti epäolennaisen informaation karsimiseksi ja siten vertailukelpoisuuden parantamiseksi. IFRS:n tapauksessa tämä ”karsimisfunktio” on pienemmässä roolissa ja suurempaa roolia saa vaatimus esittää olennaisia tietoja.

3 OIKEA JA RIITTÄVÄ KUVA KOTIMAISESSA OIKEUSJÄRJESTYKSESSÄ

Oikean ja riittävän kuvan käsitteen arvioinnissa merkitystä on myös termin sanamuodolla, koska useissa EU-maissa termi on käännetty tavalla, joka vastaa sille kansallisessa oikeusjärjestelmässä annettua merkitystä.¹⁷⁸ Suomessa on tehty poikkeava valinta kääntää termi kahdella sanalla.¹⁷⁹ *Oikea*-termi viittaa selkeästi siihen, että tilinpäätöksessä olevat asiat ovat jonkin oikean ja väärän määrittelevän viitekehyksen mukaan oikein. Tässä luonte-

¹⁷⁷ Kvaal 2017, s. 9–11.

¹⁷⁸ Nobes – Stadler 2018, s. 1984–1986.

¹⁷⁹ Van Hulle 1997, s. 716.

vimman viitekehyksen muodostavat kirjanpitolaki (1336/1997, KPL) ja hyvä kirjanpitolaki. *Ja*-sana taas viittaa siihen, että tämän oikean lisäksi vaaditaan jotain muuta. *Riittävä* taas viittaa siihen, että tiedot täyttävät jonkun henkilön tai jonkin ryhmän tarpeet.¹⁸⁰ Käsitteen suomennos kuvaa-kin melko hyvin muodollisen ja sisällöllisen kannan välistä tasapainoa: tietojen on oltava oikein, mutta niiden on myös täytettävä käyttäjäryhmien tarpeet. Kirjanpitolain koko muu sisältö, tai suurin osa siitä, vastaa osaltaan oikean kuvan tavoitteen saavuttamisesta. Riittävän kuvan osalta ainoa normi on KPL 3:2. Puolileikkillään voitaisiinkin sanoa, että kirjanpitolaissa oikean ja riittävän kuvan itsenäinen sisältö on lähinnä riittävän kuvan antaminen: oikea kuva saavutetaan noudattamalla kirjanpitolain muuta sääntelyä. Vastaavaa ajatusrakennelmaa on käytetty myös oikeustieteellisessä tutkimuksessa, jossa on todettu, että ei ole riittävää, että tilinpäätös on laadittu ”oikein”, jos se ei anna oikeaa ja riittävää kuvaa.¹⁸¹

Tämä termistöjen sisältöjen pohdinta ei toki pidä täysin paikkaansa kirjanpitosääntelyn epätäydellisyydestä johtuen, hyvä kirjanpitolaki ja kirjanpitolaki eivät ole tyhjentäviä, ja oikean kuvan antaminen edellyttää usein tulkintaa sellaisissa tilanteissa, jossa laista tai hyvästä kirjanpitolavasta ei saa suoraa vastausta. Myös EU-oikeudessa on korostettu tätä: oikean ja riittävän kuvan noudattaminen edellyttää usein muiden keskeisten tilinpäätösperiaatteiden, erityisesti varovaisuusperiaatteen, noudattamista.¹⁸²

Ensimmäisen kerran oikean ja riittävän kuvan käsite esiintyi kansallisessa lainsäädännössä vanhan kirjanpitolain (655/1973) kirjanpitorikosta käsittelevässä pykälässä, jota muutettiin vuonna 1985 siten, että kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöön sisällytettiin oikeiden ja riittävien tietojen vaatimus.¹⁸³ Tässä kohtaa käsitteen esikuvana oli EU-oikeuden ”true and fair”, vaikkakin sen tulkinnassa lähtökohtana olivat kirjanpitoa koskevat säännökset ja hyvä kirjanpitolaki, joita noudattamalla oikea ja riittävä kuva saavutettiin lainsäätäjän mukaan.¹⁸⁴ Tämän jälkeen käsitettä ei vielä käytetty 1980-luvulla muualla ja erityislaeissa viitattiin vielä 1980-luvun loppupuolella vaatimukseen antaa ”oikea” kuva, jolla tarkoitettiin lähinnä lain noudattamista.¹⁸⁵ Termit *oikea kuva* ja [*tilinpäätös*] *oikein laadittu* esiintyivät lainsäädännössä eri yhteyksissä 1950-luvun jälkeen.¹⁸⁶ Vuoden 1987 säätölain muutok-

¹⁸⁰ Ks. termin määritelmästä Kielitoimiston sanakirjan hakusana *riittävä* osoitteessa <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/riitt%C3%A4v%C3%A4?searchMode=all>.

¹⁸¹ Toiviainen 2002, s. 15.

¹⁸² C-640/18 Wagram Invest.

¹⁸³ Laki kirjanpitolain muuttamisesta (904/1985).

¹⁸⁴ HE 111/1992 vp, s. 15.

¹⁸⁵ HE 6/1987 vp, s. 68.

¹⁸⁶ Ks. esim. kunnallislaki (953/1976).

sella (349/1987) täsmennettiin myös tilintarkastajan tehtäviä säätiöissä: aiemmin tehtävänä oli vain lausua siitä, antoiko tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan ja onko tilinpäätös laadittu yleisten kirjanpidon periaatteiden mukaisesti, kun taas lakimuutoksen jälkeen tilintarkastajan tuli lausua nimenomaan siitä, oliko asianmukaisia säännöksiä ja määräyksiä noudatettu.¹⁸⁷ Toisin kuin hallituksen esityksessä 111/1992 vp väitetään, tämä ei kuitenkaan ole ensimmäinen kerta kun käsite esiintyi lainsäädännössä.¹⁸⁸

Ensimmäisen kerran termi ilmestyi säätiölakiin vuoden 1964 muutoksessa (400/1964), jolloin säätiölain 12 §:ään lisättiin säännös, jonka mukaan tilintarkastajan tuli lausua siitä, antoiko säätiön tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan. Mielenkiintoista tässä oli, että käsite lisättiin säätiölainsäädäntöön huomattavasti ennen käsitteen esiintymistä EU-lainsäädännössä. Perusteluna hallituksen esityksessä käytettiin ainoastaan sitä, että ”[s]äätiöiden tilintarkastusta ja valvontaa koskevat säännökset ovat käytännössä osoittautuneet varsin puutteellisiksi. Tämän vuoksi esitetään lakiin otettavaksi eräitä uusia määräyksiä säätiöiden kirjanpidosta ja tilintarkastuksesta”.¹⁸⁹ Esityksessä viitattiin sosiaalisten järjestöjen varainkäyttökomitean mietintöön vuodelta 1962. Komiteamietinnössä ehdotettu sanamuoto kuitenkin oli *ovatko säätiön tilinpäätökseen ja toimintakertomukseen sisältyvät tiedot säätiön taloudesta oikeita*.¹⁹⁰ Lainmuutoksen tarkoituksena oli varmistaa, että tilintarkastuksista annetuista kertomuksista kävisi ilmi, ovatko säätiön taloudesta annetut tiedot ”asianmukaisia”.¹⁹¹ Oikea ja riittävä kuva ei ole siis peräisin tästä mietinnöstä. Toisaalta tilintarkastusta koskevia määräyksiä ei sisältynyt lainkaan säätiölain valmisteluun vuosina 1957–1959.¹⁹² Näiltä osin joudutaan toteamaan, että käsitteen käyttäminen ei perustu julkisista asiakirjoista ilmenevään syyhyn vaan yleisemmin lainsäädännössä käytetty ilmaus *oikeat tiedot* muuttui tässä yksittäistapauksessa muotoon *oikeat ja riittävät tiedot* ilman erikseen mainittua perustelua. Ennen säätiölakia termi esiintyy valtiopäiväasiakirjoissa vain vuoden 1925 sopimuksessa Kansainvälinen sopimus tavarankuljetuksesta rautateitse, jossa ranskankielinen termi oli käännetty muotoon *ovat asiakirjat oikeat ja riittävät*.¹⁹³ Tämä voidaan jättää huomiotta sattumanvaraisena tapahtumana.

¹⁸⁷ HE 89/1985 vp, s. 44.

¹⁸⁸ Tästä väitteestä ks. HE 111/1992 vp, s. 15.

¹⁸⁹ HE 4/1964 vp, s. 3.

¹⁹⁰ Sosiaalisten järjestöjen varainkäyttökomitean mietintö 1962, s. 124.

¹⁹¹ Sosiaalisten järjestöjen varainkäyttökomitean mietintö 1962, s. 70.

¹⁹² Sosiaalisten järjestöjen varainkäyttökomitean mietintö 1962, s. 70.

¹⁹³ HE 44/1925 vp, s. 29.

Lisättäessä käsitettä kirjanpitorikoksen yhteyteen käsitteen sisällyttämistä lainsäädäntöön ei juuri perusteltu muutoin kuin toteamalla, että merkitykseltään vähäisimpien kirjausten jättämistä kirjanpidon ulkopuolelle ei voida pitää rikostunnusmerkistön alaan kuuluvana.¹⁹⁴ Tällöin oikea ja riittävä kuva määriteltiin sen mukaan, millaisen kuvan hyvän kirjanpitotavan tuntija muodostaa kirjanpidon perusteella.¹⁹⁵ Tämä oli kuitenkin ensimmäinen kerta, kun lainvalmisteluaineistossa perusteltiin käsitteen käyttämistä tai sen sisältöä.

Tässä kohtaa voitaisiin esittää kysymys siitä, onko kotimaisen normiston vaatimustaso asetettu korkeammalle kuin EU-oikeudessa tai IFRS-normistossa. Tarkasteltaessa pelkkää oikean ja riittävän kuvan määritelmää EU:ssa näin voisi ensi kädessä ajatella. EU:n sääntelyn osalta on kuitenkin todettu, että tilinpäätösnormiston käyttäjät eivät usein ymmärrä täysin tilinpäätösten laatimisperiaatteita, minkä vuoksi tilinpäätösstandardit voivat olla haitallisia yhteisön yleiselle edulle, jos käyttäjät tekevät niiden perusteella virheellisiä johtopäätöksiä taloudellisesta asemasta ja tulokselisuudesta, mikä voi johtaa rahoituksen saannin vaikeutumiseen tai epäterveeseen spekulointiin.¹⁹⁶

IAS-asetuksen (1606/2002) 3 artiklassa on erillinen vaatimus siitä, että standardien on annettava oikea ja riittävä kuva, jotta niitä voidaan soveltaa EU:ssa. Tästä voitaisiinkin todeta, että normisto mahdollistaa, ja sitä kehitettäessä on tiedostettu, tilanteen, jossa tilinpäätösstandardi antaa lainsäädännössä määritellyllä tavalla oikean ja riittävän kuvan mutta jossa käyttäjät voivat silti tehdä siitä vääriä johtopäätöksiä tilinpäätösnormiston itsensä vuoksi. Näiltä osin Suomessa todettu rajaus ”hyvän kirjanpitotavan tuntijasta” ei välttämättä ole kaukana myöskään EU:n piirissä käsitteelle hyväksytystä sisällöstä. Myös IFRS:n käsitteellisen viitekehyksen kohdassa 2.36 on todettu vastaavanlainen käyttäjärajaus: ”Taloudelliset raportit laaditaan sellaisia käyttäjiä varten, joilla on kohtuullinen liiketoiminnan ja taloudellisen toiminnan tuntemus ja jotka tarkastelevat ja analysoivat informaatiota huolellisesti. Joskus jopa asiaa hyvin tuntevat ja huolelliset käyttäjät saattavat joutua turvautumaan neuvonantajan apuun ymmärtääkseen monimutkaisia taloudellisia ilmiöitä koskevaa informaatiota.” IFRS:n tasolla raja onkin asetettu hyvin korkealle ammattimaisia käyttäjiä, ja jopa tilinpäätösinformaation analysoinnin ammattilaisia, varten. Näiltä osin voitaisiinkin todeta, että oikea ja riittävä kuva on käsite, joka voidaan joissain kohtaa saavuttaa vain, jos tulkitsija on alan ammatti-

¹⁹⁴ HE 23/1985 vp, s. 5.

¹⁹⁵ HE 23/1985 vp, s. 6.

¹⁹⁶ Walton 2015, s. 149–150.

lainen. Muita käyttäjiä varten taas pyritään kehittämään tilinpäätösnormistoa itseään siten, että tilinpäätösinformaatio antaa enemmän tietoa ja se on ymmärrettävämmässä muodossa. Toki tilinpäätösnormiston kehittäminen hyödyttää myös ammattimaisia käyttäjiä ja heidän tarpeensa vaikuttavat tilinpäätösnormiston kehittämiseen. Kuten myöhemmin totean, myös Suomessa on joissain tapauksissa päädytty vastaavaan ratkaisuun siitä, että tilinpäätösnormistoa muutetaan ja kehitetään, jotta käyttäjille tuotettaisiin parempaa informaatiota.

Yhteenvetona lainsäädäntöhistoriasta voidaan kuitenkin todeta, että käsite lisättiin ensimmäistä kertaa (perustellen) lainsäädäntöön vuoden 1992 kirjanpitolain muutoksella. Kirjanpitolautakunnan käytännössä termi alkoi esiintyä vuodesta 1994 alkaen.¹⁹⁷ Kirjanpitorikoksen yhteyteen käsite lisättiin jo vuonna 1985, mutta tällöin käsitteen sisältöä ja sen sisällyttämistä perusteltiin hyvin niukasti, vaikkakin antaen jotain indikaatiota käsitteen sisällöstä. Säätiölakiin käsite lisättiin jo vuonna 1964, mutta koska lainsäätäjät oli unohtanut asian vuoteen 1992 mennessä ollen siinä käsityksessä, että käsite on otettu lainsäädäntöön vasta vuonna 1985, voimme turvallisesti olettaa, että vuoden 1964 tulkintaa käsitteen sisällöstä ei voi, eikä ole aiheellista, huomioida käsitteen nykyisessä tulkinnassa. Vuoden 1964 käsitteen tulkintaa ei myöskään ole: lainvalmistelussa ehdotettiin käsitettä oikeat tiedot, joka muuttui ilman perusteluita muotoon oikeat ja riittävät tiedot. Näistä syistä katson, että käsitteen sisältöä tulee tulkita vuoden 1992 tulkintakontekstissa eli EU-oikeuden käsitteen implementoinnilla suomalaisen tilinpäätös-oikeuteen. Käsitteen myöhempi tulkinta taas perustuu myöhempään lainmuutokseen ja tuomioistuinkäytäntöön.

Periaatteen nykyinen ”perusmuoto” on kirjanpitolaisissa, johon muiden lakien tulkinnassa viitataan myöhemmin ilmi käyvällä tavalla. Suomi on niitä harvoja EU:n jäsenvaltioita, jotka ovat kääntäneet termin *true and fair* kahdella sanalla; yleensä termi käännetään yhdellä sanalla.¹⁹⁸ Suomessa tämä käänös on tosin hieman vaihdellut. Rikoslain vuoden 1985 muutoksessa käytettiin muotoa *oikea ja riittävä kuva*. Vuoden 1992 kirjanpitolain muutoksessa käytettiin termiä *oikeat ja riittävät tiedot*. Vuoden 1997 hallituksen esityksessä pyrittiin sovittamaan nämä yhteen kirjoittamalla periaate muodossa *tilinpäätöksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot (oikea ja riittävä kuva)*, jotta samaa tarkoittavasta käsitteestä ei muodostuisi erilaista kuvaa kahden eri lain tulkintakontekstissa.¹⁹⁹ Vuonna 2015 käsite muutettiin kokonaan muotoon *oikea ja riittävä kuva*, jolloin asiallisesti saman-

¹⁹⁷ KILA 1254/1994; KILA 126/1994.

¹⁹⁸ Van Hulle 1997, s. 716.

¹⁹⁹ HE 173/1997 vp, s. 15.

sisältöiset ja päällekkäiset käsitteet tahdottiin yksinkertaistaa.²⁰⁰ Voimassa olevan kirjanpitolain 3 luvun 2 § sisältää oikean ja riittävän kuvan sääntelyn kansallisessa kirjanpitosääntelyssä:

”Tilinpäätöksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti ottaen huomioon kirjanpitovelvollisen harjoittaman toiminnan laatu ja laajuus.

Jollei muualla tässä laissa säädettyjen velvoitteiden noudattaminen aikaansaa 1 momentissa tarkoitettua oikeaa ja riittävää kuvaa, kirjanpitovelvollisen on ilmoitettava sitä varten tarpeelliset seikat liitetiedoissa ottaen huomioon, mitä 2 a §:ssä säädetään. Tietoja, jotka on tämän taikka muun lain mukaan ilmoitettava toimintakertomuksessa, ei kuitenkaan tarvitse ilmoittaa.

Jos tämän lain muun kuin 3 §:n säännöksen noudattaminen vaarantaisi merkittävällä tavalla oikean ja riittävän kuvan antamisen, sitä ei sovelleta. Asianomainen säännös on yksilöitävä liitetiedoissa sekä annettava selvitys soveltamatta jättämisen perusteista ja vaikutuksista toiminnan tulokseen ja taloudelliseen asemaan.”

Oikean ja riittävän kuvan vaatimus lisättiin nykymuodossa kirjanpitolakiin vuonna 1992, jotta kirjanpitosääntelyä saatiin yhtenäisemmäksi EY-sääntelyn kanssa.²⁰¹ Lainmuutoksen tarkoitus oli nimenomaan sisällyttää EU-direktiivissä oleva periaate osaksi suomalaista kirjanpitolainsäädäntöä.²⁰² Tässä korostettavana erona on, että tarkoituksena ei ollut säätää uutta kotimaista periaatetta vaan sisällyttää EU-oikeuden periaate osaksi kotimaista oikeusjärjestystä. Toisaalta kirjanpitolainsäädännön uudistamiskomitea oli katsonut ennen lakimuutosta, että myös suomalaiselle tilinpäätökselle asetetut tavoitteet vastasivat oikean ja riittävän kuvan antamista, ja vaikka menotuloteorian mukaisessa tilinpäätösjärjestelmässä tavoite oli nimenomaan jakokelpoisen voiton laskeminen, katsottiin komiteassa, että tämä tuotti myös muille kuin yritykselle itselleen tarpeellista tilinpäätösinformaatiota.²⁰³

Tässä vaiheessa on syytä kiinnittää huomio siihen, että oikea ja riittävä kuva on peräisin staattisemmiksi tarkoitetuista angloamerikkalaisista kirjanpitojärjestelmistä, joissa korostetaan nimenomaan taloudellisen aseman merkitystä sijoittajille, kun taas suomalainen järjestelmä kuuluu tässä

²⁰⁰ HE 89/2015 vp, s. 52.

²⁰¹ HE 111/1992 vp, s. 1.

²⁰² HE 111/1992 vp, s. 9–10.

²⁰³ Komiteanmietintö 1990:45.

enemmän mannereurooppalaisiin dynaamisiin kirjanpitojärjestelmiin, joissa tilinpäätös on perinteisesti laadittu muuta käyttäjäkuntaa kuin sijoittajia varten, esimerkiksi verottajaa tai velkojia varten.²⁰⁴ Staattisissa tilinpäätösjärjestelmissä korostetaan tasetta ja tilinpäätöspäivän taloudellista asemaa, kun taas dynaamisissa kirjanpitojärjestelmissä korostetaan tuloksen ja tilikauden aikana tapahtuneiden muutosten merkitystä. Myös Suomessa päädyttiin osittain tämän perusteella omaksumaan mannermaisempi lähestymistapa oikeaan ja riittävään kuvaan. Tätä perusteltiin hallituksen esityksen oikeusvertailuosiossa sillä, että ”tilinpäätökset aina laaditaan tiettyssä kulttuuriympäristössä, jossa on vaihtelevia tilinpäätösinformaatioon kohdistuvia odotuksia”.²⁰⁵

Mielenkiintoinen huomio on, että Suomessa olennaisuusperiaate on linkitetty oikeaan ja riittävään kuvaan toisin kuin vuoden 2013 tilinpäätös-direktiivissä, jossa periaate on 6 artiklassa eli taloudellista raportointia koskevissa yleisissä periaatteissa muun muassa jatkuvuuden, varovaisuuden, johdonmukaisuuden ja sisältöpainotteisuuden kanssa. Oikea ja riittävä kuva taas on 4 artiklassa, jonka 2–4 kohta sisältää oikean ja riittävän kuvan sääntelyn. Lainsäätäjä kuitenkin tulkitsi kirjanpitolakia muutettaessa vuonna 2015, että periaatteella on ilmeistä tulkinnallista merkitystä oikealle ja riittävälle kuvalle, jota tulisi arvioida sen mukaan, onko tiedolla merkitystä tilinpäätöksen käyttäjälle.²⁰⁶ Tämä lainsäädännöllinen valinta voi liittyä siihen, että Suomessa olennaisuutta pidettiin pitkään erillisenä periaatteena ja se mainittiin lainsäädännössä erikseen 2000-luvun alkuun asti, jolloin olennaisuuden todettiin sisältyvän oikeaan ja riittävään kuvaan, koska epäolennaiset seikat eivät voineet vaikuttaa oikean ja riittävän kuvan saamiseen.²⁰⁷ Olennaisuusperiaate oli kuitenkin tämänkin jälkeen ollut merkittävässä roolissa kansallisessa kirjanpitolainsäädännön tulkinnassa, ja tätä merkittävyyttä korostettiin vuonna 2015 lisäämällä se oikean ja riittävän kuvan yhteyteen.²⁰⁸ Myös kirjanpitolautakunta on säännöllisesti viitannut olennaisuuteen yhtenä tilinpäätösperiaatteena, ja sen on katsottu kuuluvan suomalaiseen kirjanpitokäytäntöön koko sen nykyyhistorian ajan.²⁰⁹ Kirjanpitolautakunnan käytännössä olennaisuusperiaate esiintyi erityisen runsaasti jo 1980-luvulla.²¹⁰

²⁰⁴ Richard 2017.

²⁰⁵ HE 111/1992 vp, s. 15.

²⁰⁶ HE 89/2015 vp, s. 8.

²⁰⁷ HE 53/2002 vp, s. 34.

²⁰⁸ HE 89/2015 vp, s. 15.

²⁰⁹ Leppiniemi – Kaisanlahti 2016, s. 134.

²¹⁰ KILA 515/1981; KILA 666/1983; KILA 827/1986; KILA 836/1986.

Olennaisuusperiaatteen nykyinen sisältö on KPL 3:2a:ssä. Pykälän ensimmäisessä momentissa määritellään olennaisuusperiaate lähes identtisesti EU-direktiivin sanamuodon kanssa. Toinen momentti taas sisältää olennaisuusperiaatteen luonteen helpotuksena eli mahdollisuuden poiketa epäolennaisten erien osalta kirjanpitolain säännöksistä. Hallituksen esityksessä olennaisuusperiaatetta korostettiin nimenomaan velvoitteena esittää olennaisia tietoja.²¹¹ Myös kirjallisuudessa periaatetta on tarkasteltu nimenomaan velvoitteena, ei oikeutena, ja sen on kuvattu olevan keskeinen sen arvioinnissa, onko tietyn seikan esittämättä jättäminen tai esittäminen väärällä tavalla johtanut oikean ja riittävän kuvan antamisen vaarantumiseen.²¹² Sen sijaan epäolennaisten tietojen poikkeamismahdollisuus kuvattiin ”pakkona” käyttäen seuraavaa ilmaisua: *Olennaisuusperiaate ei kuulu direktiivin jäsenvaltio-optioihin, joten mainittu artikla on saatettava kansallisesti voimaan.*²¹³

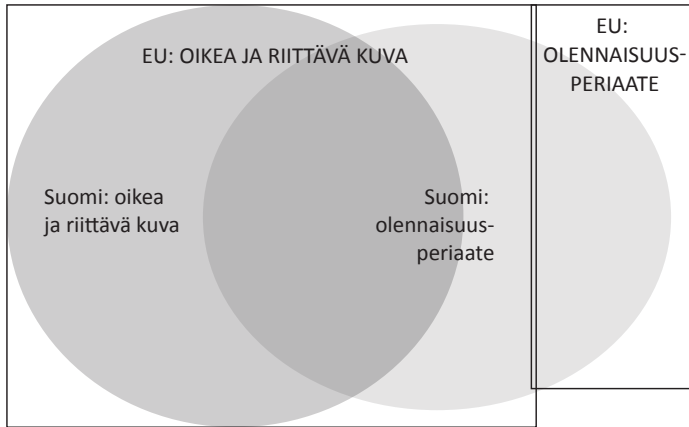
Näiltä osin voidaankin todeta, että kansallinen tapa yhdistää olennaisuusperiaate oikeaan ja riittävään kuvaan poikkeaa EU-oikeuden sisällöstä. Suomessa on perinteisesti korostettu olennaisuutta keskeisenä tilinpäätösperiaatteena. Periaatteen katsottiin 2000-luvulla sisältyvän oikean ja riittävän kuvan vaatimukseen, mutta vuonna 2015 tämä lisättiin taas kirjanpitolakiin omana tilinpäätösperiaatteenaan ja sen mainittiin olevan keskeinen oikean ja riittävän kuvan tulkitsemisessa. Toisaalta periaatteen katsottiin olleen voimassa osana hyvää kirjanpitolakia jo ennen lainsäädäntömuutosta, minkä vuoksi sen lisääminen lakiin ei sellaisenaan johtanut muutoksiin oikean ja riittävän kuvan tulkinnassa. EU-oikeuden kontekstissa olennaisuusperiaate on nähty helpotuksena, joka mahdollistaa epäolennaisten tietojen esittämättä jättämisen. Tämän ei ole ennen vuoden 2013 uudistusta katsottu sisältyvän oikean ja riittävän kuvan periaatteeseen, toisin kuin Suomessa. Toki EU:ssa periaate on nimenomaan helpotusmuotoinen, kun taas Suomessa sitä tulkitaan enemmän vaatimuksena esittää olennaisia tietoja. Se merkityssisältö, joka Suomessa on annettu olennaisuusperiaatteelle oikean ja riittävän kuvan tulkinnassa, sisältyy pitkälti EU-oikeuden oikean ja riittävän kuvan periaatteeseen. Tältä osin käsitteillä onkin lainsäädäntötasolla nykyisellään merkittävä ero, vaikkakaan oikeus-tila ei ole EU-oikeuden vastainen. Käsitteiden sisältöä voidaan hahmottaa seuraavalla kuvalla. Kuviossa EU-oikeuden periaatteet on esitetty laajimpana sen realiteetin vuoksi, että jäsenvaltiot ovat implementoineet periaatteita eri sisällöillä, joten periaatteilla on tämän vuoksi tietty välttämätön

²¹¹ HE 89/2015 vp, s. 13.

²¹² Leppiniemi – Kaisanlahti 2016, s. 134–135.

²¹³ HE 89/2015 vp, s. 56.

vähimmäisisältö mutta myös tietty alue, jonka sisällä periaatetta on hyväksyttävää tulkita. Neliöiden ulkorajat kuvaavat nämä ulkorajat. Periaatteiden kokosuhteissa kahden EU-neliön kokorajaukset on tarkoitettu kuvaamaan periaatteiden laajuuden eroa. Suomen kahden ympyrän kokosuhteet eivät ota kantaa periaatteiden kokosuhteisiin, vaan ne on tarkoitettu osoittamaan niiden mittasuhteet EU-neliöihin.

Kuvio 1. Oikean ja riittävän kuvan periaatteiden implementointi Suomen ja EU:n oikeudessa.

Oikea ja riittävä kuva esiintyy runsaasti muuallakin tilinpäätöksiä käsittelevässä lainsäädännössä. Valtion tilinpäätökseen velvoite antaa oikea ja riittävä kuva lisättiin vuonna 2003.²¹⁴ Valtion talousarviosta annetun lain (423/1988) 18 §:n mukaan ”[h]allituksen vuosikertomukseen otettavien valtiontalouden ja valtion taloudenhoidon sekä toiminnan tuloksellisuuden kuvausten tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot talousarvion noudattamisesta, valtion tuotoista ja kuluista, valtion taloudellisesta asemasta sekä tuloksellisuudesta (oikea ja riittävä kuva)”. Valtion talousarviosta annettuun asetukseen (1243/1992) tämä oli tosin sisällytetty jo vuonna 1992, 41 §:ään. Esityksessä lakitasoista sääntelyä perusteltiin tämän tilinpäätösperiaatteen keskeisellä merkityksellä. Lakiesitys sisältää laajimman lainsäädäntötason määritelmän oikeasta ja riittävästä kuvasta: ”Oikeiden ja riittävien tietojen vaatimus tarkoittaa, että tiedot ovat asiallisesti oikeita eli eivät sisällä olennaisia virheitä. Oikeuden ja riittävien tietojen vaatimus tarkoittaa lisäksi sitä, että tietojen täytyy olla riittäviä eli niiden täytyy kattaa tilin-

²¹⁴ Laki valtion talousarviosta annetun lain muuttamisesta (1216/2003).

päätösvelvollisen toiminta ja talous kokonaisuudessaan siten, että tietojen perusteella siitä saadaan oikea ja riittävä kuva.”²¹⁵ Määritelmää voidaan kritisoida ainakin siitä, että oikea ja riittävä määritellään toisessa virkkeessä kehäpäätelmän kautta. Hallituksen esityksessä todettu perustuu myös vahvasti sanamuodon mukaiseen tulkintaan virheettömyydestä ja tietojen määrästä.

Jos tätä verrataan IFRS-normistossa käytettyyn käsitelmämääritelmään ”täydellinen, puolueeton ja virheetön”, huomataan yhtäläisyyksiä ja eroja. Kotimaisen määritelmän ”että tiedot ovat asiallisesti oikeita eli eivät sisällä olennaisia virheitä” yhtäläisyys IFRS:n virheettömyyteen on ilmeinen: ”Virheetön tarkoittaa, ettei ilmiön kuvaamisessa ole virheitä eikä siitä ole jätetty mitään pois, ja että esitettävän informaation tuottamiseen käytetty prosessi on valittu ja sitä on sovellettu siten, ettei prosessissa esiinny virheitä. Tässä yhteydessä virheetön ei tarkoita kaikilta osin täydellisen tarkkaa.” Molemmat määritelmät sisältävät vaatimuksen kuvata ilmiön siten, että siinä ei ole virheitä. Molemmat määritelmät sisältävät myös sen realiteetin, että tilinpäätösinformaatiossa oikeellisuus tai virheettömyys ei sisällä täydellisen tarkkaa esittämistä vaan ainoastaan tietyillä reunaehdoilla. Suomessa tämä on rajattu olennaisuusperiaatteen avulla. Myös IFRS-normistossa olennaisuus esitetään samalla tavalla hyödyllisen taloudellisen informaation laadullisten ominaisuuksien kanssa siten, että informaation merkitystä tulkitaan olennaisuuden avulla. EU:n oikean ja riittävän kuvan tulkinnassa on myös korostettu yleisiä tilinpäätösperiaatteita, joihin olennaisuus on kuulunut vuodesta 2013 alkaen. Käytännössä tässä tulkinnassa ovat kuitenkin toistaiseksi korostuneet muut tilinpäätösperiaatteet, erityisesti varovaisuus.

Täydellisyys ja riittävyys kattavat toisensa vain osittain tämän toteamuksen perusteella. Hallituksen esityksessä todettu ”kattaa tilinpäätösvelvollisen toiminta ja talous kokonaisuudessaan” eroaa melko olennaisesti IFRS:n määritelmästä ”[t]äydellinen kuvaus sisältää kaiken informaation, jonka käyttäjä tarvitsee kuvattavan ilmiön ymmärtämiseksi”. IFRS:n lähestymistapa on, että informaation täydellisyyttä tai riittävyttä arvioidaan siitä näkökulmasta, saako käyttäjä tarvittavan tiedon tehdäkseen oikeita päätöksiä. Toki kotimaisen määritelmän virkkeen loppuosan ”siten, että tietojen perusteella siitä saadaan oikea ja riittävä kuva” voisi argumentoida kattavan myös käyttäjän tarpeita painottavan osan.

IFRS:n sisältämää puolueettomuuden määritelmää kotimainen lainsäädäntö ei vaikuttaisi sisältävän. IFRS:n puolueettomuus määritellään esitys-

²¹⁵ HE 56/2003 vp, s. 62. Kirjoitusvirhe on hallituksen esityksessä.

tapaan viittaavalla tavalla: ”Puolueeton kuvaus ei ole väritynyttä, painotunutta, liian paljon tai liian vähän korostettua eikä muutoin manipuloitua sen todennäköisyyden lisäämiseksi, että käyttäjät näkevät taloudellisen informaation suotuisasti tai epäsuotuisasti.” Kotimaisista määritelmistä ei ole löydettävissä tällaista esitystapaan liittyvää painotusta. Erityisen lisähaasteen tähän arvioon tuo se tausta, että IFRS:n puolueettomuus on tarkoitettu monilta osin korvaamaan varovaisuutta ja estämään tulkintoja, joita on pidetty Suomessa perinteisesti varovaisuusperiaatteen mukaisina.²¹⁶ Esitystapapainotusta ei ole löydettävissä myöskään EU-oikeudesta, vaikkakin siinä on painotettu kotimaista enemmän nimenomaan tilinpäätösten käyttäjien näkökulmaa ja se sisältää myös esitystavan huomioimista. Käytännössä EU-normistoa kehitettäessä on kuitenkin aiemmin todetun tavoin huomioitu tilinpäätösinformaation sisällön vaikutukset käyttäjien päätöksiin ja sitä kautta tarkasteltu myös normiston kehittämistarpeita.

Tämän lisäksi hallituksen esityksessä todettiin mielenkiintoisesti: ”Tilinpäätösajattelun yleisten periaatteiden korostamiseksi oikeiden ja riittävien tietojen vaatimus ilmaistaisiin kirjanpitolain tilinpäätösperiaatteita koskevaa säännöstä mahdollisimman pitkälti vastaavalla tavalla.”²¹⁷ Samassa yhteydessä myös lisättiin tilinpäätöksen teknistä sääntelyä ja vaatimuksia mutta todettiin, että oikea ja riittävä kuva tulee antaa samalla tavalla kuin ennenkin.²¹⁸ Toteamuksista voidaan ainakin päätellä, että esityksessä kuvatulla oikean ja riittävän kuvan sisällöllä on tarkoitus viitata myös kirjanpitolain perusteella tehtävien tilinpäätösten yleisiin tilinpäätösperiaatteisiin. Toisaalta esityksessä todetaan myös ristiriitaisesti, että lakiin ja asetukseen lisätään tarkempia säännöksiä kirjanpidon järjestämisestä, jotta oikeiden ja riittävien tietojen vaatimus voidaan täyttää.²¹⁹

Myös kuntalain (410/2015) 113 § sisältää oman säännöksensä oikeasta ja riittävästä kuvasta: ”Tilinpäätöksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva kunnan tuloksesta, taloudellisesta asemasta, rahoituksesta sekä toiminnasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti. Tätä varten tarpeelliset seikat on ilmoitettava liitetiedoissa.” Kirjallisuudessa on todettu olennaisuusperiaatteen viittaavan nimenomaan KPL 3:2a:n olennaisuusperiaatteeseen eli siihen, voiko tiedon esittäminen tai jättäminen pois vaikuttaa päätöksiin, joita tiedon käyttäjät tekevät tilinpäätösten perusteella.²²⁰ Tämä toteamus perustuu hallituksen esitykseen, jossa olennaisuusperiaatteen sisältö jätetään

²¹⁶ Kao 2014, s. 86–88.

²¹⁷ HE 56/2003 vp, s. 44.

²¹⁸ HE 56/2003 vp, s. 48.

²¹⁹ HE 56/2003 vp, s. 86.

²²⁰ Harjula – Prättälä 2019, luku VI.13.113§.3.

implementoimatta kuntalakiin, koska sitä on noudatettava jo kirjanpitolaisten perusteella.²²¹

Kuntalain osalta säännös lisättiin alun perin vuoden 1995 kuntalakiin (365/1995) tilintarkastajien velvoitteisiin perustelematta asiaa sen enempää.²²² Sanamuoto vastasi tältä osin lähes identtisesti vuoden 1994 tilintarkastuslain sekä muiden 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun säännöksiä tilintarkastajan velvollisuuksista. Säännös lisättiin vuoden 1995 kuntalakiin kirjanpidon osalta vuonna 2005 perustellen asiaa siten, että kirjanpitolaissa on vastaava säännös, jota sovelletaan myös kuntien tilinpäätöksiin. Lisäämällä nimenomainen maininta kuntalakiin voidaan korostaa kuntien tilinpäätösten erityispiirteitä – tuolloin mainittiin nimenomaisesti kuntien tulorahoituksen riittävyyden ilmeneminen tuloslaskelmasta.²²³

Korkein hallinto-oikeus on yhdessä ratkaisussaan arvioinut oikean ja riittävän kuvan sisältöä sekä kuntalain että kirjanpitolaisten perusteella.²²⁴ Korkein hallinto-oikeus viittasi käsitteen sisällöstä kirjanpitolaisten ohjeen kohtaan: ”[Tietojen oikeellisuus ja riittävyys] toteutuu varsin pitkälle noudattamalla kuntalain sekä kirjanpitolaisten ja -asetuksen säännöksiä sekä kuntajaoston ohjeita tilinpäätöslaskelmien ja liitetietojen laatimisesta. Mainittu säännös velvoittaa kuitenkin kirjanpitoasetuksessa ja liitetieto-ohjeessa määrättyjen liitetietojen lisäksi antamaan tapaus- ja tilannekohtaisia liitetietoja.” Kanta vastaa pitkälti sitä, miten periaatetta on tulkittu EU-oikeudessa ja kansallisen lain uudemmista esitöissä. Kanta vastaa myös sitä, miten periaate implementoitiin hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 117 §:ään: hallituksen esityksessä todettiin, että oikeiden ja riittävien tietojen antamisessa *lähtökohtana* on tilinpäätöksestä annettujen säännösten ja määräysten noudattaminen.²²⁵

Korkein hallinto-oikeus antoi asiaa koskevan ratkaisunsa perusteluissa merkitystä liitetiedoille, joissa selostettiin tapauksessa käsiteltävää poistosuunnitelmaa ja arvioita sen tarkistamistarpeista. Erikoista asiassa sen sijaan oli, että korkein hallinto-oikeus antoi tilintarkastajan lausunnolle painoarvoa arvioitaessa sitä, antoiko tilinpäätös oikeat ja riittävät tiedot. Tilintarkastajan lausunnolle ja liitetietojen antamiselle annettiin merkitystä myös saman kunnan toista tilinpäätöstä käsittelevässä vuosikirjaratkaisussa KHO 2019:41. Molemmissa ratkaisuissa korostettiin oikeiden ja riittävien tietojen lisäksi myös varovaisuuden periaatetta.

²²¹ HE 280/2018 vp, s. 11.

²²² HE 192/1994 vp, s. 116–117.

²²³ HE 8/2006 vp, s. 25–26.

²²⁴ Korkein hallinto-oikeus. Muu päätös 1220/2019.

²²⁵ HE 241/2020 vp, s. 620.

Varovaisuusperiaate on yksi KPL 3:3:n mukaisista yleisistä tilinpäätösperiaatteista. Varovaisuusperiaatteella on pitkä historia osana hyvää kirjanpitolittoa, jonka osana periaate on nähty KILAn käytännössä jo vuosikymmeniä.²²⁶ Periaatteen nimi on *tilikauden tuloksesta riippumaton varovaisuus*, jonka sisältöä selvennetään 2 momentissa siten, että varovaisuus kattaa erityisesti sen, että tilinpäätöksessä huomioidaan paitsi toteutuneet voitot myös kaikki negatiiviset erät ja vastuut, vaikka ne tulisivat tietoon vasta tilikauden päättymisen jälkeen. Sanamuoto on käytännössä hyvin samansisältöinen tilinpäätösdirektiivin sisällön kanssa. Varovaisuusperiaatetta on korostettu oikean ja riittävän kuvan antamiseksi välttämättömänä tilinpäätösperiaatteena siitä asti, kun oikean ja riittävän kuvan vaatimus on ollut olemassa kotimaisena tilinpäätösperiaatteena.²²⁷

Jos palataan tilintarkastusalan standardien määritelmiin, Suomi voidaan kiistatta katsoa maaksi, jonka tilinpäätösjärjestelmä on oikean ja riittävän kuvan antamiseen perustuva normisto. Myös tilintarkastuslaissa (1141/2015), TilintarkL on erillinen säännös siitä, että tilintarkastajan tulee ottaa kantaa nimenomaan oikean ja riittävän kuvan antamiseen. TilintarkL 3:5: ”Tilintarkastuskertomuksessa on annettava lausunto siitä: 1) antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätien toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; – –.” Sama säännös oli alkuperäisenä myös vuoden 1994 tilintarkastuslain (936/1994) 19 §:ssä. Tällöin oikean ja riittävän kuvan vaatimusta perusteltiin suhteellisen tarkasti. Vaatimus oli myös tilintarkastuslakia edeltävissä erityislaeissa, jotka sisälsivät vaatimuksia tilintarkastuksesta ja tilintarkastuskertomuksen sisällöstä. Esimerkiksi luottolaitoslakiin lisättiin tilintarkastajan velvollisuus lausua oikean ja riittävän kuvan vaatimuksen täytymisestä, koska kirjanpitolakiin oltiin tulevaisuudessa lisäämässä oikean ja riittävän kuvan vaatimusta.²²⁸

RL 30:9 sisältää oikean ja riittävän kuvan vaatimuksen. Oikea ja riittävä kuva on tässä niin sanottuna seuraamustunnusmerkkinä, eli teon rangaistavuus edellyttää kiellettyä seurausta eli oikean ja riittävän kuvan saamisen vaarantumista.²²⁹ Pykälän koko sisältö on seuraava:

”Jos kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu,

²²⁶ Ks. esim. KILA 1993 yleisohje, kohta 5.

²²⁷ KILA 1993 yleisohje, kohta 5.

²²⁸ HE 295/1992 vp, s. 38.

²²⁹ Tapani 2018, s. 705–706.

- 1) laiminlyö liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia,
- 2) merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taikka
- 3) hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa

ja siten vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta, hänet on tuomittava kirjanpitorikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Alun alkaen eli vuoden 1985 kirjanpitolaissa pykälässä käytettiin muotoa *olennaisesti vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista*. Syynä tähän oli, että tämän lisäedellytyksen katsottiin jättävän vähäisimmät puutteet rikostunnusmerkistön ulkopuolelle.²³⁰ Samalla tavalla edellytyksen sisältöä perusteltiin myös vuonna 1988 siirrettäessä säännöstä rikoslakiin, ja tämän lisäksi vielä korostettiin, että nimenomaan ”olennaisuus” rajaa vähäisimpiä tekoja ulkopuolelle, kun taas ”oikeat ja riittävät” -rajaus koskee kirjanpidosta saatavan lopputuloksen luonnetta.²³¹ Vuonna 2002 lainsäätäjän käsitys oikean ja riittävän kuvan sisällöstä oli kuitenkin muokkautunut siten, että olennaisuusvaatimus poistettiin rikoslain muutoksella.²³² Tällöin katsottiin, että olennaisuusvaatimus oli joiltain osin tarpeeton, koska vähäiset puutteet eivät voi vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista, minkä vuoksi tämä vaatimus itsessään rajaisi vähäiset poikkeamat ja puutteet rikoslain soveltamisen ulkopuolelle.²³³ Samassa esityksessä törkeän kirjanpitorikoksen yhteyteen otettua olennaisuustunnusmerkistöä ohjeistettiin tulkittavaksi niin, että olennaisilta osin väärin tai puutteellisesti tehdyssä kirjanpidossa oikeaa ja riittävää kuvaa ei enää pystytä saamaan.²³⁴ Leppiniemi, Leppiniemi ja Kaisanlahti ovat katsoneet, että käytetyt sanamuodot *toiminnan tulos* ja *taloudellinen asema* viittaavat nimenomaan siihen, että tunnusmerkistön täyttymistä arvioidaan tilinpäätöksen kontekstissa, ei yleisen kirjanpidon kontekstissa.²³⁵ Tapani argumentoi, että tunnusmerkistöä

²³⁰ HE 23/1985 vp, s. 5.

²³¹ HE 66/1988 vp, s. 90.

²³² Laki rikoslain muuttamisesta (61/2003).

²³³ HE 53/2002 vp, s. 34.

²³⁴ HE 53/2002 vp, s. 34–35.

²³⁵ Leppiniemi – Leppiniemi – Kaisanlahti 2000 (päivittyvä), luku Vaatimus oikeista ja riittävästä kirjauksista – Virheellisyys ja harhaanjohtavuus tositteessa ja kirjanpitomerkinnässä.

tarkastellaan siitä näkökulmasta, saako hyvän kirjanpitotavan tuntija oikean ja riittävän kuvan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.²³⁶

Oikea ja riittävä kuva on rikosoikeudellisessa kontekstissa mainitsemisen arvoinen myös rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vuoksi. Laillisuusperiaatteen vuoksi kriminalisoinnilta edellytetään tiettyä täsmällisyyttä, ennakoitavuutta ja sitä, että lain sanamuotoa ei ylitetä.²³⁷ Laillisuusperiaatteen vuoksi kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöä ei olekaan voinut linkittää suoraan hyvään kirjanpitotapaan, koska tämä tekisi tunnusmerkistöstä paljon tulkinnanvaraisemman.²³⁸ Käytännössä kuitenkin toinen teko-tapa eli väärin ja harhaanjohtavien tietojen merkitseminen kirjanpitoon tulee jossain määrin tulkittavaksi myös hyvän kirjanpitotavan kautta, ja kun nämä tiedot esitetään tilinpäätöksessä, ne tulkitaan myös oikean ja riittävän kuvan vaatimuksen kautta.²³⁹ Tältä osin on syytä korostaa, että oikea ja riittävä kuva on tilinpäätöksen laatimiseen liittyvä periaate, kun taas kirjanpitorikos täyttyy jo merkittäessä tietoja kirjanpitoon. Kestävyysraportointiin liittyvän subjektiivisen harkinnan vuoksi lainsäätäjät katsoi vuonna 2023, että laillisuusperiaate estää kestävyysraportointiin liittyvän rikosoikeudellisen seuraamusuhan, koska näitä rangaistussäännöksiä ei voitaisi laatia tarpeeksi tarkkarajaisiksi.²⁴⁰ Tältä osin onkin mainitsemisen arvoista, että jos tilinpäätöksen laatijan subjektiivinen harkinta kasvaisi, esimerkiksi override-periaatteen merkityksen kasvaessa, voisi kirjanpitorikoksen toinen teko-tapa eli väärin tai harhaanjohtavien tietojen esittäminen muuttua jännitteiseksi laillisuusperiaatteen kanssa.

Oikean ja riittävän kuvan vaatimus on implementoitu myös muuhun lainsäädäntöön. Valtionavustuslain (688/2001) 10 §:n mukaan ”[v]altionavustuksen hakijan tulee hakemuksen yhteydessä antaa valtionapuviranomaiselle oikeat ja riittävät tiedot valtionavustuksen käyttötarkoituksesta sekä niistä muista seikoista, joita valtionapuviranomainen tarvitsee hakemuksen ratkaisemiseksi”. Hallituksen esityksessä todetaan erikseen, että periaatetta tulkitaan samalla tavalla kuin kirjanpitolain kontekstissa.²⁴¹ Valtionavustuslain kontekstissa periaate on saanut sen sisällön, että valtionavustuksesta päättävän viranomaisen tulee pelkästään hakijan toimittamien tietojen perusteella kyetä tekemään oikea päätös valtionavustuksen

²³⁶ Tapani 2018, s. 705–706.

²³⁷ Paukku 2021, s. 4–5.

²³⁸ Frände 1989, s. 257.

²³⁹ Paukku 2022, s. 6–7.

²⁴⁰ HE 20/2023 vp, s. 26.

²⁴¹ HE 63/2001 vp, s. 46.

maksamisesta.²⁴² Nämä tiedot kattavat sekä päätöksenteon että valvonnan, ja näistä tiedoista tulee käydä ilmi sekä avustuksen kirjanpidollinen käyttö että valtionavustusten ehtojen ja rajoitusten noudattaminen.²⁴³ Tämä vaatimus asettuu tosin kirjanpitolain vaatimaa tasoa laajemmalle – valvonnan tarkoituksena on asiallisen oikeellisuuden noudattaminen – mutta oikeiden ja riittävien tietojen vaatimus kattaa sen, että tietojen avulla voidaan varmistua asiallisesta oikeellisuudesta. Se kattaa myös siis sen, että tietojen laatu ja laajuus eivät vaikeuta selvyuden saamista aineellisten edellytysten täyttymisestä.

Myös työeläkevakuutusyhtiöistä annettu laki (354/1997) sisältää vastaavan säännöksen siitä, että työeläkevakuutusyhtiön on annettava oikeat ja riittävät tiedot konsernisuhteista ja poikkeuksellisista liiketoimista yhtiön ja sen osakkeenomistajien välillä. Oikeat ja riittävät tiedot lisättiin 30 §:ään sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan ehdotuksen perusteella *supistamaan* pykälän soveltamisalaa siten, että tilinpäätöksessä ei tullut eritellä kaikkia konsernin sisäisiä liiketoimia vaan antaa niistä oikea ja riittävä kuva. Tavoitteena oli välttää tulkinta, jonka mukaan jokainen liiketoimi olisi ilmoitettava erikseen.²⁴⁴ Tämän lisäksi saman 30 §:n toisen momentin mukaan myös markkinoinnin, asiakashankinnan ja muun liiketoiminnan tilasta tulee antaa tiedot eroteltuna siten, että niistä syntyy oikea ja riittävä kuva. Tämän toisen momentin tarkoitus on korostaa työeläkevakuutus toiminnan itsenäisyyttä muusta liiketoiminnasta myös tilinpäätöksen käyttäjille.²⁴⁵

Käsite oikeat ja riittävät tiedot on myös ”valunut” sellaisiinkin erityislakeihin, joissa sitä ei nimenomaan vaadita, jos niissä vaaditaan tilinpäätöksen laatimista tai yleispiirteistä kirjanpitolain noudattamista. Esimerkiksi sähkömarkkinalain (588/2013) 12 luvun mukaan eriytetystä sähköverkko toiminnasta on laadittava eriytetty tilinpäätös, jonka tuloslaskelma ja tase on laadittava kirjanpitolain mukaan. Markkinaoikeuden tapauksessa MAO:13/10 todettiin nimenomaisesti, että oikean ja riittävän kuvan vaatimusta on noudatettava myös näiden tilinpäätösten osalta.

²⁴² Korkein hallinto-oikeus. Muu päätös 3644/2017.

²⁴³ Korkein hallinto-oikeus. Muu päätös 3371/2016.

²⁴⁴ StVM 6/1997 vp, s. 3–4.

²⁴⁵ HE 76/2006 vp, s. 18.

4 OIKEAN JA RIITTÄVÄN KUVAN VAATIMUS SUOMESSA: MUOTO VAI SISÄLTÖ?

Oikean ja riittävän kuvan periaate on ydinasemassa muoto vai sisältö -keskustelussa.²⁴⁶ Myös Torkkel käsittelee oikean ja riittävän kuvan vaatimusta pääasiassa tästä näkökulmasta.²⁴⁷ Muoto vai sisältö -keskustelu on historiallisesti jakanut EU-jäsenvaltioita sen suhteen, saavutetaanko oikea ja riittävä kuva noudattamalla lainsäädäntöä vai tuleeko tilinpäätöksen heijastaa raportoivan entiteetin taloudellista todellisuutta, vaikka tällöin ei välttämättä voida noudattaa kaikkia lain säännöksiä.²⁴⁸ Jännitteet jakautuvat samalla tavalla myös keskustelussa, onko tilinpäätösjärjestelmä periaate- vai sääntöpohjainen.²⁴⁹

Suomessa korostettiin lisättäessä periaatetta kirjanpitolakiin, että periaatteen tavoitteena on mahdollisimman luotettavan informaation saaminen käyttäjäryhmille *kokonaisuutena*.²⁵⁰ Myös vuonna 2015 todettiin, että käyttäjäryhmää tarkastellaan yleisellä tasolla pitäen silmällä tilinpäätös-informaatiota ymmärtävää lukijaa.²⁵¹ Kirjanpitolautakunta on selventänyt asiaa lausuntokäytännössään toteamalla: ”Lautakunta toteaa, että yleiset kirjanpitolain periaatteet eivät väisty esimerkiksi sillä perusteella, että kirjanpitolovelvollisen yrityksen tilinpäätöksen mahdollisia käyttäjiä on rajattu määrän taikka, että yrityksen toimintaan liittyvän riskin kantavat tosiasiallisesti osakkeenomistajat.”²⁵² Tämä kannanotto on siitä merkityksellinen, että oikeaa ja riittävää kuvaa arvioidaan nimenomaan abstraktiotasolla ja hypoteettisen käyttäjän näkökulmasta, minkä vuoksi kirjanpitoa tai tilinpäätöstä laadittaessa ei voida ottaa huomioon minkään tiedossa olevan sidosryhmän lähtökohtia tiedon ymmärtämiselle tai hahmottamiselle. Myös IFRS-standardien käsitteellisessä viitekehyksessä on päädytty samaan tarkasteltaessa informaation merkityksellisyyttä. Käsitteellisen viitekehyksen kohdan 2.6 mukaan ”[merkityksellinen] informaatio saattaa pystyä vaikuttamaan päätökseen, vaikka jotkut käyttäjät eivät hyödyntäisi sitä tai olisivat jo saaneet tiedon muista lähteistä”. Tällä tarkoitetaan sitä, että informaatio voi olla luonteeltaan merkityksellistä, vaikka se olisi jo jonkin käyttäjäryhmän tiedossa ja se ei siten voisi vaikuttaa heidän päätöksentekoonsa.

²⁴⁶ Dean – Clarke 2004, s. 2.

²⁴⁷ Torkkel 2023, s. 40.

²⁴⁸ Ciocan 2019, s. 116.

²⁴⁹ Garvey ym. 2021, s. 1930.

²⁵⁰ HE 111/1992 vp, s. 3–4.

²⁵¹ HE 89/2015 vp, s. 8.

²⁵² KILA 2035/2023.

Ennen vuoden 1992 lainmuutosta asiaa oli lähestytty selkeästi legalistisemmin ja lisätty eri lakeihin yksityiskohtaisia määräyksiä, joiden mukaan tilinpäätöksessä tuli antaa tieto, jotta tilinpäätöksen käyttäjille voitiin antaa oikea kuva.²⁵³ Toisaalta samaa jatkettiin myös 2000-luvulla, kun yksityiskohtaisia määräyksiä tilinpäätösinformaatiosta lisättiin lainsäädäntöön tavoitteena antaa oikea ja riittävä kuva.²⁵⁴ Julkisen sektorin tapauksessa sekä tilinpäätösten laatijat että niitä valvovat tahot ovat katsoneet, että lainsäätäjän tulisi määritellä mahdollisimman tarkasti, mitä tietoja oikean ja riittävän kuvan antamiseen tarvitaan.²⁵⁵ Toisaalta vastaavaa on jatkettu myös 2010-luvulla lisäämällä lakeihin velvoite antaa lisäinformaatiota erilaisista seikoista perustellen asiaa sillä, että oikean ja riittävän kuvan antaminen edellyttää tällaisen informaation antamista.²⁵⁶ Asiassa on tosin syytä korostaa, että monia myöhemmin lainsäädännöllä lisättyjä tilinpäätösvaatimuksia on esitetty kirjanpitolautakunnan ohjeistuksessa annettavaksi jo 1990-luvulta nimenomaan oikean ja riittävän kuvan antamiseksi.²⁵⁷ Tästä poiketen 2000-luvulla on lisätty teknistä sääntelyä ja tilinpäätösinformaation vaatimustasoa mutta samalla todettu, että oikea ja riittävä kuva tulee antaa samalla tavalla kuin aiemmin.²⁵⁸ Tältä osin argumentaatio on kritiikille altis siltä osin, että jos kyseisten tietojen antaminen olisi tosiaan välttämätöntä oikeiden ja riittävien tietojen antamiseksi, tulisi ne antaa jo ilman nimenomaista lain säännöstä yleisten velvoitteiden nojalla. Toisaalta legalistisessa lähestymistavassa oikeiden ja riittävien tietojen antaminen on vahvasti lainsäätäjän laatiman tilinpäätösnormiston varassa, jolloin tällainen lähestymistapa olisi perusteltavaa.

Oikean ja riittävän kuvan alkuperäinen merkitys oli toimia niin sanottuna override-säännöksenä. Oikean ja riittävän kuvan vaatimuksella saatiin ohittaa käytännössä mikä tahansa kirjanpito- ja yhtiöoikeudellinen normi tilinpäätöksen esittämisestä, jos tällä mahdollistettiin oikean ja riittävän kuvan antaminen paremmin kuin noudattamalla normeja.²⁵⁹ Tätä lähestymistapaa voidaan kutsua *sisällölliseksi* lähestymistavaksi. Monissa valtioissa, erityisesti mannermaisissa tilinpäätösjärjestelmissä, on kuitenkin tulkittu tätä käsitettä *muodollisesti* tai *legalistisesti*²⁶⁰ ja katsottu, että oikea ja riittä-

²⁵³ HE 6/1987 vp, s. 64, 68.

²⁵⁴ HE 56/2003 vp, s. 36.

²⁵⁵ HE 56/2003 vp, s. 53.

²⁵⁶ HE 24/2012 vp, s. 13.

²⁵⁷ KILA 1996, kohta 1.2.

²⁵⁸ HE 56/2003 vp, s. 48.

²⁵⁹ Alexander – Jermakowicz 2006, s. 139–140.

²⁶⁰ Tarkoitan tässä kirjoituksessa termillä *muodollinen* samaa kuin mitä kansavälisessä kirjallisuudessa kuvataan usein termillä *legalistic*, koska tälle ei ole sujuvaa käännöstä.

vä kuva saavutetaan nimenomaan noudattamalla lain säännöksiä.²⁶¹ Samaa keskustelua on kuitenkin käyty lähes kaikista tilinpäätösperiaatteista: usein tilinpäätöksen laatijat hyötyvät siitä, että noudatetaan lain ja periaatteiden kirjainta, ei niiden henkeä.²⁶² Toisaalta tällaisen passiivisen opportunismin vastapainona oikean ja riittävän kuvan käyttämistä tilinpäätösnormeista poikkeamiseen on kritisoitu siitä, että se mahdollistaa tahallisia väärinkäytöksiä.²⁶³ Legalistista lähestymistapaa taas on kritisoitu useissa oikeusjärjestyksissä lainopillisesta näkökulmasta siten, että jos teknisten tilinpäätösnormien noudattaminen riittää oikean ja riittävän kuvan antamiseksi, mikä merkitys on sillä, että lainsäätäjä on katsonut aiheelliseksi asettaa oikean ja riittävän kuvan vaatimuksen keskeiseksi ja koko tilinpäätöksen läpileikkaavaksi tilinpäätösperiaatteeksi.²⁶⁴

Tätä poikkeamismahdollisuutta on käsitelty hyvin vähän kansallisessa oikeuskirjallisuudessa, ja se on myös käytännössä hyvin harvinainen. Kirjallisuudessa on jopa todettu, että ”[o]ikeaa ja riittävää kuvaa koskeva säännös ei oikeuta poikkeamaan kirjanpitolain pakottavista säännöksistä”.²⁶⁵ Kirjallisuudessa periaatetta on käsitelty lähinnä siitä näkökulmasta, miten oikean ja riittävän kuvan vaatimus jättää tulkinnanvaraisuutta, ja myös ammattitaidon käyttämistä liitetietojen antamiseen on käsitelty.²⁶⁶ Liitetietokynnyksen oikean ja riittävän kuvan antamiseksi onkin todettu olevan hyvin matala.²⁶⁷ Kirjallisuudessa on tämän lisäksi myös korostettu poikkeamismahdollisuuden soveltamiskynnyksen olevan korkea.²⁶⁸ Edes kommentaarteoksissa ei ole nostettu esiin yhtäkään kirjanpitolautakunnan ratkaisua, jossa olisi sallittu poikkeamista kirjanpitolain pakottavista vaatimuksista oikean ja riittävän kuvan perusteella. Tämän sijaan kirjanpitolautakunta on usein käyttänyt oikeaa ja riittävää kuvaa sen perustelemiseksi, miten tietty erä tulisi esittää tilinpäätöksessä silloin, kun lain tekniset määräykset sallivat useita vaihtoehtoisia tapoja tai tietyn erän esittäminen tilinpäätöksessä on muutoin tulkinnanvaraista.²⁶⁹ Kirjanpitolautakunta on myös todennut tapauksissa, joissa tietty kirjaamistapa ei hakijan näkemyk-

²⁶¹ Ciocan 2019, s. 111–122.

²⁶² Duska – Duska – Ragatz 2011, s. 212.

²⁶³ Alexander – Archer 2003, s. 1011–1012.

²⁶⁴ Tarr – Mack 2013.

²⁶⁵ Leppiniemi 2012, s. 194.

²⁶⁶ Rekola – Nieminen 2021, s. 66–69.

²⁶⁷ Leppiniemi 2012, s. 194–195.

²⁶⁸ Leppiniemi – Kaisanlahti 2016, s. 131–133.

²⁶⁹ Kuvaus ratkaisuista, joissa käsitellään oikeaa ja riittävää kuvaa, löytyy kommentaarista Leppiniemi 2012, s. 194–245.

sen mukaan annan oikeaa ja riittävää kuvaa, että tässä tapauksessa asiasta on annettava liitetieto, mutta poikkeamismahdollisuutta ei ole mainittu.²⁷⁰

Legalistista tai muodollista kantaa on kannatettu erityisesti perinteisesti mannermaisissa tilinpäätösjärjestelmissä, kuten Saksassa ja Ranskassa, kun taas ensimmäistä kantaa on kannatettu angloamerikkalaisissa kirjanpitojärjestelmissä tai ainakin niistä vaikutteita ottaneissa järjestelmissä, kuten Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Alankomaissa.²⁷¹ Oikean ja riittävän kuvan periaate on ollut myös periaatepohjaisten tilinpäätösjärjestelmien keino vastustaa EU:sta peräisin olevia muutospaineita legalistisiin ja vähemmän periaatepohjaisiin tilinpäätösjärjestelmiin.²⁷² EU-tuomioistuin on kuitenkin säännönmukaisesti ratkaisuisaan arvioinut liiketoimen sisältöä ennen muotoa arvioidessaan sitä, antaako valittu kirjanpito-oikean ja riittävän kuvan.²⁷³ Toisaalta tässä ”sisältö ennen muotoa” -argumentissa on huomioitava, että liiketoimen sisältöä voidaan tulkita myös teknisen kirjanpitosääntelyn näkökulmasta arvioimatta suoranaisesti sitä, mikä antaa oikean ja riittävän kuvan. Suomessa tämä niin sanottu substance over form -periaate onkin esitetty omana tilinpäätösperiaatteenaan, KPL 3:3.1:n 3 kohdan mukaisena sisältöpainotteisuuden periaatteena:

”[Tilinpäätöstä laadittaessa noudatettaviin periaatteisiin kuuluvat:] – –
3) huomion kiinnittäminen liiketapahtumien tosiasialliseen sisältöön eikä yksinomaan niiden oikeudelliseen muotoon (*sisältöpainotteisuus*);
– –.”

Vastaava periaate on tosin myös tilinpäätösdirektiivin 6 artiklassa: ”– – tuloslaskelman ja taseen erät on kirjattava ja esitettävä ottaen huomioon kyseessä olevan liiketoimen tai järjestelyn tosiasiallinen luonne; – –”, mutta tästä huolimatta EU-tuomioistuin on arvioinut periaatteen soveltumista myös oikean ja riittävän kuvan antamisen valossa.²⁷⁴ Sisältöpainotteisuuden periaate lisättiin tilinpäätösdirektiiveihin vasta modernisointidirektiiveillä, mutta tällöin todettiin, että periaatteen itsenäinen sisältö on jo tilinpäätösdirektiiveissä osana oikeaa ja riittävää kuvaa mutta että sisältöpainotteisuuden periaate lisätään vielä erikseen direktiiveihin, jotta ne saadaan

²⁷⁰ KILA 1828/2008.

²⁷¹ Ciocan 2019, s. 111–122, 116. Huomioitavaa on, että Alankomaita ei aina luokitella angloamerikkalaisiin tilinpäätösjärjestelmiin vaan joissain yhteyksissä myös pohjoismaisiin järjestelmiin, jotka ovat ottaneet vaikutteita angloamerikkalaisista ja mannermaisista järjestelmistä, ks. tästä esim. Nobes – Parker 2008, luku III.

²⁷² Nobes 1993, s. 36.

²⁷³ C-640/18 Wagram Invest, perustelukappale 41.

²⁷⁴ C-640/18 Wagram Invest, perustelukappale 41.

yhteensopivimmiksi IFRS:n kanssa.²⁷⁵ Tällöin käytetty muoto tosin oli jäsenvaltioille vapaaehtoinen: direktiivissä todettiin, että jäsenvaltiot voivat sallia tosiasiallisen luonteen ottamista huomioon esittäessä tulosta tai tasetta. Vuoden 2013 direktiivissä sisältöpainotteisuudesta tehtiin pakottava periaate ”selkeyden” lisäämiseksi.²⁷⁶

Muodollisen ja legalistisen näkökulman välinen jännite on nähtävissä hyvin selkeästi neljännen yhtiöoikeudellisen direktiivin johdanto-osassa:

”[Euroopan yhteisöjen neuvosto katsoo, että] tilinpäätösten on annettava oikea ja riittävä kuva yrityksen varoista ja vastuista, rahoitusasemasta sekä tuloksesta; taseelle ja tuloslaskelmalle on tämän vuoksi säädettävä pakollinen kaava, ja tilinpäätöksen liitetietojen ja toimintakertomuksen vähimmäissisältö on vahvistettava”.

Toisaalta johdannossa ilmaistaan yleistavoite siitä, että tilinpäätösten tulee antaa oikea ja riittävä kuva, mutta täydennetään, että sen vuoksi on säädettävä pakottavat normit tilinpäätöksen esittämisestä. Johdanto siis viestii, että oikea ja riittävä kuva on itsessään tavoite mutta että sen saavuttaminen edellyttää tiettyjen ulkoapäin annettujen normien noudattamista. Direktiivin 2 artiklan 3–5 kohtaan sisällytettiin kuitenkin myös override-säännös:

”3. Tilinpäätöksen on annettava oikea ja riittävä kuva yhtiön varoista ja vastuista, rahoitusasemasta sekä tuloksesta.

4. Jollei tämän direktiivin säännöksiin soveltaminen riitä 3 kohdassa tarkoitetun oikean ja riittävän kuvan antamiseksi, on annettava lisätietoja.

5. Jos jonkin tämän direktiivin säännöksen soveltaminen poikkeustapauksissa johtaa ristiriitaan 3 kohdan kanssa, tuosta säännöksestä on poikettava, jotta voidaan antaa 3 kohdassa tarkoitettu oikea ja riittävä kuva. Poikkeamiset sekä selvitys niiden perusteluista ja vaikutuksista varoihin ja vastuisiin, rahoitusasemaan sekä tulokseen on ilmoitettava liitetiedoissa. Jäsenvaltiot voivat määritellä kyseiset poikkeustapaukset ja antaa tarvittavat erityissäännökset.”

Artiklan 4 kohta sisältää vaatimuksen täydentää tilinpäätöstä liitetiedoilla, jotta oikea ja riittävä kuva saadaan. Direktiivissä tehtiin siis periaatteelli-

²⁷⁵ KOM(2002) 259/2, kohta 3.1.

²⁷⁶ KOM/2011/0684.

nen valinta, että teknisten tilinpäätösnormien noudattaminen ei aina riitä oikeaan ja riittävään kuvaan. Toinen periaatteellinen valinta on artikkelin 5 kohdassa. Tässä kohdassa tunnustetaan, että tekniset tilinpäätösnormit voivat joskus vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista, minkä vuoksi niistä täytyy saada poiketa, jos oikean ja riittävän kuvan antaminen sitä vaatii. Oikeuskäytännössä näitä periaatteita on kuitenkin tulkittu jossain määrin suppeasti. Oikeuskäytännössä lähtökohtana on pidetty, että oikea ja riittävä kuva annetaan lähtökohtaisesti noudattamalla direktiivin teknisiä säännöksiä.²⁷⁷ Toisaalta myöhemmissä direktiiveissä on todettu, että oikea ja riittävä kuva voidaan antaa muillakin tavoin. IAS-asetusta hyväksyttäessä todettiin, että oikea ja riittävä kuva voidaan saavuttaa soveltamalla sellaista IAS-asetusta, joka poikkeaa joillain tavoilla tilinpäätösdirektiiveistä.²⁷⁸ Tämä säännös otettiin direktiivin 3 artiklaan, jonka mukaan IAS-asetukset voidaan hyväksyä sovellettavaksi EU:ssa, jos ne eivät ole direktiivin 78/660/ETY 2 artiklan 3 kohdassa ja direktiivin 83/349/ETY 16 artiklan 3 kohdassa tarkoitetun periaatteen [oikea ja riittävä kuva] vastaisia ja ne ovat Euroopan yleisen edun mukaisia. Myöhemminkin lainsäädäntöön on jätetty selkeitä varauksia siitä, että IFRS-standardeja voidaan jättää tulevaisuudessa soveltamatta, jos ne eivät kehityksensä vuoksi anna oikeaa ja riittävää kuvaa siten, miten se arvioidaan EU:ssa.²⁷⁹

Vuoden 2013 direktiivissä pienten yritysten ollessa kyseessä valittiin legalistinen lähestymistapa: pienten yritysten tilinpäätössääntely vahvistettiin kokonaan, jotta voitiin yhdistää oikean ja riittävän kuvan tavoite pienille yrityksille annettaviin helpotuksiin tilinpäätösten laatimisessa.²⁸⁰ Toisaalta tällöin parlamentin talous- ja raha-asioiden valiokunta korosti periaatteen ei-legalistista merkitystä todeten, että kyseessä on itsenäinen normi eikä normien seuraamisen tulos, ja omaksui jopa komissiota sisältöpainotteisemman kannan.²⁸¹

Liitetietovaatimus vastaa osin keskeiseen kritiikkiin siitä, että legalistisessa tulkinnassa yhtiön johto ja tilintarkastajat voivat vetäytyä ”teknisen vaatimuksenmukaisuuden” taakse ja todeta, että jokaista tilinpäätöksen laatimiseen säädettyä normia on noudatettu.²⁸² Useissa oikeusjärjestyksissä onkin päädytty siihen, että tulos ja tase tulee laatia teknisiä vaatimuksia noudattaen, mutta tämän lisäksi tulee antaa sellaista lisäinformaatiota, että

²⁷⁷ C-322/12 GIMLE, perustelukappaleet 29–34.

²⁷⁸ Asetus 1606/2002, perustelukappale 9.

²⁷⁹ Asetus 258/2014, perustelukappale 6.

²⁸⁰ KOM/2011/0684, s. 17.

²⁸¹ Talous- ja raha-asioiden valiokunta 2011.

²⁸² Duska – Duska – Ragatz 2011, s. 211–212.

tilinpäätöksen käyttäjä voi muodostaa oikean ja riittävän kuvan taloudellisesta todellisuudesta.²⁸³ Kun Suomessa pohdittiin, miten tilintarkastajan tulisi ottaa kantaa oikean ja riittävän kuvan antamiseen, päädyttiin tällaiseen kirjanpitolaissa edellytetyjä liitetietoja korostavaan lähestymistapaan. Vastaava näkemys on esiintynyt aikaisemmin myös erityislaeissa, joissa käsiteltiin tilintarkastajan velvoitteita.²⁸⁴ Tässä pohdinnassa myös tunnustettiin, että teknisesti lain mukaisesti laadittu tilinpäätös ei välttämättä ole ”riittävä”.²⁸⁵

”Tilintarkastaja ei voi edellyttää, että tilinpäätöksen tulisi sisältää tietoja, joita tilinpäätöksen laatimiseen sovellettavan lain mukaan ei tule antaa. Toisaalta kirjanpitovelvollisen on tilinpäätöstä laadittaessa ilmoitettava tuloslaskelman ja taseen liitteenä lisätietoja, mikäli se oikeellisuuden ja riittävyyden kannalta on tarpeen. Tilintarkastaja voi edellyttää liitetiedoissa annettavaksi lisäinformaatiota, jos hän katsoo tilinpäätöksen sinänsä muuten lain mukaisesti laadituksi, mutta tiedot joiltakin osin riittämättömiksi. Tilintarkastaja voi itsekin pykälän 3 momentin nojalla antaa lisätietoja, jos katsoo sen olevan tarpeen. Tilintarkastajan velvollisuus antaa lisätietoja on kuitenkin toissijainen verrattuna siihen, joka laatii tilinpäätöksen.”

Suomalainen kirjanpitojärjestelmä ei tulkitse oikeaa ja riittävää kuvaa ainakaan täysin legalistisesti. Se olisi ylipäätään mahdotonta, koska Suomessa korostetaan hyvän kirjanpitotavan merkitystä tilinpäätöksen laatimisessa. Hyvää kirjanpitoa ei ole kodifioitu, mutta sen suhde oikeaan ja riittävään kuvaan on tiedostettu jo 1990-luvulla. Tällöin hallituksen esityksessä todettiin, että tilinpäätöstietojen oikeellisuus ja riittävyys määräytyvät kirjanpitolain ja hyvän kirjanpitotavan mukaan.²⁸⁶ Riittävyyttä perusteltiin myös tilintarkastajan työn näkökulmasta sillä, että tilinpäätöksen tulee sisältää sekä laissa vaaditut tiedot että hyvän kirjanpitotavan vaatimat tiedot.²⁸⁷ Jo tätä ennen, 1980-luvun puolivälissä, kirjanpitorikoksen sääntely haluttiin ulottaa pelkästään teknisiä määräyksiä laajemmalle ja kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöön otettiin oikean ja riittävän kuvan noudattamisen vaatimus, jota esitöiden mukaan arvioitiin sekä kirjanpitolainsäädännön että hyvän kirjanpitotavan pohjalta.²⁸⁸ Vielä vanhemmassa lainsäädän-

²⁸³ Nobes 1993, s. 36–37; Tarr – Mack 2013, s. 1010.

²⁸⁴ HE 295/1992 vp, s. 38.

²⁸⁵ HE 295/1993 vp, s. 32–33.

²⁸⁶ HE 295/1993 vp, s. 32.

²⁸⁷ HE 295/1992 vp, s. 38.

²⁸⁸ HE 23/1985 vp, s. 6.

nössä tilintarkastajien tuli jopa lausua ainoastaan siitä, oliko kirjanpidossa noudatettu yleisiä kirjanpidon periaatteita, mutta ei siitä, oliko kirjanpitoon liittyviä säännöksiä noudatettu.²⁸⁹

Hyvä kirjanpitotapa on asetettu oikeiden ja riittävien tietojen yläpuolelle lain esitöissä siten, että useassa kohtaa on hyvin yksiselitteisesti todettu, että oikeat ja riittävät tiedot annetaan noudattamalla kirjanpitolainsäädäntöä ja hyvää kirjanpitotapaa. Kirjanpitolautakunta on kuitenkin useissa ohjeissaan ja lausunnoissaan perustellut hyvää kirjanpitotapaa nimenomaan siten, miten onnistutaan antamaan oikea ja riittävä kuva.²⁹⁰ Periaatetta on käytetty erityisesti sisältöpainotteisessa tulkinnassa: KILA on perustellut ratkaisujaan usein sillä, mikä vaihtoehtoisista kirjaamistavoista antaa parhaiten oikean ja riittävän kuvan.²⁹¹ Toisaalta KILA on myös todennut sisältöpainotteisuuden ja oikeudellisen muodon suhteesta, että oikeudellinen muoto on aina kirjaamisen lähtökohta ja tästä voidaan poiketa ainoastaan silloin, jos oikeudellisen muodon ja tosiasiallisen järjestelyn välillä on ilmeinen ristiriita, mutta tällöinkin oikean ja riittävän kuvan antamiseksi pääsääntöinen toimenpide on liitetietojen antaminen.²⁹² Asetus kirjanpitoasetuksen muuttamisesta (898/1993) mahdollisti konsernitilinpäätöksen yhdistelyvelvoitteesta poikkeamisen silloin, kun tämä olisi estänyt oikean ja riittävän kuvan saamisen konsernista, koska tietyn tytäryrityksen toiminta eroaa niin merkittävästi konsernin muusta toiminnasta. Käytännössä KILA ei sallinut myöskään tämän poikkeuksen käyttämistä vanhassa ratkaisukäytännössään.²⁹³ Tämän säännöksen aikainen runsas lausuntokäytäntö antaa viitteitä siitä, mitä on pidettävä keskeisenä oikean ja riittävän kuvan saamiseksi. Lausunnossa KILA 1292/12.9.1994 seuraavat seikat kuvattiin keskeisiksi oikean ja riittävän kuvan saamiseksi: tilikauden tulos, oma pääoma ja erityisesti vapaa oma pääoma sekä taseen tai tuloksen loppusummista riippumaton rakenne. Tällöin kirjanpitolautakunta totesi, että alle prosentin muutos on niin epäolennainen, että se ei vaikuta oikean ja riittävän kuvan saamiseen. Tämän lisäksi oikean ja riittävän tiedon antamiseksi keskeisinä asioina nähtiin mahdollisuus arvioida toiminnan kannattavuutta ja vertailla eri tilikausia.²⁹⁴

²⁸⁹ Ks. tästä HE 89/1985 vp, s. 44.

²⁹⁰ Ks. yleisohjeista esim. KILA 2023, s. 9.

²⁹¹ Ks. esim. KILA 1869/2011; KILA 1860/2010; KILA 1854/2010; KILA 1850/2010; KILA 1801/2007 ja KILA 1779/2006.

²⁹² KILA 1775/2006.

²⁹³ KILA 1267/1994; KILA 1366/1996; KILA 1292/1994.

²⁹⁴ KILA 1254/1994; KILA 126/1994.

Myös yksittäisen valitun kirjanpitoratkaisun osalta hyvää kirjanpito-tapaa on tarkasteltu nimenomaan siitä näkökulmasta, miten saadaan an- nettua oikea ja riittävä kuva.²⁹⁵ Kirjanpitolautakunta on myös korostanut olennaisuusperiaatetta arvioitaessa oikean ja riittävän kuvan antamista, joten epäolennaiset puutteet ja virheet eivät vaikuta oikean ja riittävän kuvan antamiseen.²⁹⁶ Vanhemmassa ratkaisukäytännössä tätä rajaa on lä- hestytty noin yhden prosentin rajan kautta.²⁹⁷ Asiaa on lähestytty myös käänteisesti: jos jokin erä on arvoltaan olennainen, tulee siitä antaa riittä- västi tietoa tilinpäätöksessä, viime kädessä liitetiedoissa.²⁹⁸ Oikeaa ja riit- tävää kuvaa on myös kirjanpitolautakunnan ratkaisukäytännössä pidetty sellaisena seikkana, jonka perusteella voidaan myöntää poikkeuksia tilin- päätösten laatimisajasta, mihin lainsäädännön mukaan vaaditaan erityisiä syitä.²⁹⁹

Lisättäessä kirjanpitorikossääntelyä rikoslakiin huomioitiin sisällöllinen lähestymistapa nimenomaan oikean ja riittävän kuvan antamiseen. Kirjan- pitorikoksen tunnusmerkistöä säädettäessä todettiin, että tunnusmerkistön osa ”harhaanjohtavien tietojen merkitseminen” voi täytyä, kun tieto asia- yhteytensä tai muun syyn vuoksi ei anna todellisuutta vastaavaa kuvaa, ja tilinpäätös ei siten anna oikeaa ja riittävää kuvaa.³⁰⁰ Asiassa on syytä koros- taa, että jo tuolloin saman tekotavan ensimmäinen osa oli väärrien tietojen merkitseminen, jolla tarkoitettiin silloin ja tarkoitetaan yhä sitä, että kir- jaukselta puuttuu kokonaan tosiasiaperuste, esimerkiksi siten, että sen perusteena olevaa liiketapahtumaa ei ole lainkaan olemassa.³⁰¹ Mielen- kiintoista vuoden 1992 implementoinnissa oli, että talousvaliokunta koros- ti hyvän kirjanpitolautakunnan noudattamisen merkitystä ja esitti, että tilinpäätös saattaisi siltikin olla harhaanjohtava, vaikka se antaisi oikeat ja riittävät tiedot.³⁰² Tämä käsite ei varsinaisesti vastaa sitä, miten periaate on perin- teisesti ymmärretty, vaan päinvastoin oikeiden ja riittävien tietojen antami- nen on usein käsitetty niin, että tällöin tilinpäätöksen käyttäjälle ei synny harhaanjohtavaa kuvaa taloudellisesta asemasta ja tuloksesta. Talousvalio- kunnan kannanotoista välittyisi kuva, jonka mukaan EU-oikeuden periaa- tetta oltiin implementoimassa kotimaiseen tilinpäätös-oikeuteen ymmärtä- mättä täysin, miten periaate tulisi ymmärtää tai miten sitä tulisi tulkita.

²⁹⁵ KILA 1985/2018.

²⁹⁶ KILA 2034/2022.

²⁹⁷ KILA 1292/1994.

²⁹⁸ KILA 2033/2022.

²⁹⁹ KILA 2023/2022.

³⁰⁰ HE 23/1985 vp, s. 6.

³⁰¹ Tapani 2018, s. 700.

³⁰² TaVM 47/1992 vp – HE 111/1992 vp, s. 2.

Tilintarkastajan suorittaman oikean ja riittävän kuvan antamisessa lähtökohta oli kuitenkin hyvin legalistinen, ainakin silloin, kun velvoite lausua tästä lisättiin tilintarkastuslakiin. Tällöin hallituksen esityksessä todettiin:³⁰³

”Tilinpäätöstietojen oikeellisuutta ja riittävyttä tilintarkastaja arvioi kirjanpitolain ja sen nojalla annettujen muiden säännösten ja mahdollisten muiden tilinpäätöksen laadintaa koskevien lakien perusteella. Oikeellisuuden ja riittävyden arvioiminen on lainmukaisuuden valvontaa. Lainmukaisuus sisältää sen, että tilinpäätös on laadittu hyvän kirjanpitotavan mukaan.”

Yksi oikean ja riittävän kuvan keskeinen komponentti on tilinpäätöksessä annettavat tiedot tilikauden päättymisen jälkeisistä tapahtumista. Suomessa tämä on valittu toteutettavaksi toimintakertomuksella. KPL 3:1a:n mukaan toimintakertomuksessa on oltava tiedot olennaisista tapahtumista tilikauden päättymisen jälkeen. Pien- ja mikroyritysten ei tarvitse laatia toimintakertomusta, mutta pienyrityksen tulee pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista annetun valtioneuvoston asetuksen (1753/2015) 3:13:n mukaan antaa suuremmilla yrityksillä toimintakertomukseen kuuluva tieto liitetietona, jos se on tarpeen oikean ja riittävän kuvan antamiseksi. Suomessa on valittu toimintakertomuksen osalta legalistinen sääntelyratkaisu. Tilinpäätösdirektiivien mukaan toimintakertomuksen on oltava oikeat tiedot antava asiakirja, mutta Suomessa päätettiin lisätä toimintakertomusvaatimukset asiasisältöisenä luettelona vaadittavista tiedoista.³⁰⁴ Vuoden 2013 kirjanpitolain muutoksessa todettiin, että toimintakertomus on sanamuodon *fair review* vuoksi ”yleisluonteinen asiakirja”, minkä vuoksi siihen ei kohdistu samanlaisia vaatimuksia kuin muuhun tilinpäätökseen.³⁰⁵

5 LOPUKSI

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli systematisoida oikean ja riittävän kuvan vaatimusta kotimaisessa lainsäädännössä. Vaikka muualla Euroopassa kysymystä on tarkasteltu nimenomaan oikeustieteellisen tutkimuksen osana, Suomessa käsitteen sisältöä ei ole käsitelty tuoreessa oikeustieteel-

³⁰³ HE 295/1993 vp, s. 32–33.

³⁰⁴ HE 126/2004 vp, s. 18.

³⁰⁵ HE 89/2015 vp, s. 56–57.

lisessä tutkimuksessa.³⁰⁶ Myöskään kotimaisessa laskentatoimen alan tutkimuksessa käsitettä ei ole juuri käsitelty kotimaisen kirjanpitosääntelyn huomioivasta näkökulmasta. Myöskään EU-tason keskustelua ja tutkimusta aiheesta ei ole aiemmin esitetty kotimaisessa oikeustieteellisessä julkaisussa.

Oikean ja riittävän kuvan periaate otettiin kansalliseen oikeuteen alun perin EU-oikeudesta. Vaikka käsitteen onkin kotimaisessa kirjallisuudessa kuvattu olleen osa hyvää kirjanpitolapaa jo vuosikymmeniä, ilmestyi käsite lainsäädäntöön ja KILAn käytäntöön vasta 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. Tällöin tarkoituksena oli nimenomaisesti implementoida EU-oikeuden käsite kotimaiseen kirjanpitolainsäädäntöön. Tämän vuoksi käsitteen merkityssisällön tulkinnassa EU-oikeuden sisältö on keskeisessä roolissa. Tämän tutkimuksen ensimmäisen tutkimuskysymyksen (Mitä oikean ja riittävän kuvan käsite tarkoittaa?) ensimmäinen apututkimuskysymys olikin Miten käsitettä tulkitaan EU-oikeudessa? Kun käsite lisättiin kotimaiseen kirjanpitolainsäädäntöön 1990-luvulla, ei käsitteelle ollut vakiintunutta tai oikeastaan minkäänlaista tulkintaa EU-oikeudessa. Kyseessä oli 1960-luvulla tilinpäätösstandardeihin lisätty Yhdistyneen kuningaskunnan kirjanpitolainsäädännön käsite, jolla oli tuolloin vuosikymmenten tulkintatraditio paikallisessa tilinpäätös-oikeudessa.

Periaate myös ilmensi vahvasti paikallista tilinpäätös-oikeutta, joka jätti runsaasti harkintavaltaa ammattilaiselle ja sisälsi vähemmän tiukkaa normiohjausta. Tällaisen järjestelmän etuna voidaan pitää sitä, että tilinpäätöksen laatijan pyrkiessä noudattamaan periaatetta saadaan sidosryhmien käyttöön laadukkaampaa tilinpäätösinformaatiota. Toisaalta periaatteen korostaminen herättää epävarmuutta siitä, onko jokin tilinpäätös laadittu lain mukaan vai ei, koska usein ei ole mahdollista esittää spesifiä normia, jota olisi rikottu tai joka olisi jätetty noudattamatta. Sääntöpohjaisissa järjestelmissä taas voidaan pääsääntöisesti luottaa siihen, että tilinpäätökset sisältävät tietyn vähimmäisinformaation eikä tilinpäätöksen laatijalla ole samanlaista harkintavaltaa siinä, mitä informaatiota hän olettaa sidosryhmien tarvitsevan.

Tämä periaatteellinen valinta erotti Yhdistyneen kuningaskunnan muusta Euroopasta, minkä vuoksi periaatteen yhteensovittaminen muiden EU-jäsenvaltioiden tilinpäätösnormistoon osoittautui haastavaksi. Käsitteen sisältöä tulkittiin hyvin eri tavalla eri jäsenvaltioissa, ja tulkitaan edelleen. Saksalainen formaalinen jyrkkä tulkinta periaatteesta on, että oikea ja riittävä kuva annetaan noudattamalla kirjanpitoa ohjaavan lainsäädännön

³⁰⁶ Aihetta on käsitelty perusteellisesti Jukka Mähösen vuoden 2001 väitöskirjassa.

pakottavia määräyksiä, joista ei tarvitse eikä voi poiketa oikean ja riittävän kuvan antamiseksi. Näissä periaate on lähinnä ohjaavassa roolissa, jolloin tilinpäätöksen laatija arvioi, mikä lain sallimista kirjaamis- ja esittämistavoista antaa parhaiten oikean kuvan lukijalle. Riittävyuden rooli taas jää liitetietojen tehtäväksi: jos jokin tieto ei käy ilmi numeraalisista tiedoista riittävällä tavalla, tämä asia esitetään liitetiedoissa. Liitetiedoilla voidaan myös varmistaa oikean kuvan antamista.

Käytännössä Suomessa on omaksuttu lähellä saksalaista tulkintatraditiota oleva käytäntö. Tämä näkyy erityisesti niin sanotun override-säännöksen käyttönä. Saksassa override-säännöstä ei ole implementoitu lainkaan, eikä sitä sovelleta käytännössä lainkaan monessa muussakaan manermaisessa tilinpäätösjärjestelmässä. Myöskään EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä sen käyttämistä ei ole sallittu kertaakaan. Sen sijaan angloamerikkalaisissa tilinpäätösjärjestelmissä, kuten Yhdistyneessä kuningaskunnassa sen kuuluessa vielä EU:hun, periaatetta sovellettiin usein jopa listattujen yhtiöiden tapauksessa. Suomessa override-säännöstä ei sovelleta käytännössä lainkaan vaan tiedot esitetään lähtökohtaisesti aina kirjanpitolain teknisten määräysten mukaan ja asiassa annetaan tarvittaessa liitetietoja oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi.

EU-oikeudesta voitaisiin saada tulkintaohje, jonka mukaan IFRS-standardien oikea ja riittävä kuva vastaisi EU-oikeuden käsitettä. IAS-asetuksen mukaan IFRS-standardit voidaan hyväksyä sovellettavaksi EU:ssa vain, jos ne antavat oikean ja riittävän kuvan. IFRS:n käsitteellinen viitekehys eli yleiset tilinpäätösperiaatteet ovat myös EU-oikeuden näkökulmasta hyväksyttäviä, osin myös EU:n voimakkaan lobbauksen vuoksi. Toinen apututkimuskysymys (Miten käsitettä tulkitaan kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa?) käsittelee tätä teemaa. Tältä osin yksinkertainen normipohjainen kirjaimen perusteella annettava vastaus siitä, että IFRS-standardien käsitteellisessä viitekehyksessä kuvattaisiin oikean ja riittävän kuvan sisältö, ei valitettavasti ole mahdollinen. Ensinnäkin IFRS-normiston käsitteellisestä viitekehuksesta poistettiin viittaus oikeaan ja riittävään (*true and fair*) ja se vaihdettiin todenmukaiseen esittämiseen (*fair presentation*). Tämän jälkeen periaatteen sisältöä muutettiin EU:ssa olennaisen tilinpäätösperiaatteen, epäsymmetrisen varovaisuuden, osalta poistamalla tämä periaate puolueettomuuden vuoksi.

Puolueettomuuden määritelmä IFRS:ssä vaikuttaisi ensi katsomalla olevan hyvinkin yhteensopiva kotimaisen oikean ja riittävän kuvan kanssa: ”Puolueeton kuvaus ei ole väritynyttä, painottunutta, liian paljon tai liian vähän korostettua eikä muutoin manipuloitua sen todennäköisyyden lisäämiseksi, että käyttäjät näkevät taloudellisen informaation suotuisasti tai

epäsuotuisasti.”³⁰⁷ Periaatteen merkitys on kuitenkin estää varovaisuusperiaatteen epäsymmetrinen tulkinta eli se, että negatiiviset erät kirjattaisiin positiivisia matalammalla kynnyksellä. Tällainen epäsymmetrinen varovaisuus on EU:ssa ja Suomessa katsottu keskeiseksi periaatteeksi oikean ja riittävän kuvan saavuttamiseksi. Tältä osin EU vaikutti vahvasti periaatteen palauttamiseksi IFRS:n käsitteelliseen viitekehykseen. Tällä hetkellä käsitteellinen viitekehys sisältää jonkinlaisen kompromissin tämän ja puolueettomuuden osalta. Useat standardit sisältävät epäsymmetrisiä vaatimuksia, joita on vaadittu, jotta ne voitaisiin hyväksyä EU:ssa. Itse käsitteellinen viitekehys eli ”teoriaosa” ei kuitenkaan sisällä tällaisia. Näiltä osin tähän apututkimuskysymykseen joudutaan vastaamaan, että IFRS:n normiston ”todenmukainen esittäminen” on sinänsä lähellä EU-oikeuden oikeaa ja riittävää kuvaa monilta osin. Näissä on kuitenkin myös niin merkittäviä periaatteellisia eroja, että IFRS-normiston käyttäminen lähteenä tai tulkinta-apuna periaatteen tulkinnasta kotimaisessa oikeudessa ei näkemykseni mukaan ole perusteltua.

Kun tarkastellaan oikean ja riittävän kuvan vaatimusta Suomessa, periaatteen sisällön kuvaaminen ei ole yksinkertaista eikä sen tulkinta ole ollut samanlaista koko ajan. Alun alkaen periaate implementoitiin kirjanpito-oikeuteen 1990- ja 1980-lukujen vaihteessa. Tällöin tarkoituksena oli implementoida EU-oikeuden käsite kirjanpitolakiin. Periaate omaksuttiinkin nopeasti laajasti kaikkialle lainsäädäntöön ja siihen alettiin viitata esitöissä ja KILAn käytännössä tiheään. Periaatetta tulkittiin alusta asti hyvin mannermaisella lähestymistavalla. Periaatteen ei katsottu voivan mahdollistaa poikkeamia pakottavista tilinpäätösnormeista, pois lukien ajallisesti rajattu poikkeus konsernitilinpäätöksissä vanhan kirjanpitoasetuksen aikana, mutta sen katsottiin useissa tapauksissa edellyttävän liitetietojen antamista. Tältä osin toiseen tutkimuskysymykseen (Tulkitaanko oikean ja riittävän kuvan käsitettä Suomessa muoto- vai sisältönäkökulmasta?) on yksinkertaista vastata, että periaatetta tulkitaan muotonäkökulmasta. Periaatetta ei voida käyttää tilinpäätösnormiston kirjaimen ohittamiseen, vaan se voi ohjata rajanvetoa tilanteissa, joissa lain sanamuoto mahdollistaa useamman erilaisen tulkinnan, sekä velvoittaa antamaan lisätietoja liitetietojen muodossa.

Kotimaisena erikoisuutena periaatteen sisällössä on sen suhde olennaisuusperiaatteeseen. Olennaisuusperiaate on tunnettu pitkään kotimaisessa tilinpäätös oikeudessa. Sitä ei kuitenkaan ollut kirjattu kirjanpitolakiin ennen kuin periaate lisättiin vuoden 2013 tilinpäätösdirektiiviin. Tällöin

³⁰⁷ Ks. alaluku 2.4 edellä.

periaate lisättiin kirjanpitolakiin siinä muodossa, miten sitä oli tulkittu kotimaisessa tilinpäätösoikeudessa jo 1980-luvulla. Nykyisellään EU-oikeuden periaate oikeasta ja riittävästä kuvasta onkin implementoitu kirjanpitolakiin kahdella periaatteella, olennaisuudella sekä oikealla ja riittäväällä kuvalla. Aiemmin olennaisuuden katsottiin sisältyvän oikeaan ja riittävään kuvaan, mutta vuonna 2015 nämä jaettiin kahteen osaan. EU:n olennaisuusperiaate sisältyy myös kotimaiseen olennaisuusperiaatteeseen, minkä vuoksi kotimainen periaate onkin huomattavasti laajempi.

Tämän tutkimuksen keskeinen kontribuutio liittyy siihen, miten todennäköisesti tärkeintä yksittäistä tilinpäätösperiaatetta tulee tulkita kotimaisessa tilinpäätösoikeudessa. Samalla tutkimuksessa arvioidaan kotimaisen lainsäädännön yhteensopivuutta EU-oikeuden kanssa. Tutkimuksen keskeinen viesti käytännön lainsoveltamiseen ja *de lege ferenda* on, että Suomessa olisi aiheellista tehdä lainsäädäntöä valmisteltaessa ja jopa lain sisällössä selkeämpi ja yksiselitteisempi valinta siitä, miten oikeaa ja riittävästä kuvaa tulisi tulkita, erityisesti override-säännöksen osalta. Tällä hetkellä lain soveltaminen on muotoutunut kirjanpitolautakunnan käytännössä siten, että periaatteen yksi keskeinen osa on jäänyt kuolleeksi kirjaimelliseksi lainsäädäntöön. Tämä tulkinta vastaa toki monessa muussa EU-maassa tehtyä valintaa, mutta näkemykseni mukaan näin merkittävän periaatteellisen valinnan tulisi olla lainsäätäjän tekemä.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Abela, Mario – Mora, Araceli, Understanding the consequences of accounting standards in Europe: The role of EFRAG. *Accounting in Europe* 9(2) 2012, s. 147–170.
- Adam, Berit – Heiling, Jens – Meglitsch, Tim, The principle of prudence in public sector accounting – a comparative analysis of cautious and asymmetric prudence. *Public Money & Management* 42(7) 2022, s. 521–529.
- Albu, Cătălin Nicolae – Albu, Nadia – Alexander, David, The true and fair view concept in Romania: a case study of concept transferability. *Accounting in Central and Eastern Europe* 13/2013, s. 61–90.
- Aldeia, Susana, The “true and fair view” concept in business and tax law: the Portuguese and Spanish case studies. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal* 23(2) 2019, s. 1–10.
- Alexander, David – Archer, Simon, On economic reality, representational faithfulness and the ‘true and fair override’. *Accounting and Business Research* 33(1) 2003, s. 3–17.
- Alexander, David – Eberhartinger, Eva, The true and fair view in the European Union. *The European Accounting Review* 18(3) 2009, s. 571–594.
- Alexander, David – Jermakowicz, Eva, A true and fair view of the principles/rules debate. *Abacus* 42(2) 2006, s. 132–164.
- André, Paul – Cazavan–Jeny, Anne – Dick, Wolfgang – Richard, Chrystelle – Walton, Peter, Fair value accounting and the banking crisis in 2008: shooting the messenger. *Accounting in Europe* 6(1) 2009, s. 3–24.
- Ball, Ray, IFRS – 10 years later. *Accounting and Business Research* 46(5) 2016, s. 545–571.
- Baumüller, Josef – Sopp, Karina, Double materiality and the shift from non-financial to European sustainability reporting: review, outlook and implications. *Journal of Applied Accounting Research* 23(1) 2022, s. 8–28.
- Bini, Laura – Dainelli, Francesco – Giunta, Francesco, Is a loosely specified regulatory intervention effective in disciplining management commentary? The case of performance indicator disclosure. *Journal of Management and Governance* 21(1) 2017, s. 63–91.
- Bischof, Jannis – Holger, Daske, Interpreting the European Union’s IFRS endorsement criteria: The case of IFRS 9. *Accounting in Europe* 13(2) 2016, s. 129–168.
- Braggion, Fabio – Moore, Lyndon, The economic benefits of political connections in late Victorian Britain. *The Journal of Economic History* 73(1) 2013, s. 142–176.
- Cairns, David, Financial reporting in Europe: future challenges. *Accounting in Europe* 12(2) 2015, s. 187–196.
- Chandler, Roy, Auditing and corporate governance in nineteenth century Britain: the model of the Kingston Cotton Mill. *Accounting History Review* 29(2) 2019, s. 269–286.
- Cheffins, Brian R, Does law matter? The separation of ownership and control in the United Kingdom. *The Journal of Legal Studies* 30(2) 2001, s. 459–484.
- Ciocan, Claudia Catalina, The True and Fair view requirement in national accounting regulations of EU member states. *Æconomica* 15(3) 2019, s. 111–122.

- De George, Emmanuel T. – Li, Xi – Shivakumar, Lakshmanan, A review of the IFRS adoption literature. *Review of Accounting Studies* 21(3) 2016, s. 898–1004.
- Dean, Graeme – Clarke, Frank, Principles vs rules: true and fair view and IFRSs. *Abacus* 40(2) 2004, s. i–iv.
- Donatella, Pierre – Haraldsson, Mattias – Tagesson, Torbjörn, Reporting on COVID-19 – or not? Annual report disclosure of the pandemic as a subsequent event. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management* 34(6) 2022, s. 117–136.
- Duska, Ronald F. – Duska, Brenda Shay – Ragatz, Julie, *Accounting Ethics*. 2nd edition. Wiley-Blackwell 2011.
- Evans, Lisa, The true and fair view and the ‘Fair Presentation’ override of IAS 1. *Accounting and Business Research* 33(4) 2003, s. 311–325.
- Frände, Dan, Den straffrättsliga legalitetsprincipen. *Juridiska Föreningen i Finland* 1989.
- Garvey, Anne Marie – Parte, Laura – McNally, Bridget – Gonzalo-Angulo, José Antonio, True and fair override: accounting expert opinions, explanations from behavioural theories, and discussions for sustainability accounting. *Sustainability* 13(4) 2021, s. 1928–1951.
- Gäumann, Martin – Dobler, Michael, Formal participation in the EFRAG’s consultation processes: the role of European national standard-setters. *Accounting in Europe* 16(1) 2019, s. 44–81.
- Härjula, Heikki – Prättälä, Kari, Kuntalaki – Tausta ja tulkinnat. 10., uudistettu painos. Alma Talent 2019.
- Hellman, Niclas, Accounting conservatism under IFRS. *Accounting in Europe* 5(2) 2008, s. 71–100.
- Ho, Horace, A case study of true and fair view override in financial reporting. *Nang Yan Business Journal* 5(1) 2016, s. 13–19.
- Kao, Hui-Sung, The relationships between IFRS, earnings losses threshold and earnings management. *Journal of Chinese Economic and Business Studies* 12(1) 2014, s. 81–98.
- Kaserer, Christoph – Klingler, Carmen, The accrual anomaly under different accounting standards – lessons learned from the German experiment. *Journal of Business Finance & Accounting* 35(7–8) 2008, s. 837–859.
- Kvaal, Erlend, The role and current status of IFRS in the completion of national accounting rules – evidence from Norway. *Accounting in Europe* 14(1–2) 2017, s. 150–157.
- Leppiniemi, Jarmo, KILAn ratkaisut ja kirjanpitolaki käytännössä. Talentum Media 2012.
- Leppiniemi, Jarmo – Kaisanlahti, Timo, Kirjanpitolaki: Kommentaari. 4. uudistettu painos. Talentum Pro 2016.
- Leppiniemi, Jarmo – Leppiniemi, Raili – Kaisanlahti, Timo, Oikeat ja riittävät kirjaukset. WSOYpro 2000 (päivittyvä).
- Livne, Gilad – McNichols, Maureen, An empirical investigation of the true and fair override in the United Kingdom. *Journal of Business Finance & Accounting* 36(1–2) 2009, s. 1–30.
- Maystadt, Philippe, Why and how EFRAG was reformed. *Accounting, Economics, and Law: A Convivium* 7(2) 2017, s. 31–34.
- McEnroe, John E. – Martens, Stanley C., Individual investors’ perceptions regarding the meaning of US and UK audit report terminology: ‘present fairly in conformity with GAAP’ and ‘give a true and fair view’. *Journal of Business Finance & Accounting* 25(3–4) 1998, s. 289–307.

- Mähönen, Jukka, Tulo ja pääoma: kirjanpidon merkitys osakeyhtiön sääntelyssä. Edita 2001.
- Mähönen, Jukka, Kansainväliset tilinpäätösstandardit ja yhtiöoikeus. Edita 2005.
- Mähönen, Jukka, Osakeyhtiön taloudellinen raportointi ja tilintarkastus. Edita 2009.
- Nobes, Christopher, The true and fair view requirement: impact on and of the fourth directive. *Accounting and Business Research* 24(93) 1993, s. 35–48.
- Nobes, Christopher, Revenue recognition and EU endorsement of IFRS. *Accounting in Europe* 3(1) 2006, s. 81–89.
- Nobes, Christopher – Parker, Robert Henry, *Comparative international accounting*. Pearson Education 2008.
- Nobes, Christopher – Stadler, Christian, Impaired translations: IFRS from English and annual reports into English. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 31(7) 2018, s. 1981–2005.
- Paukku, Eelis, Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate kriminaalipolitiikan tavoitteiden näkökulmasta. *Edilex* 2021/20.
- Paukku, Eelis, Maksukyvyttömyydestä johtuva kirjanpitovelvollisuuden laiminlyönti teko-rikosoikeuden ja syyllisyysperiaatteen näkökulmasta? *Edilex* 2022/45.
- Pelger, Christoph, The return of stewardship, reliability and prudence – a commentary on the IASB’s new conceptual framework. *Accounting in Europe* 17(1) 2020, s. 33–51.
- Rekola-Nieminen, Leena, *Kirjanpitolaki käytännössä. 5., uudistettu painos*. Edita 2021.
- Richard, Jacques, The need to reform the dangerous IFRS system of accounting. *Accounting, Economics, and Law* 7(2) 2017, s. 93–103.
- Salihin, Abang A. H. Fatima – Ousama, Abdulrahman Anam, An Islamic perspective on the true and fair view override principle. *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 5(2) 2014, s. 142–157.
- Smeets, Arne – Desmet, Bart – Joosten, Herwig – Huygen, Werner, CJEU dismisses Belgium’s approach on accounting valuation of assets. *Journal of International Taxation* 25(1) 2014, s. 8–9.
- Tapani, Jussi, *Kirjanpitorikokset, s. 688–711 teoksessa Dan Frände – Jussi Matikkala – Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Pekka Viljanen – Markus Wahlberg, Keskeiset rikokset. Neljäs uudistettu ja laajennettu painos*. Edita 2018.
- Tarr, Julie-Anne – Mack, Janet, Auditor obligations in an evolving legal landscape. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 26(6) 2013, s. 1009–1026.
- Toiviainen, Heikki, ”Oikeat ja riittävät tiedot” (”true and fair view”) tilinpäätöksessä – Tiedon ja valvonnan ongelmista erityisesti pörssiyrityksissä. Edita 2002.
- Torkkel, Timo, *Yrityksen verolaskenta*. Kauppakamari 2023.
- Van Hulle, Karel, The true and fair view override in the European accounting directives. *European Accounting Review* 6(4) 1997, s. 711–720.
- Van Mourik, Carien – Walton, Peter, The European IFRS endorsement process – in search of a single Voice. *Accounting in Europe* 15(1) 2018, s. 1–32.
- Vergoossen, Ruud G. A. – van Beest, Ferdie, Management reports of Dutch companies: their availability and compliance with legal disclosure requirements. *Accounting in Europe* 18(2) 2021, s. 143–165.

Walton, Peter, The true and fair view and the drafting of the fourth directive. The European Accounting Review 6(4) 1997, s. 721–730.

Walton, Peter, IFRS in Europe – An observer’s perspective of the next 10 years. Accounting in Europe 12(2) 2015, s. 135–151.

Virallislähteet

Suomi

Hallituksen esitys n:o 4 (1964vp) laiksi säätölain muuttamiseksi 4/1964 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi 27/1977 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kirjanpitolain 38 §:n muuttamisesta 23/1985 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi säätölain muuttamisesta 89/1985 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä sekä siihen liittyväksi lainsäädännöksi 6/1987 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi 66/1988 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kirjanpitolain, osakeyhtiölain 11 ja 12 luvun sekä osuuskuntalain muuttamisesta 111/1992 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle luotto- ja rahoituslaitoksia ja niiden toimintaa koskevaksi lainsäädännöksi 295/1992 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 295/1993 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi 192/1994 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle kirjanpitolaiksi sekä laeiksi osakeyhtiölain 11 ja 12 luvun ja osuuskuntalain 79 c §:n muuttamisesta 173/1997 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle valtionavustuslaiksi ja laiksi valtion talousarviosta annetun lain 7 c §:n muuttamisesta 63/2001 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi 53/2002 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtion talousarviosta annetun lain muuttamisesta 56/2003 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kirjanpitolain muuttamiseksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 126/2004 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuntalain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 8/2006 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työeläkevakuutusyhtiöistä annetun lain muuttamisesta 76/2006 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntalain muuttamisesta 24/2012 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kirjanpitolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta sekä puunkorjuuta aarniometsissä harjoitettavien yritysten viranomaisille suorittamien maksujen julkistamista koskevaksi laiksi 89/2015 vp.

- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntalain muuttamisesta 280/2018 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamisesta ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi 241/2020 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kirjanpitolain ja tilintarkastuslain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi 20/2023 vp.
- Sosiaalisten järjestöjen varainkäyttökomitean mietintö 1962.
- Komiteamietintö 1990:45. Kirjanpitolainsäädännön uudistamiskomitean mietintö. Kauppa- ja teollisuusministeriö.
- TaVM 47 vp – HE 111/1992 vp Talousvaliokunnan mietintö n:o 47 hallituksen esityksestä laeiksi kirjanpitolain, osakeyhtiölain 11 ja 12 luvun sekä osuuskuntalain muuttamisesta.
- StVM 6/1997 vp – HE 255/1996 vp Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi työeläkevakuutusyhtiöistä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Kirjanpitolautakunnan yleisohje pitkän valmistusajan vaativasta suoritteesta syntyvän tulon kirjaamisesta tuotoksi valmistusasteen perusteella 20.12.1993.
- Kirjanpitolautakunnan kuntajaoston yleisohje kunnan ja kuntayhtymän konsernitilinpäätöksen laatimisesta 17.6.1996.
- Kirjanpitolautakunnan hyvinvointialue- ja kuntajaoston yleisohje hyvinvointialueen tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimisesta 2023.

Eurooppa

- 2011/0308 (COD) PE-CONS 20/13 DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Commission staff working document SWD/2021/81 final. (Komissio 2021)
- Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC COMMON GUIDELINES.
- Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tietäntyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsolidoiduista tilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista KOM/2011/0684 lopullinen – 2011/0308 (COD).
- Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös 716/2009/EY, tehty 16 päivänä syyskuuta 2009, rahoituspalveluihin, tilinpäätösraportointiin ja tilintarkastukseen liittyvien yksittäistoimien tukemiseksi toteutettavasta yhteisön ohjelmasta. EUVL L 253, 25.9.2009, s. 8–16.
- Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tietäntyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsolidoiduista tilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista” COM(2011) 684 final – 2011/0308 COD (2012/C 181/15).
- EFRAG 2023. EFRAG’s Letter to the European Commission Regarding Endorsement of Lease Liability in a Sale and Leaseback (Amendments to IFRS 16).

- EFRAG 3.6.2004 – Endorsement Advice, Final Endorsement Advice.
- EFRAG endorsement advice – adoption of IFRS 13 Fair Value measurement. 20.1.2012.
- EFRAG endorsement advice – IFRS 9 financial instruments. 15.9.2015.
- EFRAG final comment letter IFRS 2014. 10.9.2013.
- G20 London summit – leaders’ statement 2.4.2009.
- KOM(2002) 259/2 lopullinen 2002/0112 (COD) Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi yhtiömuodoltaan tietyntyyppisten yhtiöiden sekä vakuutusyriyten tilinpäätöksistä ja konsolidoiduista tilinpäätöksistä annettujen neuvoston direktiivien 78/660/ETY, 83/349/ETY ja 91/674/ETY muuttamisesta.
- KOM(2010) 561 lopullinen vihreä kirja Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset. (Komissio 2010)
- KOM(2011) 778 lopullinen 2011/0389 (COD) Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta.
- Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle IFRS-säätiön, EFRAGin ja PIOB:n toiminnasta vuonna 2014 COM(2015) 461 final. (Komissio 2015)
- Komission kertomus euroopan parlamentille ja neuvostolle IFRS-säätiön, EFRAGin ja PIOB:n toiminnasta vuonna 2015 COM(2016) 559 final. (Komissio 2016)
- Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle IFRS-säätiön, EFRAGin ja PIOB:n toiminnasta vuonna 2016 COM(2017) 684 final. (Komissio 2017)
- Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle IFRS-säätiön, EFRAGin ja PIOB:n toiminnasta vuonna 2017 COM(2018) 705 final. (Komissio 2018)
- Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle IFRS-säätiön, EFRAGin ja PIOB:n toiminnasta vuonna 2018 ja unionin ohjelman tuloksista COM(2019) 549 final. (Komissio 2019)
- Lausunto talous- ja raha-asioiden valiokunnalta oikeudellisten asioiden valiokunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tietyntyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsolidoiduista tilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista (COM(2011)0684 – C7-0393/2011 – 2011/0308(COD)).
- Ministerineuvosto 2011 Interinstitutional file: 2011/0308 (COD) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertaking – General approach.
- IASB discussion paper 2013. A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting. (IASB 2013)
- IASB, International Accounting Standards Board. 2006. Preliminary Views on an improved Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics of Decision-useful Financial Reporting Information, London: International Accounting Standards Committee Foundation. Discussion Paper, July 2006.

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

C-234/94 Tomberger v. Gebrüder von der Wettern, ECLI:EU:C:1996:252

C-275/97 DE + ES Bauunternehmung, ECLI:EU:C:1999:406

C-306/99 BIAO, ECLI:EU:C:2003:3

C-322/12 GIMLE, ECLI:EU:C:2013:632

C-444/16 Immo Chiaradia, ECLI:EU:C:2017:465

C-640/18 Wagram Invest, ECLI:EU:C:2020:293

Korkein hallinto-oikeus. Muu päätös 3371/2016

Korkein hallinto-oikeus. Muu päätös 3644/2017

Korkein hallinto-oikeus. Muu päätös 1220/2019

KILA 515/17.8.1981 – Aluelämpöpöputkistojen arvonkorotus

KILA 666/8.11.1983 – Aatteellisten yhteisöjen ja säätiöiden saamien avustusten kirjaaminen

KILA 827/24.2.1986 – Vuokratuottojen ja vastaavien kiinteistön hoitokulujen merkitsemisen tuloslaskelmaan

KILA 836/28.4.1986 – Aatteellisten yhteisöjen ja säätiöiden avustusten kirjaaminen, varausten ja rahastosiirtojen tekeminen

KILA 1254/17.1.1994 – Liiketoiminnan muiden tuottojen määrittäminen

KILA 1292/12.9.1994 – Vähäisten kiinteistöyhtiömuotoisten tytär- ja osakkuusyritysten yhdistely ja suunnitelmapoistojen tekeminen konsernitilinpäätökseen yhdisteltäessä

KILA 1775/28.3.2006 – Sisältöpainotteisuuden periaatteen soveltamisesta tilinpäätöksessä

KILA 1779/9.5.2006 – Tuloslaskelmasta käytettäessä marginaaliveromenettelyä arvonlisäverotuksessa

KILA 1801/22.5.2007 – Valuutanvaihtoa harjoittavan kirjanpitovelvollisen liikevaihdon esittämistavasta sekä vaihto- ja rahoitusomaisuuden määrittelystä

KILA 1828/28.10.2008 – Sisältöpainotteisuuden periaatteen tulkinnasta autorahoitus-toiminnassa

KILA 1850/2.3.2010 – Asiakasvarojen käsittelystä

KILA 1854/14.9.2010 – Hyvän kirjanpitotavan mukaisesta menettelystä ajoneuvoihin ja koneisiin liittyvien kulujen kirjaamisessa

KILA 1860/7.12.2010 – Opetus- ja kulttuuriministeriön yliopistoille suorittamien arvonlisäverokompensatioiden kirjanpitokäsittelystä

KILA 1869/15.3.2011 – Saatavakannan hankinnan jälkeisistä tuotto- ja kulukirjauksista

KILA 1985/23.5.2018 – Valmistusasteen mukaisen tuloutusmenettelyn käyttämisestä perustajaurakoinnissa

KILA 2023/15.3.2022 – Poikkeuslupa tilinpäätöksen laatimisaajan pidentämiseksi

KILA 2033/15.11.2022 – Alkoholiveron käsittelystä tuloslaskelmassa

KILA 2034/21.12.2022 – Matkakustannusten korvausten kirjanpitokäsittelystä

KILA 2035/17.1.2023 – Koronvaihtosopimuksen käsittelystä ns. Mankala-yhtiössä

LYHENTEET

EFRAG	European Financial Reporting Advisory Group
EU	Euroopan unioni
IASB	International Accounting Standards Board
IFRS	International Financial Reporting Standards
KILA	Kirjanpitolautakunta
KPL	kirjanpitolaki 1336/1997
RL	rikoslaki 39/1889
TilintarkL	tilintarkastuslaki 1141/2015

TRUE AND FAIR VIEW IN THE FINNISH ACCOUNTING SYSTEM

This article evaluates the meaning of true and fair view in the Finnish accounting legislation. Many authors and official sources have stated that the true and fair view is the most important accounting principle. However, the contents of the principle have traditionally been quite vague and subject to different interpretations, especially in different EU countries. The principle is also a main accounting principle in Finland, but the contents of the principle have not been deeply researched in Finnish legal or accounting literature.

The study has two main methods: legal history and legal dogmatics. It deeply evaluates the history of the principle in the EU and Finland using official materials and previous literature on the subject. The main finding of this evaluation is that the concept itself has been formed for political and historical reasons related to two main accounting traditions: Continental and Anglo-American. In order to balance these two in the EU accounting directives, the true and fair view principle was implemented in the fourth and seventh accounting directives from United Kingdom accounting law. Due to EU accounting regulation being more rule-based than principle-based, the meaning of the principle has been diminishing over the years. Another thing that has impacted the meaning of the principle is the adoption of the International Financial Reporting Standards (IFRS). The qualitative characteristics of information in the IFRS are one way to interpret how to give a true and fair view.

In addition to this, the study systematises the different interpretations of the principles used by the government at different points in history. The principle was adopted by Finnish accounting legislation in the 1980s, but the legislator did not start to explain what the principle meant until the 1990s and in the 21st century. Currently, the meaning of the principle is understood in a narrower way than it should be based on the EU legislation, but as the principle of materiality is understood significantly more broadly than in the EU legislation, the principles together cover the same area as the EU principles. Due to this, there are no implementation problems with the principle.